

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI
MAGISTRATURA BO'LIMI

Qo'lyozma huquqida

UDK:811.11:512.133:81-373

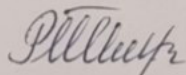
IBROGIMOVA SOJIDA PANJIYEVNA

NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA MAQOLLARNING
LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

70230101 - Lingvistika (nemis tili) mutaxassisligi bo'yicha Magistr akademik darajasini olish uchun yozilgan

DISSERTATSIYA

Ilmiy rahbar:

F.f.d., prof. R. Shirinova

TERMIZ-2023

Magistrlik dissertatsiyasi mavzusi Termiz davlat universiteti rektorining 2022-yil 24- yanvardagi № 2-T/M sonli buyrug'i asosida tasdiqlangan.

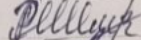
Magistrlik dissertatsiyasi Termiz davlat universiteti Roman- german tillari kafedrasida bajarilgan.

Magistrlik dissertatsiyasi elektron nusxasi Termiz davlat universitetining rasmiy veb sahifasiga joylashtirilgan.

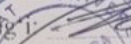
Dissertatsiya manzilining QR-kodi:

Magistrlik dissertatsiyasi bilan Termiz davlat universitetining axborot resurs markazida tanishish mumkin (5- raqam bilan ro'yxatga olingan. Manzil: Termiz shahri Barkamol avlod ko'chasi 43-uy.)

Ilmiy rahbar: f.f.d., prof. R. Shirinova

Kafedra mudiri: Katta o'qituvchi U. Imomova

Magistratura bo'limi boshlig'i: PhD. A.B. Narbayev

70230101 - Lingvistika (Nemis tili) mutaxassisligi magistranti

Ibrogimova Sojida Panjiyevnaning “Nemis va o‘zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari” mavzusidagi magistrlik dissertatsiyasi

ANNOTATSIYASI

Tayanch so‘zlar: Maqol, lingvomadaniy xususiyatlar, folklorshunoslik, qiyoslash, tilshunoslik, kognitiv, mentalitet.

Tadqiqot obyektlari: Tadqiqot obyekti sifatida nemis va o‘zbek maqollarining har ikkala tilda va o‘zaro nutqiy munosabatlarda doimiy qo‘llanilishi.

Ishning maqsadi: Maqollarning har ikkala tilda qiyosiy, lingvomadaniy va mavzuviy jihatdan tadqiq etishdan iborat.

Tadqiqot metodlari: Tadqiqot ishida kontekstual, qiyosiy, tarixiy, statistik, tahlil, tavsiflash, lingvomadaniy tahlil, kross-madaniy tahlil va semantic usullar qo‘llanildi.

Olingan natijalar va ularning yangiligi:

- ishda ilk bor nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari qiyosiylik orqali chuqurroq tahlil etildi;
- nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning ikki millat madaniyatini aks ettirgan va hali uncha ko‘p tadqiq etilmagan maqollar qiyosiy tahlil qilindi;
- o‘zbek va nemis tillaridagi umuminsoniy qadriyat, madaniyat haqidagi maqollarning bir qanchasi o‘zbek va nemis tillaridagi farqli tomonlari va o‘xshash jihatlari kengroq tahlil etildi;
- tadqiqotda mavjud har ikki tildagi ayrim maqollarning madaniy-ijtimoiy, fizilogik va psixologik-kognitiv xususiyatlarini aniqlash orqali ularning paydo bo‘lish tomonlari ko‘rsatilib o‘tildi.

Amaliy ahamiyati: Tadqiqotimiz kommunikatsiya asoslari, madaniyatlararo, lingvomadaniyshunoslik, qiyosiy tilshunoslikdagi va kognitiv tilshunoslikdagi metodlarga va nazariyaga asoslandi. Tadqiqot natijalari til, umumiy tilshunoslik, tafakkurning jamiyat, bilan bir-biri bilan ta'siri, kognitiv anglash jihatlarida tilning ahamiyati va o'rni kabi muammolarni ishlab chiqishda amaliy va nazariy jihatga egadir. Tadqiqot uchun tilda jamlangan til materiallari va ularning umumiy tishunoslik tahlilidan psixolingvistika, leksikologiya, sotsiolingvistika kognitiv tilshunoslik kurslari ma'ruzalar o'qitish bo'yicha o'quv qo'llanma filologiya fakultetlari talabalari uchun hamda lug'atlar tuzish , darsliklar uchun ham amaliy, nazariy jihatga ega.

Tadbiq etish darajasi: Tadqiqod natijalarining joriy qilinishi;

Nemis va o'zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlarini tadqiq qilish jarayonida erishilgan ilmiy natijalar asosida;

Nemis va o'zbek folklorshunoslik va tilshunosligidagi lingvomadaniy, mentalitet va milliy xarakter xususiyatlari tavsifi asosida filologiya va tillarni o'qitish (nemis tili) ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar, magistrilar, xalq ta'limi sohasida tadbiq etish tavsiya etiladi.

Qo'llanilish sohasi: Oliy ta'lim va ixtisoslashtirilgan maktablari.

ANNOTATION

“Linguistic features of proverbs in German and Uzbek languages” master’s dissertation on the topic

Keywords: Proverb, linguistic and cultural features, folklore, comparison, linguistics, cognitive, mentality.

Objects of research: The constant use of German and Uzbek proverbs in both languages and in mutual speech relations as an object of research.

Purpose: It consists of comparative, linguistic and thematic research of proverbs in both languages.

Research methods: The methods of description, contextual description, comparative, historical and statistical analysis, semantic and linguistic and cultural analysis, conceptual analysis, cross-cultural analysis were used in the research work.

Gold results and their news:

- for the first time in the work, linguistic and cultural features of German and Uzbek proverbs were analyzed in depth;
- comparative analysis of German and Uzbek proverbs, which have not been researched yet, reflecting the cultures of the two nations;
- the similarities and differences between Uzbek and German proverbs about universal human value and culture in Uzbek and German languages were thoroughly analyzed;
- in the study, the foundations of their formation were shown by determining the social-cultural, cognitive-psychological and physiological characteristics of some existing proverbs in both languages.

Practical significance: Our research was based on the theory and methods of the foundations of intercultural communication, cognitive linguistics, linguistics and comparative linguistics. The results of the research are of theoretical and

practical importance in the development of problems such as general linguistics, language and society, the interaction of language and thinking, the role and importance of language in the process of cognitive cognition. Language materials collected for research and their analysis are used in teaching lectures on general linguistics, sociolinguistics and psycholinguistics, lexicology, cognitive linguistics courses, and for students of philological faculties, creating study guides, textbooks, dictionaries has both theoretical and practical significance.

Level of Implementation:Implementation of research results;

Based on the scientific results obtained in the process of researching the linguistic and cultural characteristics of proverbs in German and Uzbek languages;

Based on the description of linguistic, cultural, mentality and national character traits in German and Uzbek folklore and linguistics, it is recommended to be applied in the field of public education by students, masters, studying in the field of philology and language teaching (German language).

Field of application: Higher education and specialized schools.

ANNOTATION

Masterarbeit zum Thema “Sprachliche und kulturelle Besonderheiten von Sprichwörtern im Deutschen und Usbekische”

Schlüsselwörter: Sprichwörter, sprachliche und kulturelle Merkmale, Folklore, Vergleich, Linguistik, Kognition, Mentalität.

Forschungsobjekte: Die ständige Verwendung deutscher und usbekischer Sprichwörter in beiden Sprachen und in gegenseitigen Sprachbeziehungen als Forschungsgegenstand.

Zweck der Arbeit: Es besteht aus einer vergleichenden, linguistischen und thematischen Recherche von Sprichwörtern in beiden Sprachen.

Forschungsmethoden: Beschreibung, Kontextbeschreibung, vergleichende, historische und statistische Analyse, semantische und linguistische Analyse, konzeptionelle Analyse, interkulturelle Analysemethoden wurden in der Forschungsarbeit verwendet.

Die erzielten Ergebnisse und ihre Neuheit

- Erstmals in der Arbeit wurden sprachliche und kulturelle Besonderheiten deutscher und usbekischer Sprichwörter eingehend analysiert;
- vergleichende Analyse bisher unerforschter deutscher und usbekischer Sprichwörter, die die Kulturen beider Nationen widerspiegeln;
- die Ähnlichkeiten und Unterschiede zwischen usbekischen und deutschen Sprichwörtern über universelle menschliche Werte und Kultur in usbekischer und deutscher Sprache wurden gründlich analysiert;
- In der Studie wurden die Grundlagen ihrer Entstehung gezeigt, indem die soziokulturellen, kognitiv-psychologischen und physiologischen Merkmale einiger existierender Sprichwörter in beiden Sprachen ermittelt wurden.

Praktische Bedeutung: Unsere Forschung basiert auf den Theorien und Methoden der Grundlagen der interkulturellen Kommunikation, der kognitiven Linguistik, der Linguistik und der vergleichenden Sprachwissenschaft, die von theoretischer und praktischer Bedeutung in der Entwicklung sind. Die für die Forschung gesammelten Sprachmaterialien und deren Analyse werden in Lehrveranstaltungen der allgemeinen Sprachwissenschaft, Soziolinguistik und Psycholinguistik, Lexikologie, kognitive Linguistik verwendet, und für Studenten der philologischen Fakultäten hat die Erstellung von Studienführern, Lehrbüchern und Wörterbüchern sowohl theoretische als auch praktische Bedeutung.

Anwendungsebene Umsetzung von Forschungsergebnissen;

Basierend auf den wissenschaftlichen Ergebnissen, die bei der Erforschung der sprachlichen und kulturellen Merkmale von Sprichwörtern in deutscher und usbekischer Sprache gewonnen wurden;

Basierend auf der Beschreibung sprachlicher, kultureller, mentaler und nationaler Charakterzüge in der deutschen und usbekischen Folklore und Linguistik wird empfohlen, sie im Bereich des öffentlichen Bildungswesens von Studenten, Mastern, Studierenden im Bereich Philologie und Sprachlehre (Deutsch Sprache).

Einsatzgebiet: Hochschulen und Fachschulen.

MUNDARIJA

KIRISH.....	4
I BOB. NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDA MAQOLLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARINI O‘RGANISHDA NAZARIY ASOSLAR.....	8
1.1. Til va madaniyat masalalarining gnoseologik asoslari	8
1.2. Tilda madaniyatni aks ettiruvchi birliklar tahlili	15
1.3. Nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning folklorshunos olimlar tomonidan tadqiq etilishi.....	20
I bob yuzasidan xulosalar	33
II BOB. NEMIS VA O‘ZBEK MAQOLLARINING LISONIY-MADANIY TAHLILI.	36
2.1. Nemis va o‘zbek maqollarining semantik o‘ziga xosligi.....	36
2.2. Nemis va o‘zbek tillarida maqollarning milliy-madaniy komponentlarining tahlili.....	47
II bob yuzasidan xulosalar.....	51
III BOB. NEMIS VA O‘ZBEK MAQOLLARINING KONSEPTUAL TAHLILI	54
3.1. Nemis va o‘zbek maqollarida lingvomadaniy konseptining chog‘ishtirma tadqiqi	54
3.2. Nemis va o‘zbek maqollarining tematik tasnifi.....	63
III bob yuzasidan xulosalar.....	69
XULOSA.....	73
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:.....	77
ILOVALAR.....	79

KIRISH

Magistirlilik dissertatsiyasi mavzusining asoslanishi va uning dolzarbligi; Hozirgi kunda Respublikamizda chet tillariga bo‘lgan talab kundan kun ortib bormoqda. Bu esa o‘z-o‘zidan ko‘rinib turibdiki ta’lim tizimida bir qator qaror va farmonlarning ijrosi yurtimizda olib borilgan va olib borilmoqda.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohatlar tufayli ma’naviy va madaniy yuksalish yanada kuchayib borayotgan hozirgi sharoitda o‘zbek tilshunosligi masalalarini jahon tilshunosligida erishilgan yutuqlar asosida chuqur tadqiq qilish , ya’ni maqollarning struktur, lingvomadaniy xususiyatlarini bir necha til tizimida chog‘ishtirib o‘rganish ilmiy ehtiyoj hisoblanmoqda. “ Taraqqiyot tamoyillariga asoslangan holda ilmiy-tadqiqot va innovasiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlari yaratildi” [1: PF-6722].Bundan tashqari “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ–3775 –son qarori[2: PQ-3775].qarorilarida hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda muayyan darajada xizmat qiladi.

Tilshunoslikda va folklorshunoslikda maqollarni chuqurroq o‘rganish, ularning lingvomadaniy xususiyatlarini qiyoslab o‘rganish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tilshunoslikda maqollarni o‘rganish alohida soha sifatida paydo bo‘ldi va bu soha ilm-fanning barcha sohasida tadqiq etilmoqda. Nemis va o‘zbek xalq maqollarining o‘z va ko‘chma ma’nolari mavjud. Maqol xalq hayotiy tajribalari xulosasini ifodalovchi hikmatli fikrlar majmuasidir. Bugungi kunda maqollarni o‘rganishda tilshunoslikda kengroq o‘rganib chiqish orqali tilshunoslikning yangi jabhalari ochib berilmoqda. Mavzuning eng muhim dolzarb tomonlaridan biri, chet tillariga bo‘lgan qiziqishlarning ortib borishi va shu sabab nemis va o‘zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlarini

har ikki tilda qiyosiy o‘rganish, shuningdek nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning o‘xshash va bir-biridan farq qiladigan tomonlarini umumlashtirishdir. Nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarini qiyosiy o‘rganish jarayonida har ikkala xalqning milliy va madaniy urf-odatlarini tilga qay darajada o‘z aksini topganligini ifodalab, har ikkala millatning mentalitetidagi o‘zaro o‘xshash va farqli jihatlarini isbotlab beradi. Bu masalani nemis va o‘zbek millatini o‘rganish uchun maqollarni milliy madaniyatini aks ettiruvchi milliy mentalitet va qiyoslash orqali uni ifodalovchi xususiyatlarini tahlil etish kerak. Paremiologiyaning fan sifatida shakllanishi o‘tgan asr boshlarida to‘g‘ri keladi va birinchi navbatda A.Teylor nomi bilan bog‘liq.

Tadqiqotning obyekti: DR. A.E. Grafning “6000 Deutsche und russische Sprichwörter” kitobidagi maqollar olindi.

Tadqiqotning predmeti: Nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning lingvomadaniy xususiyatlarini kognitiv, lingvomadaniy va pragmatik jihatdan tadqiq etishdir.

Tadqiqotning maqsadi: Nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning grammatik, semantik, uslubiy yo‘sinda ko‘plab ilmiy ishlar olib borilishiga qaramay, nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari qiyosiy, lingvomadaniy va pragmatik jihatdan hali to‘la-to‘kis yoritib berilmagan. Shu sabab mazkur tadqiqotda, nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning lingvomadaniy va tematik jihatdan tadqiq etish asosiy maqsad qilib olindi.

Tadqiqotning vazifalari: ushbu ilmiy ishimizga yuqoridagi maqsadlarni inobatga olgan holda uning bir qancha vazifalari belgilab olindi;

1. Nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning masalalari, qonuniyatlari va tamoyillarini aniqlab olish;

2. Maqol atamasining folklorshunoslikda va tilshunoslikda bog‘liq holda qo‘llanish xususiyatlarini aniqlash;

3. Nemis va o‘zbek maqollarining har ikki tilda qay darajada o‘rganilganligini aniqlash;

4. Nemis va o‘zbek xalq milliyiligini aks ettiruvchi maqollarning qiyosiy tahlillarini qilgan holda, o‘zbek va nemis tillaridagi o‘xshashlik va farqli tomonlari o‘rganish;

5. Nemis va o‘zbek tillaridagi nutqda juda faol bo‘lib kelingan maqollarni tematik guruhlariga ajratib, ularning semantik tahlillarini olib borish.

Ilmiy yangiligi;

ishda ilk bor nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari chuqur qiyosiy tahlil etilgan;

nemis va o‘zbek tillaridagi hali uncha ko‘p tadqiq etilmagan, ya’ni ikki millat madaniyatini aks ettirgan maqollar qiyosiy tahlil etildi;

-nemis va o‘zbek tillaridagi umuminsoniy qadriyat, madaniyat haqidagi bir qancha maqollarning nemis va o‘zbek tillaridagi o‘xshash va farqli jihatlari atroflicha tahlil qilindi;

tadqiqotda har ikki tildagi mavjud ayrim maqollarning ijtimoiy-madaniy, kognitiv-psixologik va semantik xususiyatlarini aniqlash asosida ularning shakllanish asoslari ko‘rsatilib o‘tildi.

Tadqiqotning asosiy masalalari va farazlari; ushbu tadqiqotning asosiy masalalari uning o‘z oldiga qo‘yilgan maqsad va vazifalardan kelib chiqadi. Nemis va o‘zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlariga oid bir qator ishlar olib borilgan bo‘lsada, aynan o‘zbek tilida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari kam ishlar olib borilgan.

Tadqiqot mavzusi bo‘yicha adabiyotlar sharhi(tahlili); nemis, rus va o‘zbek olimlari): bu mavzuda nemis olimlaridan DR.A.E.Graf, V.fon Gumboldt, Duden, G.Shrader, S.Zinger, Vorgang Fleysner, E.V.Rozenga, J.Reyxshleyn, Fr.Saylers, A.Shirmer va boshqa bir qator tadqiqotchilar maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari ustida o‘z tadqiqotlarini olib borishgan. Rus tilshunos olimlaridan D.B.Gudkov, E.S.Archakov, Yu.E.Proxorov, A.Alekseeva,

Yu.S.Stepanov, D.Popova, Shafranov va boshqalar munosib hissalarini qo‘shdilar. O‘zbek tilshunoslaridan O‘.Yusupov, Sh.Rahmatullayev, T.Mirzayev, B.Sarimsoqov, T.Ma‘rufov, X.Berdiyev, R.Rasulov, Yu.N.Ismoilov, G‘.Salomov, Z.Sodiqov, O.Safarov va o‘zlarining qo‘llanmalari bilan sezilarli hissalarini qo‘shdilar.

Tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar; Tadqiqotda chog‘ishtirma tahlil, qiyosiy, statistik shu bilan birga semantik va lingvomadaniy tahlil metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalarining nazariy va amaliy ahamiyati; shundan iboratki, tadqiqot natijalari nemis va o‘zbek tillarida maqollarning madaniyatlararo muloqatlari asoslari, kognitiv tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik va qiyosiy tilshunoslikdagi tipologik tadqiqotlarda nazariya va leksikografik usullarga asoslandi. Tadqiqot natijalari umumiy tilshunoslik, til va jamiyat, til va tafakkurning bir-biri bilan o‘zaro ta’siri, kognitiv bilish jarayonida tilning o‘rni va ahamiyati kabi muammolarni ishlab chiqishda ilmiy va amaliy ahamiyatga egadir.

Ish tuzilmasining tavsifi; Dissertatsiya kirish, uch bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhatida va ilovalardan iborat. Dissertatsiyaning asosiy matni 79 betni tashkil etadi.

I BOB. NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDA MAQOLLARNING LINVOMADANIY XUSUSIYATLARINI O‘RGANISHDA NAZARIY ASOSLAR

1.1. Til va madaniyat masalalarining gnoseologik asoslari

Lingvokulturologiya fanining o‘rganish obyekti o‘tmishda yoki hozirda muomalada bo‘lgan muayyan xalq tili bo‘lib, undagi lingvistik vositalar fanning predmeti bo‘la oladi. Til birliklari alohida yoki muayyan matn tarkibida qo‘llanilgan sharoitda ham tadqiq etilishi mumkin. Mustaqil leksema, frazema, parema (maqol, matal, hikmatli so‘z) yoki so‘z birikmasi ham fanning o‘rganish obyekti yoki predmeti bo‘la oladi. Lisonda paradigmatic qatorni hosil qiladigan leksemalar tizilmasidan har bir individ mustaqil tarzda foydalana olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bir inson yaratgan so‘z birikmasi boshqasining xayoliga kelmasligi yoki nazarda tutilgan fikr o‘zgacha ifoda vositasiga ega bo‘lishi mumkin. Bu ham lingvokulturologik tadqiqot obyektini tanlash imkoniyatini erkinlashtiradi. Shaxsning individual fikrlash qobiliyatini namoyon etadi. Leksemalar asosida hosil qilinadigan nutq birliklari zamirida ham xalqning mental xususiyatlari, qolaversa, har bir shaxsning individual intellektual qobiliyati, dunyoqarashi namoyon bo‘ladi. Shu bois individual lison tushunchasi lingvokulturologiya fani doirasida o‘rganiladigan muammolar sirasiga kiradi. Mentallik barcha xalqlarni bir-biridan farqlaydigan hamda muayyan hudud, millat, elat va din vakillarini birlashtiradigan umumiy qarashlar, fikr-mulohaza, qonuniyatlar majmuasidir. Milliylikni aks ettiruvchi xususiyatlarni talqin etishda nafaqat lisoniy va madaniy birliklarda, biroq ruhiy-ta’siriy, psixologik, siyosiy va ijtimoiy holatlarda ham yuzaga keladi. Lingvokulturologiya fanida olamning lisoniy manzarasi tushunchasi ham mavjud bo‘lib, unda inson nutqi va uning asosi hususida fikr yuritiladi. Ya’ni, so‘zlovchi dunyoqarashining lisonda aks etish imkoniyatlari nazarda tutiladi. Shuningdek, til birliklari asrlar davomida saqlanib kelayotgan xalq madaniyati xazinasini sanalib, har bir leksema, so‘z birikmasi, ibora, jumla, shuningdek, xalq

ogʻzaki ijodi namunalari xalq dunyoqarashining muayyan davri hususida habar beradi. Olamning lisoniy manzarasi shaxs hayot faoliyatini olib borayotgan tashqi muhit, amal qiladigan urf-odatlar qatorida individ ichki dunyosi, oʻy-fikrlari, atrofidagi voqea-hodisalarga boʻlgan munosabatini ham reallashtiradi. Shuningdek, kishi yoshi, kasbkori, dini, ijtimoiy kelib chiqishi ham uning nutqida namoyon boʻladi. Ziyoli, dunyo ilmlaridan habardor inson nutqi boyligi, unda hayotga va atrofidagi insonlarga boʻlgan muhabbatning aks etishi bilan ajralib turadi. Bunday odam hamma narsaning yaxshi tomonlarini koʻrishga harakat qiladi va bu jihatlar nutqda oʻz ifodasini topadi. Olamning lisoniy manzarasi qanday tus olishi inson voyaga yetgan sharoit va unga berilgan taʼlim-tarbiyaga bogʻliq. Kishi hayotda oʻz oʻrnini topishida, kasb tanlashida, umuman, kelgusi hayot yoʻlini belgilashida lisoniy manzaraning ahamiyati beqiyos. Zero, inson olamni, va, hatto, oʻzligini ham yoshligidan shakllanib kelayotgan olamning lisoniy manzarasi yordamida anglay boshlaydi. Umummilliy, umuminsoniy va shaxsiy qarashlar hamohangligini kashf etib, oʻzi uchun zarur hayot yoʻlini tanlaydi. Demak, olamning lisoniy manzarasi inson hayotining asosiy omillaridan biri sanalib, uning yashashga boʻlgan qiziqishi, xatti-harakati, intilishlari, orzu-umidlarining paydo boʻlishi uchun zamin hozirlaydi. Dunyo, atrof-muhit, insonlar, millatlar, din va elatlar haqidagi bilimning shakllanishi hamda mustahkamlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, insonning borliqqa va oʻz-oʻziga boʻlgan munosabatini tartibga soladi. Kelgusi hayotini izga solish yoʻl-yoʻriqlarini shakllantiradi. Shunga koʻra kishi tabiat va undagi neʼmatlarga nisbatan muhabbat yoki nafrat tuygʻularini his eta boshlaydi. Oʻylagan niyati va xayollarini esa nutqi orqali bayon qiladi. Ularning yechimini topish fan rivoji uchun xizmat qiladi.[13;24]

Shuni alohida taʼkidlash joizki, atrof-muhitda sodir etilayotgan harakatlar, lingvokulturologiya fani doirasida oʻrganiladigan muammolar yechimi umumiy (universal) yoki xususiy (individual) qarashlar taʼsirida

rivojlanadi. Chunonchi, urush, bayram, ayriliq, yaxshilik, yomonlik kabi leksemalar barcha millat va elatlar ongida umumiy semalarga ega. Xususiylar semalar esa turli millat, xalq yoki elat vakillari tarixi, boshidan o'tkazgan ijtimoiy hayot, o'z davri siyosati ta'sirida shakllangan semalarning individual xarakterga egaligidan darak beradi. Shuningdek, til birliklarini anglatadigan ma'no va mazmun yillar davomida rivojlanib kelayotgan millatning dunyoqarashi, aqliy zakovati hamda egallagan diniy va dunyoviy ilmlari aksidir. Jamoa fikri, umumxalq qarashlari, global masalalar katta-kichik guruhlar, ayrim holatlarda, butun insoniyat tomonidan bildirilgan yakdil fikr-mulohazalar til birliklari misolida o'z ifodasini topadi. Bunda til aloqa-aralashuv vositasi bo'lish bilan bir qatorda, atrofda bo'layotgan voqea-hodisalarga nisbatan bildiriladigan munosabatni ifodalash vazifasini ham bajaradi. Yagona so'z, birikma, jumla yoki matn har qanday vaziyatda hal qiluvchi vazifani bajarishi ham tilning qudrati, xalqning uzoq yillik tajribasi, dunyoqarashi ta'sirida sodir bo'ladi. Shu ma'noda V.von Gumboldt: "Mening millatim tili chegarasi mening dunyoqarashim chegarasini bildiradi", – deya, lisoniy dunyoqarash mavjudligini e'tirof etadi. [32;373]. Lingvokulturologiyaning zamonaviy tadqiqotchilari A.Vejbisfovdkov, Yu.N.Karaulov, V.G.Kostomarov, V.V.Krasnyx, Ye.S.Kubryakova, Ye.I.Kukushkina, V.A.Maslova, Yu.Ye.Proxorov, V.N.Teliya, S.G.Terminosova kabi tilshunos olimlardir. Ular fanning turli yo'nalishlarida izlanishlar olib borishgan. Shuni alohida ta'kidlash joizki, lingvokulturologiya yo'nalishida bajarilgan ilmiy izlanishlar doirasi tobora kengayib bormoqda. Ye.V.Babaeva, N.A.Bagdasarova, Ye.Yu.Balashova, N.V.Baryshev, L.Ye.Vilms, O.A.Dmitrieva, Ye.A.Kurchenkova, Lyu szyuan, O.G.Proxvacheva, F.O.Smirnov kabi tadqiqotchilarning nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalari lingvokulturologiya masalalariga bag'ishlangan.[16;244] Lingvokulturologiyaning tadqiqot yo'nalishlari keng tarmoqli bo'lib, ularga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Sinxron lingvokulturologiya. Mazkur yo‘nalishda lingvokulturologiya muayyan xalq yoki millat tilidagi milliy va madaniy xususiyatlar bo‘yog‘ining statik holatini o‘rganadi;

2. Diaxron lingvokulturologiya. Bunda til birliklarida saqlanib qolgan qadimiy urf-odat, an‘ana, hayot tarziga xos barcha xususiyatlar tadqiq etiladi. Ularning bugungi avlod vakillariga qanchalar tanish ekanligi kuzatiladi. Tilning statik va dinamik holati qiyoslanadi. Xalq og‘zaki ijodi namunalarining yaratilish asosi o‘rganiladi;

3. Qiyosiy lingvokulturologiya. Ushbu yo‘nalishda bir til oilasiga mansub bo‘lgan etnoslarga xos lisoniy-madaniy xususiyatlar tadqiq qilinadi. Chunonchi, turkiy tillar oilasiga mansub bo‘lgan o‘zbek, qozoq, turk va tatar tillarida mavjud lisoniy-madaniy xususiyatlarning integral va differensial jihatlari o‘rganiladi;

4. Chog‘ishtirma lingvokulturologiya. Ya‘ni, turli til oilalariga mansub bo‘lgan xalqlar tilining lingvokulturologik xususiyatlari kuzatiladi. Matnlarning mazmunan moslik darajasi aniqlanadi. Muqobilik variantlari belgilanadi. [14;75]

O‘zbek tilshunosligida Dj.Matyakubovning “Характеристка человека зоонинами в разносемненных языках: на материалы английского и узбекского языков” nomli nomzodlik dissertatsiyasi lingvokulturologiyaning mazkur yo‘nalishida amalga oshirilgan salmoqli ishlardan biri sifatida e‘tirof etilishi mumkin. Shuningdek, lingvokulturologik terminlarning izohli va tarjima lug‘atlarini shakllantirish borasida ham lingvokulturologiya hamda kompyuter lingvistikasi sohalarida bajarilgan ishlarning yaqqol dalili bo‘lgan elektron lug‘atlardan foydalanish ehtiyoji borgan sari ortib bormoqda. Ma‘lumki, har bir davrda o‘z rivojlanish jarayoniga ko‘ra tilshunoslik va uning turli sohaları taraqqiy etgan. Jumladan, XVIII asrda asosan qardosh tillar orasida qiyosiy tarixiy qarashlar mavjud bo‘lgan bo‘lsa, o‘tgan asrda hukmron bo‘lgan struktural paradigmaning o‘rnini antropotsentrik, funksional, kognitiv va

dinamik paradigmlar majmui egalladi. Antropotsentrik paradigmda bu izlanuvchi qiziqishlarining anglash ob'ektlaridan sub'ektga o'tish, boshqacha qilib aytganda insondagi til va tildagi inson tahlili tushuniladi. Kognitiv tilshunoslik tilni transformatsiyalanishida va kodlashtirilishida kognitiv mexanizm sifatida uni o'rganadi. Shu tilshunoslikning maqsadi qabul qilish holatini qay usulda paydo bo'lishi, kategoriyalanishi, tasniflanishi va dunyoni o'z nuqtai nazaridan anglashini qamrab oladi. Lingvokulturologiya bu tilshunoslik va kulturologiyaning o'zaro to'qnashuvi asosida paydo bo'lgan murakkab ilmiy fan yo'nalishidir. Ko'pchilik mutaxassislarning izohlashicha, kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiya yagona umumiy kognitiv fanlar uyushmasi qolipi ichida ravnaq topmoqda [6;31]. "Kognitiv fan" termini o'z ichiga jarayonlarni birgalikda o'rganish, ularni qabul qilib qayta ishlash, saqlash va foydalanish, bilimlar strukturasi tashkil qilib jamlash, qolaversa, ushbu strukturalarni inson miya faoliyatida shakllantirish uchun birlashgan ma'lum ilmiy qarashlar majmuini tashkil qiladi. Kognitiv fan matematika, mantiq, falsafa, antropologiya va tilshunoslik bilan uzviy bog'liqdir. Shunga ko'ra antropotsentrik paradigmaning yuqorida sanab o'tilgan ikki yo'nalishlariga "til va inson" diadasi xosdir. Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazarida konseptlar ongda mujassamlashgan, hamda inson fikrlashi jarayonida ongida hosil bo'ladigan murakkab birliklardir. Boshqacha qilib aytganda, konseptlar inson bilimini saqlovchi birliklar sifatida aks etadi. Kognitiv tilshunoslikda konseptlar olam haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan konseptual sistemalarning til ifodasi orqali namoyon bo'ladigan birliklardir [10;10.]. Shu tariqa kognitiv tilshunoslikda "til va inson" diadasi "til-inson-ong" triadasiga o'zgaradi. Bu orqali inson ongida bu tuyg'u turlicha talqin qilinishi va u til orqali turli leksik birliklar bilan ifodalanishi mumkin. Lingvokulturologiyada ham kognitiv tilshunoslikdagi kabi konseptual tadqiqotlar muhim o'rin egallaydi. Kognitiv tilshunoslikning tadqiqot predmeti bo'lmish kognitiv konseptdan farqli o'laroq lingvokulturologiyaning tadqiqot predmeti bu madaniy konseptdir.

Lingvomadaniyshunoslikda konsept “madaniy-ongli-lisoniy” ifoda tarzida anglashiladi. Madaniy konsept ko‘p jabhali milliylik ifoda hisoblanadi. Yu.S.Stepanovning fikricha, konsept bu inson ongidagi madaniyatning bir bo‘lagidir va bu orqali madaniyatni shaxsning milliylik olamiga kiritadi.[8;13]. Keltirib o‘tilgan antropotsentrik paradigmaning “til va inson” diadasi lingvokulturologiyada “til-inson-ong-madaniyat” konstruksiyasiga o‘zgaradi. Bunga misol qilib yana “sevgi” konseptini keltirish mumkin. Ammo bu yerda u lingvokulturologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. “Sevgi” konsepti juda keng ma’noga ega va uni madaniy jihatdan turli tushuncha va tasavvurlar orqali talqin qilish mumkin. Bundan tashqari, bu konseptning milliy-madaniy xususiyatlari turli millat adabiyoti va shariyatida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Masalan, g‘arb xalqlarida bu konsept inson zotiga nisbatan kuchli ehtiros va his-tuyg‘ularni aks ettirsa, Sevgi konsepti sharq mamlakatlari xalqlari she’riyatida asosan buyuk muhabbat diniy nuqtai nazardan allohga qaratilgan bo‘ladi.

Shuningdek, so‘nggi paytlarda kognitiv konsept va madaniy konseptni o‘zaro farqlash holatlari kuzatilmoqda. Jumladan, G.G.Slishkin bu farqlarni quyidagicha ifodalaydi:

1) Kognitologlar uchun bir konsept bir til birligiga to‘g‘ri keladi. Lingvokulturologlar uchun konsept bir qator til birliklari yordamida hosil bo‘lishi mumkin;

2) Kognitologlar uchun har bir so‘zning o‘z konsepti mavjud bo‘ladi.

Lingvokulturologlar uchun konseptning asosini ma’lum madaniy ifodaga ega bo‘lgan birliklar tashkil qiladi. Ye.V.Babaevaning fikricha, lingvomadaniy konseptning asosida qadriyat yotadi [13;24]. Kognitiv tilshunoslikda esa asosiy e’tibor konsept turlari (freym, sxema, ssenariy kabi)ga qaratiladi. Shu tariqa, madaniy konseptning aynan qadriyatni ifodalovchi tomoni uni kognitiv konseptdan farqlab turadi. O‘tgan asrning oxirlarida tilshunoslikning atamaları qatoriga yana bir atama “olam manzarasi” atamasi kiritildi. Olamning tasviri bu insonning ongida rivojlanish faoliyati jarayonida

paydo bo'lgan olamning umumiy ko'rinishidir. Kognitiv tilshunoslik tadqiqotlarida olamning lisoniy tasviri bilan olamning konseptual tasvirini farqlash muhim hisoblanadi. Olamning konseptual tasviri olamning lisoniy tasviriga nisbatan kengroq va boyroq konseptlar majmuiga egadir. Lingvokulturologiyada tilda murakkab qadriyatlarni o'rganish bilan birga olamning madaniy tasvirini ko'rib chiqish talab qilinadi. Olamning madaniy tasvirini o'rganishda lingvokulturologiyaning mutaxassislari (Terebixin N.M., Toporova V.N., Gachev G.D.) qator holatlarni keltiradilar:

- tilda olamning madaniy tasviri o'z ichiga umuminsoniy va ularning o'ziga xos xususiyatlarini qabul qiladi.

- olamning madaniy aksida tilda saqlanuvchi va foydalanuvchi madaniyatga mos bo'lgan ta'riflar, umuminsoniy urf-odatli dominantlar, madaniyatning ma'lum turlarini paydo qiluvchi tushunchalar mavjud bo'ladi.

borliqning madaniy tasviri nafaqat individual balki guruhiy ongda mavjud bo'ladi [5;57]. Shuni alohida ta'kidlab o'tish kerakki, kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiya asosida ham qator yo'nalishlar rivoj topmoqda. Masalan, o'tgan asrning oxirgi o'n yilligida kognitiv tilshunoslik va politologiyaning asosida siyosiy murakkab muloqot birliklar mujassamlashgan diskursni o'rganadigan siyosiy tilshunoslik yo'nalishi vujudga keldi. Shu vaqtning o'zida lingvokulturologiyada ham falsafiy nom bilan qadriyatlarni o'rganuvchi aksiologik tilshunoslik yangi yo'nalishi ravnaq topdi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shuni xulosa qilib aytish mumkinki, kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiyaning asosiy tushunchalari bo'lmish "konsept" va "olam manzarasi" ni tilshunoslikning bu ikki yo'nalishida o'ziga xos umumiy va farqli jihatlari qisqacha tarzda nazariy jihatdan tahlil qilindi. Tahlil natijasida kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiyaning umumiy jihatlari qilib bu ikkala yo'nalishda bir xil atamalarning ishlatilishi, tilga bo'lgan integrativ yondashuvi, konsept va olam manzarasini tadqiq qilishda "til va inson" diadasiga bo'lgan katta e'tiborni keltirish mumkin. Boshqa tarafdin esa

bu tushunchalarning tilshunoslikning ushbu yo‘nalishlarida o‘ziga xos chegara va ma’lum konseptual va madaniy qoliplar asosida qo‘llanilishi va ifodalanishini kuzatish mumkin.

1.2. Tilda madaniyatni aks ettiruvchi birliklar tahlili

Lingvokulturologiya – yetakchi lisoniy tadqiqotlaridan biri hisoblanib, tilning ruhi yoki mental til hodisalari bilan bog‘liq bo‘lgan nutqiy muloqotni milliy-madaniy tashkil etish ilmiy-metodik elektron jurnal qoidalarini o‘rganadi. Shuning bilan birga xalq ruhiyatining tildagi in‘ikosini ifodalaydi. Agar kulturologiya murakkab, serqirra hodisa sifatida qaralsa, u kommunikativ faoliyatli, yaxlit va ramziy tabiatga ega. U insonning moddiy qadriyatlarni ijtimoiy ishlab chiqarish, taqsimlash va iste‘mol qilish tizimidagi o‘rni belgilaydi. U yaxlit, o‘ziga xos individuallikka, umumiy g‘oya va uslubga ega, ya‘ni bu hayot bilan mamot, ruh bilan moddiylik o‘rtasidagi kurashning alohida ko‘rinishidir. Madaniyat – insonning makon va zamonda faoliyat yuritishiga imkon beruvchi maxsus shakl hisoblanadi. Ma’lumki, shaxsning hayot kechirishida amalga oshiriladigan barcha xususiyatlari madaniyat orqali jamiyat ichida ro‘yobga chiqadi. Xullas, jamoa a‘zosi deb xisoblanadigan shaxsning madaniy faoliyati uning o‘ziga chambarchas bog‘liq, shu sababli madaniyat jamiyatning ajralmas qismi sanaladi va uni bilish jamiyatni o‘rganishga aylanadi. Lingvokulturologiya tilshunoslikning yosh, yangi sohasi bo‘lsa-da, biroq unda frazeologik, konseptologik, leksikografik va lingvodidaktik yo‘nalishlar shakllanib ulgurgan. O‘zbekistondagi bir qator olimlar, xususan, A.Abduazizov, D.Ashurova, Sh.Safarov, O‘.Yusupov, A.Mamatov va boshqa tadqiqotchilar lingvokulturologiya sohasiga salmoqli hissa qo‘shib kelmoqdalar. Lingvokulturologiya – madaniyat va tilning qo‘llanish jarayoni maqomidagi o‘zaro ta’sirlashuvlarni o‘rganuvchi fandır. Lingvokulturologik tadqiqotlar sotsiolingvistika, etnolingvistika, psixolingvistika, lingvomamlakatshunoslik, madaniyatshunoslik va boshqa shunga yaqin sohalararo miqyosda olib boriladi.

Lingvokulturologiyaning tarixi haqida mulohaza yuritilganda, u uch davrga ajratilishini qayd etish lozim.

Birinchi davr – V.Gumboldt, A.A.Potebnya, E.Sepir kabi olimlarning tadqiqotlarini o‘z ichiga oladi.

Ikkinchi davr esa lingvokulturologiya faning mustaqil tadqiqot sohasiga aylanish davridir. Hozirgi paytda lingvokulturologik izlanishlarning qat’iy rivojlanayotganligini ta’kidlovchi ba’zi tilshunoslar, jumladan, V.A.Maslova yana bir bosqichning, ya’ni uchinchi davrning paydo bo‘lganligini taxmin qiladi. Uning fikricha, hozirgi paytda lingvokulturologiya umumiy tilshunoslikdagi boshqa sohalar bilan mustahkam bog‘langan bo‘lib, alohida fan sifatida shakillanmoqda. Shunday ekan, hamma fanlar kabi lingvokulturologiya o‘z vazifa, maqsad, obyekt va boshqa xususiyatlarni o‘zida mujassamlashtiradi. Professor D.Ashurova fikricha, lingvokulturologiyaning eng muhim vazifalaridan biri – metodologik shart-sharoitlarni aniqlashtirish, tadqiqotlarning konseptual qonun-qoidalari hamda madaniyat nuqtai nazaridan ajratib olingan til birliklarini (lingvokulturemalar) tizimga solish va tasniflash muammolarini ishlab chiqish hisoblanadi. V.N.Teliya lingvokulturologiyani “til va madaniyat korrespondesiyalarini o‘zaro sinxron ta’sirlashuvlari miqyosida o‘rganish va talqin etish”ga bag‘ishlangan tadqiqotida, etnolingvistikaning bir qismi sifatida e’tirof etadi.[11;144] Lingvokulturologiyaning sinxronlik sifatini bunday tushunish A.A. Potebnya, V.V. Vinogradov, M.M. Pokrovskiy, D.S. Lixachev, Yu.M. Lotman va boshqa olimlar tomonidan aytilgan tilning tasviriy ifoda vositalari etnomadaniy o‘ziga xosligi haqidagi fikrlari bilan bog‘liq. V.A.Maslova lingvokulturologiyaning ob’yekтли-predmetli sohasiga kengroq nazar tashladi va gumanitar fanlarning mazkur doirasida bir necha yo‘nalishlarni aniqladi. Uning fikricha, lingvokulturologiya tilni madaniyat hodisasi asosida o‘rganadi. Shu tilni milliy til prizmasi orqali tasvirlash imkonini beradi. Bunda til o‘ziga xos milliy mentallikning ifodalovchisi sifatida paydo bo‘ladi.

O‘zbek xalqi pand-nasihati naqllarga boy millat hisoblanadi. Ajdodlarimiz qadim-qadimdan o‘zining hayotiy qiyinchiliklariga – mehnat tashvishlari, g‘am-anduhi, rohat-farog‘ati, g‘olibligi va mag‘lubiyati, urf-odatlari – barcha barchasini maqol va matallarda oynadagidek ko‘rsatib keladi. Millatning til boyligi – uning rangdor, serjilo leksikasining frazeologiya qatlamining boyligi bilan ham o‘lchanadi. O‘zbek tili – ona tilimizning juda boy, mazmundor, jozibali va turfa xilligi Navoiy davridayoq o‘z isbotini topgan.[24;39]

Maqollar millatning ko‘p yillik hayotiy tajribalari, muntazam kundalik kuzatishlar xulosasini tugal fikr sifatida qat‘iy qutbiylikda namoyish etar ekan, ularda har bir so‘zning mazmuni turfaligi, iboralarning turg‘unligi, tuzilishi tomonidan barqarorlik ustunlik qiladi.[14;98] Maqollar ham elatning milliyligi, udumlari asriy tajribalar asosida chiqargan xulosalarini o‘zida aks ettiruvchi xalq og‘zaki ijodi namunasi hisoblanadi. Maqollarda ma‘lum ma‘noda xalqning madaniyati ko‘rsatiladi. Shu sababli o‘zbek xalq maqollarini ham lingvomadaniyshunoslikning obyekt sifatida tahlil qilinishini ko‘rib chiqamiz.

Bu borada lingvomadaniy obyekt hisoblanadigan maqollarni quyidagicha tahlil qilamiz:

Bug‘doy noning bo‘lmasa ham bug‘doy so‘zing bo‘lsin. O‘zbek millati juda mehmondo‘st, shirinso‘z xalqlardan hisoblanadi. “Mehmon otangdan ulug‘” degan maqolni o‘ziga libos etib oladi-da, o‘zi yemay-ichmay mehmonga beradi, borini mehmonga ilingisi keladi. Agar mehmonning qornini to‘ydirishga imkoni yetmasa hech bo‘lmaganda bir juft shirin kalomi tufayli uni siylagisi keladi. Bu ma‘noda bug‘doy jumlasini o‘zbekona madaniyatimizni ko‘rsatib berishda etalon sifatida kelgan.

Bosh omon bo‘lsa do‘ppi topilar. Shaxsning tinch, yaxshi kunlarga, sog‘lik, xotirjamlik bo‘lsagina, yaxshi, yorug‘ kunlarga umidi, o‘zini taqdiri azalga topshirib tavakkal etishi ifodalangan. Bu yerda do‘ppi bosh kiyim sifatida

qalpoq, shapka, shlyapa jumlasini emas, balki o'zbek milliy bosh kiyimi do'ppi so'zi keltirilgan. Shu o'rinda lingvomadaniy birlik sifatida etalon vazifasini amalga oshirib kelgan.

Hashar qildim-uy qurdim. Bunda ko'p hikmat ko'rdim. Hashar o'zbek millatiga xos bo'lgan urf-odat hisoblanadi. Ya'ni uy qurmoqchi bo'lgan yoki davlatning obodonchiligi yo'lida qilinadigan umumxalq mehanatidir. Bizga ma'lumki, hasharga do'st-u qadrdonlar, yaqin qarindoshlar yordamga keladi. Hasharda hamjihatlik, ahillik singari samimiy tuyg'ular o'z aksini topadi. Shuning sababdan hashar qilgan inson ko'p hikmatlarning guvohi bo'ladi. Ya'ni birodarlarining sadoqatini, mehribonligini ko'radi. Bu maqolda etalon sifatida olingan hashar jumlasini lingvomadaniy birlik hisoblanadi.

Nonning o'zi ham non, usho'i ham non. Jahonda o'zbekchalik nonni juda e'zozda bo'lgan millat bo'lmasa kerak. Keksalarimiz ham "Nonday aziz bo'lgin" deb duo qilishadi. Farzandlarga bolaligidan "Nonni ushatmay ye", "Nonni bosma", "Nonni ko'zingga sur" deb tarbiya berishadi. Shularning hammasi millatimizda nonga bo'lgan e'tibor, o'zbekona qarashdan darak beradi. Chunki, bu qarashga bino'an, nonni qadrlamaslik, nonni uvol qilsak yo'qchilikka olib keladi, hattoki katta gunoh hisoblangan.

Ona yurtning – oltin beshiging. O'zbek tilida beshik so'zi muqaddas hisoblangan. Chunki, dunyoga kelgan go'dakni turli odat-u irim-sirimlari bilan birga beshikka yotqizishadi. Tom ma'noda aytganimizda, beshik deyilganda o'zbek xalqi Ona Vatanini tushunadi. Bu so'z milliy ruh bilan sug'orilgan bo'lib, lingvomadaniy birlik sanaladi.

Yaxshi mehmon osh ustida. Qadimdan mavjud bu maqol zamirida ham o'zbek millatiga xos bo'lgan sifatini ko'ramiz. O'zbek oilalari bir dasturxon atrofida jamlanib o'tirgan vaqtda biror kishi kelib qolsa, unga nisbatan "Yaxshi mehmon osh ustida", "Yaxshi kishi osh ustida keladi", "Qaynonangiz sizni juda sevar ekan" kabi maqollarni ishlatamiz. Bunday holat o'sha shaxsning yaxshi

xarakterli ekanligini isbotlab beradi. Bu ham, albatta, millatimizga mos bo‘lgan madaniyatning ko‘rinishidir. Ya‘ni, o‘zbek madaniyatining qanchalik yuksak sifatlarga bog‘liqligini o‘zbek tilida ko‘rsatib berilgan.

Yon qo‘shnim – jon qo‘shnim. O‘zbek xalqida qo‘shniga qadim-qadimdan kattta e‘tibor va hurmat ko‘rsatilgan. Dono xalqimizning ta‘kidlashicha; hovli olma, qo‘shni ol degan naqli ham yuqoridalarning isboti sanaladi. Bir bolaga yetti mahalla ota-ona kabi maqollarning ham kelib chiqishi buning hurmat va e‘tiborning natijasidir. Hatto, diniy manbalarda ham agar taom pishirsang, hidi qo‘shning uyiga yetib borsa, shu taomdan qo‘shniga ham ulashish kerakligi aytilgan. Bundan kelib chiqadiki, zukko xalqimiz “Yon qo‘shning-jon qo‘shning” deb aytgan. Bu maqolda ana shu o‘zbekona ruh va milliy qadriyat ko‘rinib turganini ko‘rishimiz mumkin.

Yosh kelsa – ishga, qari kelsa – oshga. O‘zbek millatida keksalarni farishtalarga uxshatishadi. Shu sabab qarisi bor uyning parisi bor deyishadi. Shu sabab ham yoshi ulug‘lar qay vaqt kelmasin, ularni hurmat-izzatda uy to‘riga o‘tirgizib, osh berishgan. Shu sabab yosh kelsa – ishga, qari kelsa – oshga deyilgan. Bu maqolda garchi etalon ishtirok etmagan bo‘lsa-da, biroq o‘zbek millatiga xos milliylik ruhi ufurib turadi. Zaifaning tushi chap. Bu maqolda o‘zbek millatining diniy qarashlari aks ettirilgan. Chunki o‘zbekona qarashga ko‘ra ayol kishining ko‘rgan tushi doimo o‘ngidan kelmasligini ko‘rishimiz mumkin. Bu maqolda etalon yo‘q bo‘lsa-da, millatimizga mansub qarash bilinib turadi.

Noshukur bo‘lma, nafsingni tiy, qabilidagi iborada esa qanoat odobi tarbiyalab boriladi. Albatta, millatimizda odob-axloqqa, yaxshilikka undovchi bu kabi iboralar ko‘plab uchraydi. Maqollar bilan birga o‘zbek xalqimiz ma‘no-mazmunlarga boy iboralarni ham kundalik hayot tarzida foydalanib kelishda davom etayotganligini ko‘rishimiz mumkin. Millat bu kabi til birliklarida ham

farzandlarni tarbiyali va bilimli bo‘lib voyaga yetishida kamolotga undaydi.

1.3.Nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning folklorshunos olimlar tomonidan tadqiq etilishi.

Maqollar har bir xalq madaniyatining ko‘zgusi hisoblanib, ularning zamirida xalqning urf-odati, udumi, qadriyatlarini, millat dunyoqarashi, va milliy manzarasini ochib beruvchi ma‘no va mazmun yotadi. Maqol va matallar yunon tilida “dono hikmatomuz fikr” ma‘nosini anglatadi. Maqollar tilshunoslik, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, lingvomadaniyatshunoslik kabi fanlarning tadqiqot ob‘yektiga aylandi. Bu borada nemis olimi V. Gumboldtning : “Dastlab xalqning turmush tarszi, urf-odati, madaniyatiga xos xususiyatlarini, til birliklarining tarkibiy qismlarini o‘rganish lozim, shundan keyingina his-tuyg‘ularga tayanib obraz yaratib, so‘ng joiz bo‘lsa, uni so‘zlar bilan ifoda etish mumkin. Til o‘zining boshlang‘ich shaklidanoq ma‘lum xalqqa xos bo‘lgan belgi va xarakterlar ta‘siriga tushadi.” [32;266] Nemis xalq maqollarining nemis folklorida X-asr , ya‘ni taxminan 1000 -yillarda biz nemis mashhur maqollarning qadimgi yuqori nemis maqollarini ko‘rishimiz mumkin. Usha davrda yashagan rohib o‘qituvchi Notker Labeoning yozib qoldirgan maqollari ham nemis folklorshunosligida saqlanib kelmoqda. Bundan tashqari qadimgi nemis –lotin yozuvlari asosida mahalliy so‘zlarning 200 ga yaqin haqiqiy maqollar shaklida Egbert von Lüttich o‘zining “Fecunda ratis” (1023) asarini etadi. Shottel (1600), o‘zining 5-kitobida “Nemis asosiy til” asarida nutq shakllaridan tashqari 1230 ta maqollarni ko‘rsatib o‘tgan. Shuningdek nemis ma‘rifatparvarlik davri she‘riyati .axloqiy tarbiyani qadrlagan, maqollarni xalqda aql va ezgulikni uyg‘otish vositasi sifatida ko‘rgan.

XVII-asrda Andreas Shelhornning “Nemis maqollari va hikmatli so‘zlari” asari chop etiladi, bundan tashqari K.Simrokning “Nemis maqollari”

(1846) kitobida 12000 dan ortiq maqollar mavjud bo‘lgan, ammo ushbu to‘plamda maqollarning biror til bilan ma’no jihatidan uxshashlik va tushuntirishlar bo‘lmagan. Yana bir folklorshunos olim o‘zining Berg-Dyuringsfeld “German va roman tillari maqollari” keng qamrovli to‘plamida so‘zlashuv tilidan tashqari barcha german tillarining ko‘plab dialektlari ham mavjud. Biroq, to‘plamda aniq manbalar ko‘rsatilmagan. Barcha nemis folklorida eng keng qamrovli to‘plam 1863-80 yillarda o‘zining “Deutsche Sprichwortenlexikon” asarini 5 jildda (Leyptsig) nemis xalqi uchun uy xazinasini sifatida nashr etgan K.F.Wanders, 1885 yilda qayta nashr etilgan Wander adabiyotdan imkon qadar to‘liq nemis maqollari lug‘atini yaratishga harakat qilgan, xalq tili va uni aniq tartibga solish manbalarini ko‘rsatish noyob asarning qadr-qimmatini oshiradi.

Keyingi davrlarda nemis folklorshunos olimlari ham o‘zlarining asarlarini chop etdilar, W.Binder “Sprichwörterchatz der deutschen Nation” (1873, 4000 ta maqolni o‘z ichiga oladi), A.Wächter, “Altes Gold in deutsche Sprichwörtern” (1883), R.Trinkler, “Deutsche Sprichwörter” (1884, München), E.Herg, “Deutsche Sprichwörter im Spiegel fremder Sprachen” (1933). Bu asarlar nemis folklorshunosligida qimmatli manba sifatida saqlanib kelinmoqda, shuni ta’kidlab o‘tishimiz joizki, bu to‘plamlarda turli mavzuga oid maqollar ko‘plab ilmiy ishlar va tadqiqotlari asosi sifatida xizmat qilib kelmoqda. Folklorshunos olimi W.Dallning fikricha; “Xalq donoligi va ko‘cha hazillari o‘rtasida Nemis folklorshunos noadektiv farq bor. Men kamtarona maqolarimda qayd etganman.”.[4;18] Asosan ko‘psonl maqollar to‘plamida tematik guruhlarining ikki tilda chog‘ishtirma tahlillarini ko‘rishimiz mumkin. Bu ro‘yhatlar tarkibiga insoniy, milliy xususiyatlarni ifodalovchi axloqiy maqollar, illatlarni turli jonivorlar talqinida uxshatish orqali ifodalovchi maqollardir. Biroq, shuni tan olish kerakki, nemislarning maqollarga bo‘lgan munosabatlari asrlar davomida o‘zgarib kelgan. Hozirgi zamonga kelib XVI-XVII-asrlardagi eski nemis maqollari “Ko‘chadagi donoliklar iborasi sifatida

ishlatilishining kam qo'llanilishini ko'rishimiz mumkin. 19-asrda nemis dehqonlari mamlakat adabiyotiga o'zlarining hikmatli maqollari bilan boyitish imkoniyati kengaygan. Ushbu kamtarona nemis-rus maqollari to'plami qiyosiy folklor sohasida haligacha mashhur nemis va rus maqollari bilan bog'liq bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan. Chunki nemis tili uchun yangi maqollar kitobi chiqmagan (u paydo bo'lgan bo'lsa-da, u mavjud emas) V. Dalning 1862 yildagi standart asari, 1904 yil 3-nashri, miniatyura o'rniga mos keladi. Eiselein 1840, Körte 1837, Simrock 1846, Wander 1832 (1863). Shuning uchun ham ko'p yaxshi so'zlar biz uchun eskirgan yoki hatto tushunarsiz bo'lib tuyuladi. Bizning to'plamimiz dolzarb maqollardan iborat bo'lishi kerak. Maqol nima? Maqol - xalq orasida paydo bo'lgan va Xalq tilida yashab, ixcham shaklda ifodalangan tajriba jumlasini Tajriba yoki hukm sifatida ifodalangan ushbu umumiy bayonot, mashhur falsafaning ushbu aksiomasi ko'pincha tasvir shaklida bo'ladi. Masalan; Hunger ist der beste Koch.(Ochlik - eng yaxshi oshpaz). Bunday allegoriyalar barcha Yevropa xalqlari orasida mavhum, tasvirsiz donolik takliflaridan ko'ra ko'proq mashhurdir. Har bir maqol, xoh u mavhum, xoh masal qiyofasida bo'lsin, gapda mustaqil fikrni o'z ichiga oladi. Qoida tariqasida, bu mustaqil jumlar emas, chunki ular haqiqiy bayonot o'rniga faqat majoziy ifodani o'z ichiga oladi, xoh u taqqoslash, metafora, giperbola yoki paradoks. Ular nutqiy figuralar, ya'ni stilistik atamalar hisoblanadi. Maqolning yana bir ajralib turuvchi jihati uning tez-tez ritmik tuzilishi, qofiyada ham kam emasligidir. Bizga ma'lum bo'lgan barcha to'plamlarda, Dal ijodini hisobga olmaganda, asl maqollardan tashqari, yig'uvchi xalqning teng til merosi sifatida qayd etgan minglab xalq maqollari ham bor. Ba'zi to'plamlarda nutq figuralari hatto bu ko'pchilikni tashkil etdi.

Maqollarni axloqiy mazmundagi aforizmlar, epigrammalar, jumlar va yozuvchi tomonidan yozilganligi isbotlanishi mumkin bo'lgan aforizmlardan ham farqlash kerak. To'g'ri, maqol bir paytlar bir kishining og'zidan paydo bo'lgan; noma'lum shaxslarni esa biz xalq deymiz va ularning so'zlari

mashhurdir. Taniqli shoirlarning soʻzlari maqolga aylanmagan boʻlsa, balki bu muallifning fikrlash tarzi va oʻzini ifodalash uslubiga bogʻliq boʻlib, xalq orasida mashhur boʻlmagandir. Byuxmanning soʻzlariga koʻra, yozuvchidan aniq kelib chiqqan, ammo vaqt oʻtishi bilan juda mashhur boʻlgan qanotli qanotli soʻzlar bilan ham vaziyat umuman bir xil emas. xalq tili orqali ular haqiqiy maqol sifatida qoʻllanadi. Zero, gap shaklida umumiy haqiqatni oʻz ichiga olgan gap maqolga aylangan maqoldir. Betakror hikmatli soʻzdan kundalik maqolga oʻzgarganiga barcha xalqlar orasida yetarlicha dalillar mavjud. Maqol va asl soʻz oʻrtasida keskin chegara ajratib boʻlmaydi. Masalan; Arbeit macht das Leben süß.(Mehnat- hayotni shirin qiladi) yoki Blinder Eifer bringt nur Leid (Koʻrgʻayrat faqat azob beradi) [31;227] degan maqollar adabiy manbaga, yaʼni nemis manbasiga borib taqaladi. Bugungi kunda bu va shunga oʻxshash soʻzlar tan olingan xalq maqolining qiymatiga ega.Nemis folklorshunos olimlar maqollarni tarixiy jihatdan oʻrganilgan koʻplab boshqa maqollarni qadimgi davrlarning soʻzlari boʻlib chiqanligini aniqlaydilar.

Soʻzlar oʻzbekcha mosliklar bilan taqqoslanadi, bunda biz maqolning barcha joyda borligi va natijada shaxs tafakkuri va ruhiyatidagi munosiblik haqida fikrga ega boʻlamiz. Boshqa tomondan, biz baʼzi milliy maqollarning paydo boʻlishiga olib kelgan taʼsirlarni tan olishni istaymiz va shuning uchun boshqa Evropa tillari maqollari bilan koʻprik qurish bejiz emas va iloji boricha, manba va kelib chiqqan mamlakatni koʻrsatish. Biroq, ekvivalentlarni Evropa yoki Evroosiyo maqol arsenalidan befarq tanlamaslik kerak. Faqat mashhur nemis maqollari boshqa tillardagi havolalar yoki parallellar bilan mustahkamlangan.

Shuning uchun ham folklorshunos olimlar har bir xalqqa xos boʻlgan, koʻpincha tarjima qilish qiyin boʻlgan maqollar xalq tuygʻularining soʻzli targʻibotchilari sifatida vaqti-vaqti bilan oʻrnatilgan yozishmalari sifatida yonma-yon qoʻyiladi. Ikki millat tilida maqollarini taqqoslashdan ham aniq boʻladiki, har bir millatning maqol lugʻatining oʻziga xos shakli koʻp hollarda

tajribaviy soʻzlar va axloqiy tushunchalar uchun oʻziga mos tarzga ega boʻlsa-da, fazilat va illatlarni baholash asosan teng boʻlib kelgan. Bir qator maqollardan bir xalq ikkinchisidan yuqori axloqiy fazilatlarga ega ekanligini oʻqishdan ehtiyot boʻlaylik, chunki har ikki xalq – nemis va oʻzbek xalqi toʻgʻri bilan notoʻgʻri, haqiqat va yolgʻonni keskin ajratadi. Umuman qadrlanadigan yaxshi sifat, qoʻshni xalqdan koʻra, bir xalqning xazinasida koʻproq mehr-muhabbatni topgan boʻlishi mumkin. Shu kabi illatni sharqdagi shaxslarga qaraganda gʻarbdagi shaxslarlar maqol bilan ehtiyotkorona yoki aqllilik bilan tanqid etishlari mumkin yoki buni aksi - farqlanish doimo asta-sekin boʻladi, qarashlar esa asosan tengdir. Maqoldan milliy xarakter haqida xulosa chiqarish oson emas, bugungi kunda ham maktablarda mavjud. Maqollarning koʻp qismi xalqaro, hech boʻlmaganda umumevropaviydir. Maʼlumki, maqollar ertak naqshlari kabi odamlardan odamlarga aylanib yuradi va shuning uchun har bir tilda oz yoki koʻp oʻzlashtirilgan soʻzlar bor. Gʻarbdagi qoʻshnidan individual tarzda Dalʼ toʻplamida shunday belgilanadi, masalan; “Har kim oʻz baxtining meʼmoridir”, (Vsyak svoego schastya kuznets).[4;106]. Xuddi shu nomdagi boshqa maqollar qadimgi yoki oʻrta asrlarning umumiy lotin manbasiga borib taqaladi. Koʻp sonli maqollar ichida har ikkala til uchun umumiy boʻlgan maxsus guruhni roʻyxatga olish mumkin: xalqaro (evr.) maqollar, ular insoniy, juda insoniy, ammo milliy xususiyatlar haqida emas. Bularga, shuningdek, xalq hazillari, illatni maqtovga sazovor qilib koʻrsatadigan yoki mashhur haqiqatni uning teskarisiga aylantiruvchi xalq hazillari bilan tuzilgan ayrim jumlar kiradi. Biroq, shuni tan olish kerakki, nemislarning maqollarga boʻlgan munosabati asrlar davomida oʻzgargan. Hozirgi zamon ostonasida, balki XVI-XVII-asrlarda ham eski nemis maqollari hammaning ogʻzida edi. Bugungi kunda “Koʻchadagi donolik” oʻtmishdagiga qaraganda kamroq qoʻllaniladi. [38;25] Eng qadimiy maqollar bizga qadimiy odatlar va urf-odatlar haqida maʼlumot beradi; ular xalq orasida ishlab chiqilgan ibtidoiy huquqiy tushunchalarning tashuvchilari. Baʼzilar 19-asrning yangi kelganlari sifatida tan olinishi mumkin. Tarixiy maqollar esa

ancha cheklangan. Adabiyotda isbotlanishi mumkin bo'lgan, ammo xalq tiliga yot bo'lgan tarixiy maqollarni hisobga olmaslik kerak. Biz nemis maqollarining paydo bo'lish vaqti haqida juda yaxshi ma'lumotga egamiz, lekin hech bo'lmaganda nemis maqollarining tarqalishining rivojlanishi haqida. Nemis maqollari so'z lug'atining katta qismi o'zining mustahkam tangalarini o'rta asrlardayoq olgan va alohida so'zlarni 10-asrdan kuzatish mumkin. Biz nemis maqolining lotincha (Mlat.) yoki o'rta oliy nemischa (Mhd.) qiyofasida paydo bo'lganligi haqida keng ma'lumotga ega bo'lishimiz uchun Fr.Seiler (1922) va ayniqsa, S. Singer (1944-47) tadqiqotlariga minnatdormiz. Eng qadimgi nemis maqollariga quyidagilar kiradi: Dein Herd ist Gold wert. (O'z o'chog'ing oltinga teng.), Nicht alle Vögel sind Falken. (Hamma qushlar qirg'iy emas).[36;15]

Nemis folklorchiligida o'rta asrlardagi monastir va sobor maktablari nemis maqolini o'stirishga doimiy ta'sir ko'rsatib kelganini ko'rishimiz mumkin. Gumanistik davrda falsafiy so'zlarni tushuntirish va yodlash hali ham maktab o'quv dasturining bir qismi edi. Nemis folklorshunosligida maqollar orasidagi turli qarama-qarshiliklar ham kuzatilgan. Maqolning o'ziga xos xususiyatlaridan biri uning qadim zamonlardan beri mustahkamlanib, avloddan-avlodga meros bo'lib o'tib kelayotgan, hatto turli davrlar uchun ham majburiy bo'lgan shaklidir. Agar gap bu yerda va u yerda ikki baravar ko'p bo'lsa, unda gap ko'pincha landshaftdan kelib chiqadigan rasmiy xarakterdagi unchalik ahamiyatsiz og'ishlar haqida ketmoqda. Bunday og'ishlar quyida qavs ichida belgilanadi. Maqolning eng oliy uslub qoidasi qisqalikdir. Nemis folklorshunos olimlarining hisob-kitoblariga ko'ra, nemis maqollarining uchdan bir qismi yakuniy qofiyaga ega, butun maqollar xazinasidagi nemis qofiyali so'zlarning ulushi bundan ham katta bo'lishi mumkin. Qofiya va ritmda maqol, barcha xalq she'riyati singari, o'ziga qandaydir erkinliklar beradi. Nemis maqolida so'zlarni Eilesehr, Wartmann, Gehgemach, Lebelang, Schenk va Gebert, Borghard va Lehnhard, Neidhart va Lygehart, Dummert va Foulert va boshqalar kabi substantiv shakllar bilan tasvirlash amalga oshirilgan.[35;56] Hozirgi davrga kelib sinoptik

maqollar to'plami uchun alifbo-faktik tartibni ko'rishimiz mumkin, chunki u aniqlik uchun yagona to'g'ri va amaliy deb atashga loyiqdir. Maqollarning ma'nosidan kelib chiqqan (dangasalik, poraxo'rlik) yoki asosiy shior (mushuk, eshak, hayot, kuch) bilan bog'liq bo'lgan kalit so'zlar nemischa maqol va o'zbekcha ekvivalentini topishni osonlashtiradi. Shuning uchun men ham nemis tilidan boshladim: Maqollarni aniq tasniflashda ko'pincha hayot yoki g'oyalar sohalarida u yoki bu so'z qaysi sohaga tegishli bo'lishi kerakligini hal qilish qiyin bo'ladi. Bundan tashqari, ba'zi maqollar ikki tomonlama talqin qilishga imkon beradi. Dal' o'zining keng qamrovli materialini 180 toifaga (qo'rquv, ahmoqlik, e'tiqod, gunoh, oxirat, yolg'on va boshqalar) ajratadi, har birida kamida yuzta so'z va gaplar mavjud. Maqollar ko'p bo'lsa-da, izlayotganini topish juda qiyin. Chunki to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita toifaga mansub bo'lgan gap va gaplar soni anchagina. Maqolning odatda bir necha bo'limda bo'lishi o'quvchiga biroz yengillik beradi. Maqolning birinchi harfiga ko'ra rasmiy-alifbo tartibi to'liq aniqlik yo'qligi sababli haqli ravishda olib tashlangan. Afsuski, Dyuringsfeld hali ham aralash tizimdan foydalanadi, bu esa foydalanuvchidan ko'p vaqt oladi. Nemis tilidan boshlab, to'plamga alifbo tartibida joylashtirilgan kalit so'zlarning maxsus indeksini qo'shib, mavzu sohasi tizimiga ko'proq adolat berishga harakat qildim. Albatta, bizning tizimimizda ham, alohida maqollarda bir xil qiymatga ega ikkita kalit so'z bo'lsa, quyida takrorlanishini oldini olish mumkin emas. Maqolning ikki marta keltirilishi ataylab qilingan. Nemis maqollari asosan Kortedan keltirilgan bo'lib, uning to'plamida bizning maqsadlarimiz uchun zarur bo'lgan deyarli barcha maqollar mavjud. Nemis folklorshunos olimlari va tarjimonlari olimlari nemis maqollarining yangi alifbo va faktik to'liq indeksini, shu jumladan eng so'nggilarini tanlab olganligini ko'rishimiz mumkin. Shuni tan olish kerakki, chuqurroq tadqiqotlar hali ham u yoki bu analogni ochib beradi, shuning uchun bu bo'shliqlar to'ldirilib kelingan. Yo'qolgan nemis ekvivalenti har doim ruscha so'zning nemis tiliga tarjimasi bilan almashtiriladi. U erda va u erda bu so'zning

soʻzma-soʻz tarjimai yoki hatto oddiy bir ibora oʻrinli tuyuldi. X asrning qadimgi yuqori nemis maqollari mashhur soʻzlar natijasida biz 1000 yil atrofida rohib oʻqituvchi Notker Labeoning yozuvlarida topishimiz mumkin. Qadimgi yozuvchilardan toʻplangan 800 ta maqol oʻrin olgan. XVI-asrda birinchi keng qamrovli islohot davrida aynan A. Grikola 1529 yilda “300 ta umumiy maqol” ni talqini bilan birga avlodlarga qoldirgan. “Der Deutschen Weißheit“, uch qismdan iborat toʻplam XVII-asrda paydo boʻldi (1605 yil). Birinchi harfga koʻra tartib alifbo tartibida, shuning uchun u chalkash. Shottel oʻzining (1663) 5-kitobida “Nemis-asosiy tili“ asarida idiomalardan tashqari 1230 ta maqol berilgan. Jon Me Sailer, “Koʻchadagi hikmat“ (1810), ushbu toʻplamda diniy-axloqiy nuqtai nazardan koʻrib chiqilgan 4000 ta umumiy nemis va shveysar maqollari mavjud.[36;15] F.Gal, “Hikmatlar”, (olti tilli, Vena 1830). J. Eiselein, “Nemis xalqining maqollari va maʼnoli nutqlari” (Freiburg 1840). Boy toʻplamda xalq maqollaridan tashqari keksa yozuvchilarning koʻplab iqtiboslari keltirilgan. V. Körtes “Maqol va matal.” (Redensarten der Deutschen) kitobi 1837 yilda Leyptsigda, ikkinchi nashri 1861 yilda nashr etilgan. Eng yangi, takomillashtirilgan nashrda 9000 ga yaqin maqol mavjud. K. Simrok, “Nemis maqollari“, (Frankfurt. M. 1846), toʻrtinchi nashr (1881.) Toʻplamda 12000 dan ortiq maqol bor, ammo parallel va tushuntirishlar yoʻq. Ida von Dyuringsfeld va Otto Frh. von Reinsberg-Dyuringsfeld, “German va roman tillari maqollari“. Soʻzlashuv tilidan tashqari, ushbu boy toʻplamda barcha german va roman tillarining koʻplab lahjalari ham mavjud. Biroq, hech qanday manba koʻrsatilmagan. A. Wächter, “Nemis maqollarida eski oltin“, (1883) , R. Trenkler, “Nemis maqollari” (6275), Myunxen 1884 yil. Tetzner, “Nemis maqollari lugʻati”, Leyptsig, XX. Ha Reclam (1905) shuningdek, Körte xalq qofiyalari va ob-havo qoidalarini olib keladi. Frans Frh.von Lipperheide, “Maqollar lugʻati“. (Berlin 1907). Unda 1000 dan ortiq sahifalarda xalq hikmatlari xazinasini, keng maʼnodagi matallar, shiorlar, epigrammalar, iqtiboslar, idiomalar, aforizmlar va maqollarni jamlagan. Tartib kalit soʻz boʻyicha alifbo

tartibida. E. Herg, “Nemis maqollari xorijiy tillar oynasida“(Berlin va Leyptsig 1933.) (ingl., Frz., Span., It., Lat.). Zaxer “Nemis maqollari to‘plami”, (Leyptsig 1852.) Seiler, “Deutsche Sprichwortkunde”, (Myunxen 1922) va Das “Deutsche Sprichwort”, (1918).[33;18] To‘plamlarda taxminan 5000 ta maqollar kundalik hayotda ishlatilganligiga ko‘ra 20 ta tematik asosiy qismga bo‘lingan. Bibliografiya, shuningdek, alohida maqol uchun manbaga keng havolalar qimmatli hisoblanib kelingan. XIX-asr qo‘lyozma manbalari orasida bugungi kunda faqat jiddiy tadqiqotchi uchungina qadrli bo‘lgan, taniqli tilshunos olim A. Vostokov (Osteneck)ning 1200 ta maqoldan iborat qo‘lyozmasini alohida qayd etish lozim. 1816 yil. Nemis folklorchilik sohasi negizi qadimgi davrlarga borib taqalishini maqollar bilan ifodalashimiz mumkin.

Maqol xar bir xalqning og‘zaki ijodida uchraydigan janrdir. Ijtimoiy hayotning hamma sohasi xalq maqollarida aks etgan, Maqol xalq og‘zaki ijodining boshqa janrlaridan ajralib turadi, Masalan,doston, ertak, afsona va rivoyatlar, latiflar voqelikni hikoya tarzida aks ettirsa, maqollar xalqning ana shu voqelik haqidagi xulosalari, hukmlari orqali ifodalaydi. Hajman ixcham bo‘lgan maqolda bayoni dostonlarga jo bo‘lgan voqealar mujassamlangan. Maqolda fikr aniq, qisqa xulosa, lo‘nda hukm sifatida ifodalanadi. Maqollar o‘z ma'nosida va ko‘chma ma'nolarda qo‘llana oladi. O‘z ma'nosida qo‘llangan maqollar: “Yer haydasang kuz hayda, kuz haydamasang yuz hayda”. Ko‘chma ma'noda qo‘llangan maqollar; “Quruq qoshiq og‘iz yirtar”. Faqat ko‘chma ma'noda qo‘llanuvchi maqollar; “Baliq boshidan chiriydi”.

Olimlarimiz xalq maqollarini quyidagicha tasniflaydilar:

1. Alfavit tartibi.- Bunda mavjud maqollar to‘plamda alfavit tartibida jamlanadi.
2. Mavzu bo‘yicha tasnif. Tasnifning bu turida esa to‘plangan maqollar muayyan mavzular bo‘yicha guruhlariga ajratiladi.

3. Poetik tasnif- Maqollarning ko‘pchiligi davlar o‘tishi bilan ma‘nosi o‘zgarib boradi, avval o‘z ma‘nosida qo‘llangan maqollar keyinchalik faqat ko‘chma ma‘noda qo‘llanishi mumkin.

4. Tarixiy tasnif- Maqollar juda qadimiy va ayni paytda zamonaviy janr. Maqollar turli davrlarga mansubligi bilan ham bir-biridan farqlanadi. “Qum yig‘ilib tosh bo‘lmas, qul yg‘ilib bosh bo‘lmas”, “Qul qutursa, quduqqa tuflar”- bu maqollar quldorlik davri maqollari hisoblangan, “Amirning oshidan faqirning mushti yaxshi”, “Bekka yetguncha beling sinar”- bu kabi maqollar hozirda ko‘chma ma‘noda ishlatiladi.[19;61]

5. Maqollarni tuzilishiga ko‘ra tasnif etish. Bunda maqollar tarkibidagi mantiqiy asoslar hajmiga qarab bir necha guruhlarga bo‘linadi; ikki qismli maqollar- “Aytilmagan yerga yo‘nilmagan tayoq”, to‘rt qismli maqollar:

Arg‘umoqda yol yo‘q deb,

Yo‘lga tashlab ketmanglar.

Er yigitda mol yo‘q deb,

Yovga tashlab ketmanglar.

Maqollarda ko‘proq tazod (zid qo‘yish) san‘ati qo‘llanadi. Masalan: “Do‘st achitib gapirar, dushman kuldirib”, “ko‘p o‘yla, oz so‘zla”. [22;335]

Maqollarda yana bir san‘at istiora (metafora) ya‘ni o‘xshatish qo‘llanadi. Masalan; “Et bilan tirnoqni ajratib bo‘lmas”. Bu kabi maqollar tilimiz ko‘rkini, nutqimiz nafosatini, aql-farosat va tafakkurimiz mantiqini hayratomuz bir qudrat bilan namoyish etgan va eta oladigan bunday badiiyatlik millatimizning ko‘p yillik hayotiy tajribalari va maishiy hayot tarzining xuddiki oynasidir. Bu badiiy ko‘zguda uning hayotga, tabiatga, shaxs, oila va jamiyatga bildirgan munosabati, ijtimoiy-siyosiy, ma‘naviy-ma‘rifiy, axloqiy-estetik va

mantiqiy qarashlaridir. Asrlararo, yillararo ularning yangilari paydo bo‘lib turgan, eskilarining- muomilada, muloqatda borlarining ma‘no ko‘lami kengayib yoki kamayib borgan. Xatto ularning muayyan qismi unutilib ketgan. Chunki uzbek xalqining bunday ulkan folklor merosi folkloristika nuqtai nazaridan keying asrlargacha deyarli to‘planmay va o‘rganilmay kelgan. Bundan xalq maqollari o‘tmish adiblari, shoirlari, tarixchilari e‘tiboridan umuman chetda ekan, degan xulosa chiqarmasligimiz kerak. Maqolga adabiy nuqtai nazardan qiziqish, asar badiiyligini oshirish va badiiy lison ravonligini ta‘minlash uchun undan foydalanish barcha davr so‘z san‘atkorlarini diqqat markazida bo‘lgan. Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Lutfiy, Bobur Rabg‘uziy, Abdulg‘ozi Bahodirxon, Ogahiy, Furqat, Nodira, Munis, Cho‘lpon, Abdulla Qodiriy, Oybek, G‘afur G‘ulom va boshqa bir qancha shoiru yozuvchilarning asarlari o‘rganilsa, ularning asosida ko‘plab maqollar aynan o‘zgargan holda mavjudligiga qanoat xosil qilamiz. Tariximizda xatto maqolga maxsus, agar ta‘rif joiz bo‘lsa, folkloristik nuqtai nazardan, garchi epizodik xarakterda bo‘lsada, munosabatda bo‘lgan xollarga xam duch kelamiz. XII asrning buyuk tilshunos olimi, folklorshunos va etnograf Yusuf Xos Hojibning to‘plovchilida olib brogan ishlari va uning “Qutadg‘u bilig ” asari bunga yorqin misol bo‘la oladi. Asardagi axloq-odob, ilm, insoniylik va adolat doirasidagi fikr mulohazalar yuritilgan.[12;156] “Devon”da turli munosabatlar bilan turkiy xalqlar orasida keng tarqalgan 400 ga yaqin maqol va matallar ham keltirilib o‘tiladiki. Ularning ba‘zilari hozirgi davrda ham ba‘zi o‘zgarishlar tufayli nutqimizda muvaffaqiyatli tarzda foydalanilmoqda. Shu o‘rinda adabiyotimiz tarixida maqollar asosida paydo bo‘lgan asarlar ham borligini ta‘kidlab aytishimiz zarurdir. Misol tariqasida Muhammad Sharif Gulxaniyning “Zarbulmasal” asari tarkibida 300 dan ortiq maqol mavjud. yoki Sulaymonqul Rojiiy o‘zining “Zarbulmasal” asarida 400 dan ortiq maqolni she‘riy vaznga solganligi ham e‘tiborga arzugilik hodisa hisoblanadi. O‘zbek xalq maqollariga aniq bir tartib qo‘yilib to‘plamlarga kiritish, ulardan maxsus majmualar yaratish

ishlari esa, XIX asrning ikkinchi yarimidan boshlandi. Misol uchun, venger olimi X.Vamberining 1967 yilda Leypsigda nashr etilgan “Chig‘atoy tili darsligi” xrestomatiya- lug‘atiga o‘zbek folklori va adabiyotining ba’zi namunalari qatori 112 ta maqol kiritilgan bo‘lib, ularning nemis tiliga o‘girilgan varianti ham berilgan. shundan keyin ketma ket N.Ostroumov (1895), B.Rahmonov, (1924), H.Zaripov (1939,1947), T. Mirzaev, A.Musoqulov (1989), B.Sarimsoqov kabi folklorshunoslar, fan va madaniyat xodimlari tomonidan yaratilgan xilma xil xarakterdagi va turfa hajmdagi maqollar majmualari chop etildi. X.Abdurahmonov, M.Sodiqova, M.Abdurahimov, kabi olimlarning tilshunoslik va tarjimashunoslik yo‘nalishidagi majmualari paydo bo‘ldi. Zero, V.Ro‘zimatov (1959), N.Gasunayev (1983, 1988), Ye.Chernyavskiy, A.Naumov(1985) kabi tarjimonlarning mehnati bilan o‘zbek xalq maqollari rus tilida xam ba’zi-ba’zi majmualar sifatida chop etildi. Maqollar so‘z san’ati xosilasi tarzida o‘z mazmunida, ko‘chma ma’noda va har ikkala ma’noda ishlatilishi mumkin. Shu tufayli ularda badiiy tasviri vositalarining turliligi shakllariga duch kelamiz. Biroq maqollarda o‘xshatishning oz foydalanilishi uning shu janr uchun xarakterli emasligini ham ko‘ramiz. Maqollarni o‘zgartirishlar bilan o‘zgartirib foydalansak, odatda ular o‘z maqollik xususiyatlarini butkul yo‘qotadi.[19;48] Misol tariqasida: Bulbul chamanni sevar, odam – Vatanni, maqolida Bulbul chamanini qanchalik yaxshi ko‘rganidek, inson ham o‘zi tug‘ilib va istiqomat etib kelayotgan makoni, ya’ni Ona Vatanini shunchalik yaxshi ko‘radi, ezozlaydi, qadrlaydi. Misol uchun; Ustoz otangdan ulug‘ maqoli, Ustoz otangdek ulug‘ tarzida buzib foydalanilmoqda. Shunda ota ta’rifining mavqeyiga also putur yetkazilmaydi, aksincha hisoblanganda millatimiz Ota rozi-xudo rozi degan maqolni yaratmas edi. Shu yerda ustoz hurmatiga yuksak e’tibor qaratilgan. Bundan tashqari, xalqda hamma insoniyatning birinchi yakka yagona ustozini Olloxdir degan tushunchalar xam mavjud. Ikkinchi tomondan qaralsa ustoz bilan tenglashtirib qo‘yilsa, maqol ma’nosi umuman o‘zgarib, millat qarashlariga qarshi tarzda

bo‘lib qoladi. To‘g‘ri, ko‘p variantlilik maqollar uchun munosib xodisa sanaladi. Biroq shu kabi maqollarni xohlagancha o‘zgartirishga ruxsat etildi degani emas. Maqollar ketma-ket kelganda, biri ikkinchisini inkor etgandek, bir-biriga ziddek tuyulishi mumkin. Aslida esa, foydalanilishi vaziyatga qarab har xil ma‘no mazmuni ifodalab berishini unutmaslik zarur.

Quyidagi maqollarga e‘tibor qaratsak:

Ko‘pni yomonlagan ko‘muvsiz qolar.

Ko‘pni yomonlagan ko‘milar.

Yoki: Xisoblashgan do‘st emas.

Xisobli do‘st ayrilmas. Ma‘lumki, xalqimiz marxumlarga aloxida xurmat ko‘rsatadi. Tirikligida qanchalik yomon bulishmasin, ular xaqida yomon so‘z aytishdan, garchi to‘gri bulsa xam tiyiladi. Maqolda esa bunday kishilarning azasiga xam kishilar istar-istamas kelishi, tilida aytmasa xam, dilida ularning aslida kim bo‘lganligini unutmasligi o‘z ifodasini topgan. Bunday qat‘iy xukmda uziga xos ogoxlantirish tasvirlangan. Ko‘pni yomonlagan ko‘milar. Bu yerda xalok bo‘lar, el nazaridan qolar degan ma‘no ifodalangan. Xisoblashgan do‘st emas. Ba‘zi kishilar arzimas xizmatlarini xam do‘stga minnat qilishadi. Bu yerda so‘z o‘sha xaqida ketmoqda. Xisobli do‘st ayrilmas. Bu maqolda esa do‘st kishi do‘stning yaxshiliklarini unutmasligi, doimo yodda tutishi kerak degan ma‘noni ifodalamoqda. Barcha maqollar xalqdan yozib olingan va ularni O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Til va Adabiyot institutining fol‘klor arxivida saqlanadi. Shu yillar davomida o‘zbek xalq maqollari bir necha marta “Tafakkur gulshani”, “Aql aqldan quvvat olar”, “Donolar bisotidan”, “Dengizdan qatralar” nomli to‘plam bo‘lib ma‘naviy qadriyatimizning sharqona , lo‘nda va yorqin ifoda etilgan holda chop etildi.

Shuni aytishimiz mumkinki, nemis va o'zbek folklorshunos olimlari olib brogan ishlari tahsinga sazovordir.

I bob yuzasidan xulosalar

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, olamning lisoniy manzarasi qo'llanish doirasiga ko'ra universal yoki individual bo'lishi mumkin. Mazkur tushunchalarning har ikkisi ham nisbiy xarakter kasb etadi. Turli hududda yashab, ish faoliyatini bir soha doirasida olib borayotgan hamkasblarning kasb-kori nuqtai nazaridan bildirgan fikrlari asosini yagona lisoniy manzara tashkil etishi mumkin. Ammo, bu holni har bir holat uchun mos, deb bo'lmaydi. Bir mahallada istiqomat qilib, turli ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy jarayonda faoliyat yuritayotgan insonlar lisoniy manzarasi keskin farq qiladi. Hatto, urf-odatlar yakdilligida ham ularning qarashlari bir-birini takrorlamaydi. Xuddi shuningdek, aynan bir holat insonlar ongida turli xil baholanishi tabiiy. Bu lisoniy manzaraning muayyan darajada universallashtiruviga olib keladi. Shunday ekan, olamning lisoniy manzarasi kishi intellektual, kasbiy, hayotiy, mahalliy, diniy qarashlari yig'indisi bo'lgan dunyoqarashining nutqda namoyan bo'lishidir. Olamning lisoniy manzarasi qanchalar boy va betakror bo'lsa, shaxs kelajagi shuncha serqirra va qiziqarli bo'ladi. Binobarin, har bir inson kasbiy faoliyati rivoji u qo'llaydigan yozma yoki og'zaki nutq parchasining o'rinli va asosli bo'lishi bilan bog'liq.

Matematik, fizik, botanik, kimyogar, tarixchi, madaniyatshunos yoki tilshunos bo'ladimi, xullas, barcha kasb egalarining muvaffaqiyati zamirida ma'lum ma'nodagi muomala madaniyati yotadi. Buni ko'p asrlar davomida ajdodlardan-avlodlarga meros bo'lib kelayotgan donolar o'giti, rivoyat va hikoyatlari zamirida ham anglash mumkin. Olamning lisoniy manzarasini shakllantirish har bir inson imkoniyatlari doirasidagi mustaqil harakatlar samarasidir. Lingvokulturologik konsept yoki lingvokulturologik qarashlar sistemasini to'g'ri anglab yetish ham lisoniy-madaniy tadqiqot usuliga

asoslangan tilshunoslik yo‘nalishi oldida turgan muammolardan biri sanaladi. Lingvokulturologik qarashlar sistemasi deyilganda mazkur fan sohasiga oid barcha tushunchalar qamrovi nazarda tutiladi.

Ular zahirida yashiringan tub ma’no mohiyati hamda kundalik hayotda qo‘llanilish darajasini o‘rganish masalasi lingvokulturologiya fani doirasida tahlil qilinadi. Til va madaniyat munosabati bilan bog‘liq muammolar yechimini topish, bu borada olib boriladigan tadqiqotlar miqdorini oshirish lingvokulturologiya xalq maqollari xalq og‘zaki ijodining paremiologiya sohasi tomonidan o‘rganiladi va fani rivojlanishini belgilashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Nemis va o‘zbek o‘ziga xos bir nechta xususiyatlari bilan xalq og‘zaki ijodining boshqa janrlaridan ajralib turadi. Asosan, o‘zbek va nemis tiliga maqollar azal-azaldan jamlochilik orqali bizgacha yetib kelgan. Bu borada o‘zbek tilida Mahmud Qoshg‘ariyning jamlovchilik faoliyati va uning “Devoni lug‘otit turk” asari bunga yaqqol namuna bo‘la oladi. Maqollar ustida qizg‘in tadqiqotlar asosan XIX-asrdan boshlangan bo‘lib, o‘zbek folklorshunoligida G‘ulom Zafariy, G‘ozi Olim Yunusov, Hodi Zarifov, keyinchalik Oxunjon Sobirov, Mansur Afzalov, Zubayda Husainov, Rajab Jumaniyozov, G‘ani Jahongirov, To‘ra Mirzayev, Asqar Musaqulov, Ibrohim Haqqulov, Malik Murodov, Bahodir Musaqulov, To‘ra Mirzaev, Bahodir Sarimsoqov kabi folklorshunos olimlar asosan maqollarni jamlab ularni majmua holiga keltirish jarayonlarida o‘z hissalarini qo‘shganlar. Keyinchalik maqollarning ichki strukturaviy tuzulishi va boshqa tillar bilan qiyosiy-chog‘ishtir orqali o‘rganish, ya’ni maqollar bo‘yicha tarjima qilish jarayonlari boshlangan.

Nemis maqollari ustida ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan va folklorshunos olimlar safiga DR.A.E. Graf, W. Binder, Fr. Seiler, K. F. Wander, J. Zingerlarni qo‘sha olishimiz mumkin. Ular maqollarni o‘ziga munosib eng zarur tomonlarini fanda isbotlab, ulardagi strukturaviy jihatlarini, qaysi badiiy

vositalarning foydalanilishi, kundalik hayotdagi o‘rni singari masalalarga e’tibor qaratganlar va ularni o‘z asarlarida ko‘rsatib bera olganlar. Agar maqollarning har ikkala tilda o‘rganilish tomonrini taqqoslaydigan bo‘lsak, maqollarni jamlangan ko‘rinishiga kelishi, badiiy vositalarning qo‘llanilishi o‘rnini o‘rganish va umuminsoniy tomonlarini ochib berish kabi masalalar deyarli tengdir. Xullas, nemis va o‘zbek tillarida maqollarning amaliy va nazariy tomonlari o‘rganib chiqilgan. Maqollarning til birliklariga, madaniyat va folklorlik xususiyatlariga ko‘proq to‘xtab o‘tilgan. Ammo o‘zbek va nemis maqollarining lingvomadaniy tomonlari bo‘yicha deyarli ko‘p ishlar amalga oshirilmagan.

II BOB. NEMIS VA O‘ZBEK MAQOLLARINING LISONIY-MADANIY TAHLILI.

2.1. Nemis va o‘zbek maqollarining semantik o‘ziga xosligi.

Eng yorqin ifodali vositalar – bu maqol va matallar og‘zaki xalq ijodining janrlari sifatida olimlarning eng katta e’tiborini tortdi. Ularning qo‘lda yozilgan to‘plamlari 17-asrdan beri ma’lum. Tilshunoslikda tilga ta’rif berish masalasi hamon dolzarb bo‘lib qolmoqda. Ba’zi olimlarning izlanishlari orqali ularni frazeologiya tarkibiga kiritgan bo‘lsalar, ayrimlari aksincha, maqol va iboralar frazeologik birliklardan ajralib turishini isbotlaganlar. Deyarli ko‘pchilik frazeologlar maqollarni boshqa til birliklari semantik jihatdan uzviy bog‘lanib muloqotga kirishmaydi, deb frazeologizmdan ajratmaydilar. Frazeologik birlikda semantik moslik sharoitning mavjudligi bu holda muhim xususiyat sifatida namoyon bo‘ladi. Maqollarni farqlash muammosi va frazeologik birliklar lingvistikani aniqlash maqsadida yanada murakkablashadi maqollarning mavqeidan eng muhimi turg‘un birlik belgilarining xarakteristikasidir. Maqollardan tashqari, tilda turg‘un aylanmaning shunday turi mavjud maqol. Anichkov maqol va matallarni idiomalar bilan bir qatorda ko‘rib chiqadi. “Maqol to‘liq bo‘lmagan yoki o‘ziga xos bo‘lmagan maqol, maqolga qaraganda kamroq aniq ifodalangan xarakterga ega bo‘lgan to‘liqsiz yoki qisqa gapdir. oldingi avlodlar tajribasiga ongli ravishda murojaat qilish. Maqollar idiomalar va maqollar orasida tebranib turadi. G‘arbiy Yevropa tillarida aynan ekvivalent. bilan gaplar xuddi shu asosda maqollar bilan birgalikda ko‘rib chiqilishi mumkin idiomalar [34:221]. Kopylenko aforizmlari va maqollari frazeologiya emas til, lekin uning samarali manbalaridan biri; qanotli so‘zlar va so‘zlar til frazeologiyasi (uning tizimiga turli darajada kirishi). Maqollar, matallar frazeologik birlik sifatida lug‘atga kirmaydi. “qanotli so‘zlar”, murakkab atamalar. Rus tilining frazeologik lug‘atida A.I. Molotkov maqollari va maqollari frazeologiyaga kiritilmagan va shuning uchun ham mavjud emas

lugʻatda keltirilgan. Germaniyada maqollar tilini ilmiy oʻrganish tadqiqot bilan ifodalanadi Ular. Sailer, F. Harsderffer, J. Shottelius, K.K. Nopicha va boshqalar.I.M.ning kitobi. Seiler “Koʻcha donoligi yoki nemis maqollarining maʼnosi va ruhi” (Die Weisheit auf der Gasse oder Sinn und Geist deutscher Sprichwörter. 1810) maqollarning birinchi ilmiy tadqiqoti. Kitob muallifi K.K. Nopichning Literatur der Sprichwörter (1822) bibliografik tavsifi. 1820 yilgacha nemis tilining paremiologik fondi 1922 yilda asar Fridrix Seiler “Nemis paremiologiyasi” (“Deutsche Sprichwörterkunde”, 1922 yil G.) Ushbu ish nafaqat nemis tilining ulkan paremiologik boyligini koʻrsatishga, balki frazeologiyaning asosiy toifalari maqollar, maqollar, juft birikmalarning tuzilishi va semantikasini, shuningdek, ularning tilda paydo boʻlish manbalarini tahlil qilishga urinishdir. til. Maqollar toʻplamlari orasida Karlning keng koʻlamli ishi Simrok “Die deutschen Volkstrumer”. Nemis adabiyotida “Sprichwort” atamasining polisemiyasi “Maqol va matallar toʻplami” (Sprichwörterammlung) deb atalgan baʼzi jamlanmalarda frazeologik birliklarning turli xil maqollar, matallar, iqtiboslar va boshqalar joy olganligi sababli. nemis lingvistik adabiyotida frazeologiyaga oid fundamental tadqiqotlar orasida Fridrix Zaylarning “Nemis tili” asarini ajratib koʻrsatish mumkin. U faktik materiallar bilan bir qatorda bir qator asosiy narsalarni oʻz ichiga oladi hozirgi davrda dolzarbligi bilan qiziq boʻlgan nazariy umumlashmalar. Bu, birinchi navbatda, klassikaga aylangan va paremiologiya sohasidagi barcha zamonaviy tadqiqotchilar tomonidan qoʻllaniladigan maqolning taʼrifidir. Maqolada taqdim etilgan tuzilmani tahlil qilish katta ahamiyatga ega. maqol va tilning turli ifoda vositalaridan foydalanish shakllari obrazli va obrazli semantikani yaratish. Nemis maqollarining eng mashhur lugʻatlaridan G.Shrader lugʻatini ajratib koʻrsatish kerak, uning birinchi nashri 1894 yilda, ikkinchi lugʻati K.Krueger-Lorenzen, 1960 yilda chiqarilgan. Birinchi nashrning lugʻati nominativ-ekspressiv frazeologiyaning barcha turlarini (maqal, matal, juft birikmalar, qiyosiy frazeologik birliklar) oʻz ichiga oladi. Bundan tashqari,

soʻzlar frazeologik birliklar sifatida berilgan – “Sagwörter”. K.Kruger-Lorentsning “Frazeologik lugʻat”i katta ahamiyatga ega. Lugʻatda jargon kelib chiqishi koʻp soʻzlar, qanotli soʻzlar, shuningdek, kiritilgan yarim prefiksli qoʻshma feʻllar va feʻllarning sezilarli soni. V. Borchard, G. Vustmanning lugʻati “Die sprichwörtliche Redensarten im Deutschen Volksmund”, A.Schirmer tomonidan qayta koʻrib chiqilgan, u tomonidan lugʻatga Sprichwörtliche Redensarten sifatida kiritilgan frazeologik birliklarning taʼriflari berilgan. (maqollar, juft birikmalar), ularning maqollardan chegaralanishini tavsiflaydi va soʻzlar (Sprichwörter va Sagwörter). E.Agrikola tomonidan GDRda nashr etilgan leksikografik asar nazariy kirishga ega boʻlgan. Nemis olimlarining tadqiqotlarida aniq boʻlinish yoʻq frazeologik birliklarga, maqol va matallarga va “maqol” atamasi ikkala maqol va matallarning belgisi sifatida faqat mos keladi. Lekin nemis olimlarining, xususan, D.Goyzermannning ayrim asarlarida maqol va frazeologik birliklar oʻrtasidagi farqlar koʻrsatilgan: “Maqollar aslida oʻzaro mikromatndir. Kommunikativ ahamiyatiga koʻra ular farqlanadi quyidagi turlarlarda:

Umumiy maqollar: “Es ist nicht alles Gold, was glänzt”

Yaltiroq narsaning hammasi ham oltin emas.

Turgʻun va takrorlanuvchi kesim va modal iboralar:

“Du lieber Himmel! ” – “Yo Xudo!” Frazeologik birikma ostida I.I. Chernisheva semantik jihatdan bitta bogʻlanish natijasida paydo boʻlgan. A.D. Reyxshteyn, asosiy mazmunning tabiatiga koʻra, barcha barqaror iboralar ikkita katta guruhga boʻlinadi:

1. Butun sinfni ifodalovchi umumiy maʼno ifodalovchi iboralar obʼektlar yoki hodisalar.

2. Yagona, aniq holatlarni tavsiflash uchun qoʻllanadigan qisman maʼno ifodalovchi iboralar.

Umumiy ma'noni ifodalovchi turg'un iboralarning muhim qismini o'z ichiga oladi xalq donoligining hokimiyatiga ishora. Bular maqollar, iboralar, maqollar. Maqol umumlashgan shaklda odamlar va jarayonlarning ahamiyatligini anglatadi, ularga ta'rif beradi yoki harakat tomonini belgilaydi. Maqollar ko'pincha juda aniq vaziyatda qo'llaniladi. Maqollar faqat shaxsiy ma'noni ifodalay oladigan adabiy so'zlashuv, kundalik so'zlashuv va so'zlashuv har tomonlama barqaror iboralardir. ma'nosi. Demak, gaplarda muntazam bog'lanishlar haqida umumlashmalar mavjud emas. zyah haqiqati, xuddi maqollar kabi, va shuning uchun faqat yolg'iz uchun amal qiladi, muayyan vaziyatlar. [35;83]. Strukturaviy-semantik tasnifda quyidagilar mavjud: juft so'zlar, qanotli so'zlar, maqollar. Maqollar mazmuni va tuzilishi jihatidan boshqa frazeologik birikmalardan farq qiladi. Ular gap shaklida mavjud bo'lib, to'liq fikrni obrazli ifodalaydi. O'zbek tilida, nemis tilidan farqli o'laroq, mavjud ikki atama: maqol va matal. Nemis tilida faqat maqol atamasi mavjud, garchi ikkala nav ham mavjud. Z. Iskoz, A. Lenkova fikricha, maqollar boy tasvirlovchi xususiyatga ega bo'lib, asosan vazifasini bajaradi qo'shimcha kitoblar.

Duden (1963) tomonidan tahrir qilingan "Stilwörterbuch" lug'ati 1050 tani o'z ichiga oladi. maqollar. Duden (1971) tomonidan tahrirlangan "Stilwörterbuch" lug'ati 450 tani o'z ichiga oladi. maqollar. Lug'at V. Friederich "Moderne deutsche Idiomatik" (1966) maqollarni o'z ichiga olmaydi. Lug'at L. Makkensen "Zitate, Redensarten, Sprichwörter" (1973) 1850 maqolni o'z ichiga oladi. Nemischa-ruscha frazeologik lug'at L.E. Binovich, N.N. Grishina, (1975) 450 maqolni o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, o'zbek va nemis maqollarining semantik jihatdan tanlash va tizimlashtirish mezonlarida ushbu birliklardan t paydo bo'ladi. Turli tadqiqotchilar barqaror iboralarning turli tasniflarini beradilar va tadqiqotni davom ettiradilar, shu jumladan yangilar doirasida zamonaviy ilmiy

paradigmalar. Har bir tadqiqotchining o‘z fikri bor. paremiyalarni frazeologik fondga kiritish tarafdori, aksincha.

Milliy dunyoqarashning xususiyatlari eng aniq aks ettirilgan tilning paremiologik fondi. Paremiologiya fan sifatida frazeologiyadan “qadimgi”. XII – XIV asrda ajralib chiqqan. Paremiologiyada maqollar va matallar o‘rtasidagi farq faqat semantik darajada amalga oshirilganligi. Maqol va matallar avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan xalq hayotidagi bilim va tajribasini saqlash va yetkazish usulidir. Hayotning ko‘plab hodisalarini qamrab olish kengligi, chuqurligi va aniqligi ushbu janrning o‘ziga xos xususiyati. Maqollar maxsus frazeologik birliklar sifatida asta-sekin umumiylikdan ajralib chiqdi frazeologik birliklar massasi. Maqollarni o‘rganish alohida edi “paremiologiya” deb nomlangan yo‘nalish. Qadimgi yunon tilidan tarjima qilingan “paroimia” – aytish, maqol, so‘z, masal [28;25]. Paremiya – folklor janrining kichik birligi. Maqol va matallardan tashqari, ostida paremiya atamasi aforizmlar, qanotli so‘zlar, maqollar, topishmoqlar, e‘tiqodlar, belgilar, maqollar, ertaklarga ham tegishli. Paremiyalar kundalik hayotda yozma til bo‘lmaganda paydo bo‘lgan. Ular davlat va shaxsiy hayotning barcha sohalarini qamrab olgan. Ularning qisqa shakli yordam berdi yodlash. Hayotni aks ettiruvchi maqollar muhim fikrni ta’kidlaydi va mustahkamlaydi nutq. Vaqt o‘tishi bilan maqol va matallar og‘zaki nutqning alohida janrlari sifatida ajralib turadi. Maqol va matallarni chegaralash masalasiga oid mavjud adabiyotlarda matal va matallarni chegaralash mezonlari haqida yagona fikr mavjud emas. Maqollar va matallar mazmunan bir qator jiddiy farqlarga ega, tuzilishi va semantikasi. Kollektorlar va tadqiqotchilar har doim chegaralashga harakat qilishgan matallardan maqollar sifatida foydalanilganini ko‘rishimiz mumkin. M.A. Ribnikova maqolga quyidagi ta’rifni beradi: “ Maqol – bu so‘zning she‘riy shakli: metafora, taqqoslash, epitet, ta’rif, element, in. Maqol esa to‘la hukm, to‘liq fikrdir” . Tadqiqotlar V.P. Anikin quyidagi xulosaga keldi: “so‘zlar- erkinlikning tarkibiy qismidir”. V.N. Telia ta’kidlashicha, “maqol” atamasi maqolning belgisi

sifatida, va soʻzlar faqat “frazologizm” atamasi bilan bogʻliq. Maqolda olimlar bir qator umumiy xususiyatlarni aniqlaydilar: maqol va maqollar doimiy oʻzgarmas leksik tarkib bilan tavsiflanadi; koʻp holatlarda ular majoziy jihatdan umumlashgan maʼnoga ega”, bu gapda bevosita bildirilgan holatlarga mos kelmaydi” [11;208]. V.Mider maqolning eng muhim belgilarini uning qisqaligi va ifodaliligi deb hisoblaydi, nemis maqollarida artikl, feʼl va nisbiy olmoshlarni tashlab qoʻyish orqali erishiladi, masalan: Ein Mann – ein Wort.

V.Eysman va P. Grzibeklar maqol va matallarni farqlashning asosiy mezonini sifatida modellashtirish qobiliyatining yoʻqligi hisoblanadi. Maqol – birlik folklor emas, til. E. Agricola, V. Fleischer, X. Protze fiksatsiyadagi farqni koʻrishadi maqollar. Frazologizmlar tarixiy jihatdan cheklanmagan: baʼzilari qoʻllanmaydi, boshqalari paydo boʻladi. Bundan tashqari, maqol, bu tadqiqotchilarning fikriga koʻra, oson esda qoladigan shakl, kichik sheʼriy asar bilan ajralib turadigan ifodadir. N.N. Amosova, V.L. Arxangelskiy, A.V. Kunin, I.I. Chernishev koʻrsatadi frazeologik birliklarning modelsizligi haqida. G. Burgerning fikricha, maqollar umumiy gaplar yoki muayyan vaziyatni tushuntiruvchi va baholovchi hukmlar. Maqol va matallarni belgilashda terminologiyada ham farqlar mavjud. Nemis tilida maqol va maqollarni bildiradi “Sprichwort” atamasi ishlatiladi. I.I. Chernishevaning asarlarida; “Nemis ixtisoslashtirilgan adabiyotida” “Sprichwort” atamasining noaniqligi “Sprichwörterammlung” deb nomlangan toʻplamlarning koʻpchiligida turli xil frazeologik birliklar – maqollar, maqollar, tirnoq va boshqalar oʻrin egallagan. Buning sababi ushbu masalaning rivojlanmaganligi, shuningdek, nemis tilida koʻplab turgʻun iboralarning mavjudligi. “Sprichwort” atamasi ogʻzaki soʻzni anglatadi. Nemis tilida maqol koʻpincha oddiy deklarativ jumla shaklida paydo boʻladi, ammo murakkab jumlar ham mavjud (qoʻshma, murakkab, birlashmagan). Maqollar shakliy va sintaktik jihatdan ajratilmaydi. Nemis maqollarining aksariyati ikkita muhim soʻzdan iborat nutq qismlari, odatda infinitiv shakldagi ot va feʼldan, masalan: die Fühler ausstrecken (Oʻlja

tashlash). Maqol ikkita otdan iborat bo'lishi mumkin, masalan: Aus dem Augen, aus dem Sinn (Ko'zdan, aqldan).[37;175] Misollardan ko'rinib turibdiki, gap gap emas. va to'ldirish kerak. Semantik nuqtai nazardan, gaplar bo'lishi mumkin tavsiflash yoki baholash, chunki ularning o'ziga xosligi oldingi matnga munosabatini ifodalash.

Shunday qilib, frazeologik birliklar orasidagi chegaralar degan xulosaga kelishimiz mumkin va nemis tilidagi so'zlar aniq emas. Maqol va matallar majmuasi paremiologik rasmni tashkil qiladi dunyoning asosiy qadriyatlarini ifodalovchi: madaniyat, turmush tarzi, an'analar. Paroyemiyalar asosidagi xulosalar ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi va axloqiyashtirish.shuningdek, maqollar zamirida yotgan tavsiyalar umuminsoniy axloq va xalq tafakkurining manbaidir. Bu ularning asosiy farqlovchi xususiyati frazeologizm. Antropotsentrizm paremiologiyada ko'proq namoyon bo'ladi. Shuni ta'kidlash kerakki, maqollar tilda insonning xarakterini, uning turmush tarzini, urf-odatlar va boshqalar. Dunyoning paremiologik surati tilda keng semantik makonni tashkil qiladi. Bu tematik jihatdan tashkil etilgan makon. O'zbek va nemis tillarida paremiyalar mavzu bo'yicha bir-biriga mos keladi. O'zbek va nemis maqollarini semantik tahlil qilish ularni quyidagi tematik guruhlariga birlashtirishga imkon berdi: "Oilaviy munosabatlar", "Ota-onalar va bolalar", "Do'stlik", "Mehmondo'stlik" va "Mehnat". Turli xil maqollarda o'xshash va har xil maqollarni aniqlash Ikkinchi bobda keltirilgan barqaror aylanmalarning majoziy va motivatsion asoslarini tahlil qilish, tarkibiy qismlarni tahlil qilish natijasida tillar mumkin tadqiqotimiz.

Eng yorqin ifoda vositalari - maqol va matallar og'zaki ijodning janrlari sifatida eng avvalo olimlar e'tiborini tortdi. Ularning qo'lda yozilgan to'plamlari 17-asrdan beri ma'lum.Maksimovning "Qanotli so'zlar"i kengroq xarakterga ega, chunki u turli xalq maqollari va maqollar bo'lmagan iboralarni o'z ichiga oladi. U alohida so'zlarning kelib chiqishini ko'chma ma'noli frazeologik birliklarni, maqol va matallarni tushuntiradi. Mihelsonning "Yurish

va yaxshi maqsadli soʻzlar” va “Ruscha fikr va nutq.”, “Rus frazeologiyasi tajribasi”, kabi asarlari ham shular jumlasidan. Maksimning frazeologiyasi keng talqin qilinadi. U hodisalarning majoziy belgilari boʻlgan har qanday vositalarni oʻz ichiga oladi.

Tilshunoslikda matallarning lingvistik maqomini aniqlash masalasi hamon dolzarbligicha qolmoqda. Baʼzi tadqiqotchilar ularni frazeologiyaga kiritsalar, boshqalari, aksincha, maqollarni frazeologik birliklardan ajratib turadilar. Maqollarning lingvistik maqomini aniqlash uchun turgʻun birliklarning oʻziga xos xususiyati eng muhim boʻlganligi maqol va frazeologik birliklarni farqlash masalasini yanada murakkablashtiradi. Maqollardan tashqari, tilda maqol kabi turgʻun aylanmaning bir turi mavjud.

Taniqli tadqiqotchi va maqol toʻplovchi M.A. Rybnikovaning taʼkidlashicha, soʻzlar – soʻzning sheʼriy shakli: metafora, qiyos, epitet, taʼrif, hukm elementi boʻlsa, “Maqol - bu toʻliq hukm, toʻliq fikrdir”.

Asosiy, differensial xususiyat sifatida quyidagi olimlarning asarlari ilgari suriladi: “Obrazlilik” (A.I.Efimov, V.F.Rudov, Yu.R.Gepner), “Takrorlanuvchanlik” (N.M.Shanskiy, S.G.Gavrin, L.I.Rozeyzon), “Leksema va sememalarning mosligi” (M.M.Kopylenko), “Komponent ichidagi bogʻlanishlar” (V.L.Arangel'skiy), “Idiomatiklik” (A.I.Smirnitskiy), “Nominatsiyaning yaxlitligi” (O.S.Axmanova), “Semantika”, “Yaxlitlik” (I.S.Toportsev), “Leksik boʻlinmaslik” (E.A.Ivannikova).

Hikmatlar va maqollar ham mazmunga qatʼiy muvofiq ravishda uzatilishini emas, balki ular tarjima qilinayotgan tilda maʼnoga yaqin boʻlgan iboraning nafasleri hisoblanadi"

I.E. Anichkov maqol va matallarni idiomalar bilan bir qatorda koʻrib chiqadi “Maqol - bu toʻliq boʻlmagan yoki oʻziga xos boʻlmagan maqol, toʻliqsiz yoki matalga qaraganda kamroq aniq ifodalangan qisqa gap.

Kopylenko aforizmlari va maqollari frazeologiya emas til, lekin uning samarali manbalaridan biri; qanotli soʻzlar va oʻzlardir D.N. tomonidan tahrir

qilingan "Izohli lug'at"da. Ushakov, frazeologizmlar hajmi torroq tushuniladi: frazeologik birikmalar va frazeologik birliklar. Maqollar, matallar frazeologik birlik sifatida lug'atga kirmaydi.

Nemis tilining maqollar lug'atida maqol va matallar frazeologizmga kirmaydi, shuning uchun ham maqollar lug'atda keltirilgan. Germaniyada maqollarni ilmiy o'rganish tadqiqoti bilan ifodalanadi. Misol qilib Sailer, F. Harsderffer, J. Shottelius, K.K. Nopicha va boshqalarning kitoblarini keltirishimiz mumkin.

Shunday qilib, maqol va matallar tilning frazeologik birliklarining asosiy komponentlari hisoblanadi. Bu birliklar leksik semantik jihatdan maqol qismiga mos keladi va to'liq ma'nolarni ifodalaydi. Matallar esa bir qismini boshqarish uchun ishlatiladi. Juft birikmalar esa komponentlari bilan mos keladi, lekin faqat bir qismini bildiradi.

Bu lug'atlar va tadqiqotlar bir qator umumiy xususiyatlarni ajratadilar, shu jumladan, maqollar doimiy o'zgarmas leksik bilan tavsiflanadi va ularning ma'nosi odatda to'liq ifodalaydi.

Germaniyadagi tadqiqotchilar nemis tilini ilmiy o'rganish bilan bog'liq asarlari keltirilgan. Fridrix Seiler, Karl Knortz Nopich va boshqalarning yozgan asarlari va ulkan paremiologik ko'rsatishlar, nemis tilining maqollar lug'atlari haqida ham ma'lumot berildi. "Nemis maqollari" nomli asarda esa nemis tilidagi maqollar haqida fundamental tadqiqotlar qatorini o'z ichiga olgan. Maqol va tilning turli ifoda vositalaridan foydalanish shakllari obrazli va obrazli semantikani yaratish uchun ahamiyatga ega deb aytilgan.

Maqollarning so'zlari to'liq tushunilishi uchun ularning o'ziga xos ma'no va tushunchalariga ega bo'lishi kerak. Bu leksikografik asarda idiomalar faqat tavsiflanmagan, balki ularning tarkibi va ulardagi so'zlar tafsilotli tahlil qilindi.

G. Shreyder, K. Krueger-Lorenzenning lug'atlari va V. Borchard, G. Vustmanning, A. Schirmer va E. Agrikola tomonidan nashr etilgan leksikografik

asarlar nemis tilining maqollarining mashhur lug'atlari hisoblanadi. Bu lug'atlar nemis tilidagi frazeologiya va maqollarni o'rganishga yordam beradi va ularning tavsifi va turli xususiyatlarini tahlil qiladi.

Zamonaviy nemis tili nuqtai nazaridan motivsiz til deb nomlanadigan frazeologik birliklarga maqol va matallarda, odatda “frazologizm” atamasi bilan, tavsif beriladi.[34;221] Bu frazeologik birliklarda leksik bilan aloqador bo'lmagan maxsus tarkib va ko'rinishlar mavjud bo'lishi mumkin. Maqollar ko'pgina “metaforik umumlashtirilgan qiymat” bilan tavsiflanadigan, leksik bilan aloqador bo'lmagan holatlar uchun ishlatiladi.

Nemis olimlarining tadqiqotlarida maqollar va frazeologik birliklar o'rtasidagi farqlar ko'rsatilgan. Maqollar oldindan haqiqiy mikromatnlarni birlashtirish bilan tavsiflanadi va nutqda ishlatilganda leksik birliklar sifatida qayta ishlab chiqarilmaydi. Boshqa mikromatnlar, matn qismlari, she'rlar va boshqalar kabi aloqa bilan ishlatiladi.

Thea Shippanning “Zamonaviy nemis tilining leksikologiyasi” kitobida maqollarning semantic tahlili birdan ortiq tashkil topgan barqaror birlikni namoyan etgan. Bu frazeologik birliklar zamonaviy nemis tili nuqtai nazaridan motivsiz bo'lib, leksik bilan aloqador emas, leksikal bo'lmagan tarkib va ko'rinishlarga ega bo'lishi mumkin.

Jahon frazeologiyasi Reyxshteynning tasvirlanganiga ko'ra, barcha barqaror iboralar umumiy ma'no ifodalovchi iboralar va xarakterlash uchun qo'llanuvchi qisman ma'no ifodalovchi so'z birikmalari guruhlariga bo'linadi

Umumiy ma'noni ifodalovchi turg'un iboralarning ko'p qismini xalq donoligining hokimiyatiga ishora etadi. Maqollar adabiy so'zlashuv, kundalik so'zlashuv va ko'proq nutqda qo'llaniladi. Maqollar odamlar va hodisalarning xususiyatlarini bildiradi va ko'pincha o'ziga xos vaziyatda foydalaniladi.

Shu ta'rifning muhim turlari frazeologik birikmalar, frazeologik birliklar, va frazeologik yozuvlar hisoblanadi. Maqollar qo'shimcha kitob va hikoyalarda qo'llaniladi, hamjihatlilik va obrazlilikni ta'riflaydi. O'zbek tilida,

maqollar va maqol soʻzlari mavjud, shuningdek, maqollar hamjihatlilikni tasvirlashda koʻp qoʻllaniladi, boshqa frazeologik birikmalardan ajralib turadi.

Jahon frazeologiyasi Reyxshteynning fikricha, frazeologiya yomonliklar va barqaror qiyosiy burilishlarni oʻz ichiga oladi. Vaziyat taʼrifdagi farqlar murakkabroq boʻlishi mumkin, frazeologik tizimlar orasidagi farqlar real boʻlishi mumkin. Vinogradovning tasnifi Nemis tilidagi frazeologik birliklarni koʻproq oʻzgaruvchanligi bilan tavsiflaydi. Rus tilidagi frazeologik anʼanaviy tizimi barcha iboralarni bildiradi, ularning erkinligiga bogʻliq qiymat beriladi. Nemis maqollarining tarkibiy-semantik tasnifida sintaktik tuzilma asosida ishlab chiqilgan kompozitsiyalar mavjuddir. Maqollarning lingvistik birlik sifatidagi ilmiy izlanishlari, turli pozitsiyalarni namoyish etadi. Maqollar aforizmlar, matallar va boshqa turgʻun birliklar kabi mavzularga ajratiladi. Bu, turli lingvistik va ekstralingvistikaga muvofiq tic maydonlari, tik omillar va dunyoning paremiologik rasmini shakllantirishga bogʻliqdir. Rus va nemis tillariga oid ilmiy ishlarning frazeologizmlar yondashuvlarida, ayrim xususiyatlarni aniqlash imkonini beradi. Tillarning turgʻun birliklarini oʻrganish, tanlash va tizimlashtirish mezonlarida fikr yuritishga imkon beradi.

Tadqiqotchilar turli tasniflarni berishadi, doimiy iboralar va kashf qilishda davom etishadi, shuningdek yangi ilmiy paradigmalarni koʻrishadi. Har bir tadqiqotchining oʻz fikri mavjud boʻlib, paremiyalarni frazeologik fondga kiritishga qarshi boʻlganlar ham mavjud. Nemis va oʻzbek tillarida paremiologiya koʻrib chiqilmagan bilan bogʻliqligi haqidagi koʻplab fikrlar mavjud. Bizning tadqiqotimizda biz N.M. Shanskiyning nuqtai nazariga amal qilamiz. Uning asarlarida frazeologiya nazariyasi va akademik Vinogradova V.V. frazeologizmlarning toʻrtinchi turi haqida aytiladi.[13;164] Bu turlar mantiqiy burilishlar barqaror tuzilishga ega boʻlgan birliklar va nutqda tugallangan til birligi sifatida ishlatiladi. Ushbu birliklar olimlar tomonidan maqol va matallar majoziyli navbat bilan alohida guruhda ajralib turadi.

2.2. Nemis va o‘zbek tillarida maqollarning milliy-madaniy komponentlarining tahlili.

Maqollarning milliy-madaniy va qiyosiy tomonlarini o‘rganish asnosida ularning lingvomadaniy tomonlariga to‘xtalmay ilojimiz yo‘q. Hozirgi vaqtda, maqollar ustida qizg‘in izlanishlar olib borilayotgan bir paytda, maqollarning har taraflama tomonlarini o‘rganish paremiologiya sohasining asosiy vazifalaridan biridir. Shu orqali tadqiq etayotgan tillarimizdagi maqollarning bir-biriga o‘xshash va farqli jihatlarini, shu til egasi bo‘lmish millatning o‘ziga xos madaniyati va o‘ziga munosib mentalitetini ifodalashga harakat qilamiz.

Ushbu bobimizda nemis va o‘zbek maqollarining milliy-madaniy va lingvomadaniy tomonlarini tahlil qilishda til va madaniyatning o‘zaro bog‘liqligini ifodalash, o‘zbek va nemis tillaridagi maqollarning mavzu jihatidan bir-biriga o‘xshash tomonlarini ko‘rib chiqish va ulardagi mentalitet va milliy xarakterning namoyish kabi masalalarga chuqurroq yondashishiga harakat qilamiz.

. Tilshunos olimlar til har bir millatning madaniyatini, qadriyatlarini va e‘tiqodini, umuman millatning o‘ziga xos tomonlarini ko‘rsatishda eng muhim manbadir.. Mashhur tilshunos Sapir shuni ta’kidlab o‘tadiki, tildagi so‘z boylik insoniyatning jismoniy va ijtimoiy muhiti orqali paydo bo‘lib kelingan va bu nazariya asosida tilni madaniyatning bir bo‘lagi sifatida hisoblashimiz mumkin. Shuningdek, uning fikricha, har bir madaniyatning tub-tubida yotuvchi til hech qachon madaniyatdan alohida o‘rganilmasligi va insoniyat tildan madaniyatning har bir jabhasini ifodalashda ishlatilishini ta’kidlab o‘tadi. Xullas, madaniy tarmoqlar misolida tilshunos Teliya ma’lum millatga va uning tarixiga tegishli bilimlar, an’ana va qadriyatlar, kundalik urf-odatlar va boshqa madaniy ko‘rsatkichlarni insoniyatning fundamental asoslari va ular tufayli olamni bilishni tushuntirib o‘tadi. V. Teliya tilshunos va folklorshunos olim sifatida madaniyatni til bilan bo‘g‘liqligida paremiologiya sohasini o‘rnini alohida

ta'kidlab o'tadi. Uning ta'kidlashicha, til butun bir madaniyatni o'zida namoyan qilar ekan, shubxasiz paremiologiya jabhasi ham tilning asosi bo'lmish millatning madaniyatini ajoyib tarzda va chuqur ifodalay oladi. Shunday holatni o'zaro til va madaniyatning aralashib ketgan jabhasi ya'ni lingvokulturologiya asoslab bera oladi. Ko'plab tadqiqotlarning asosiy obyekti sifatida foydalanilyapti.

Xullas, xalq madaniyatini ifodalashda maqollar eng aktiv vositalardan biri sifatida hozirgi kunda tilshunoslikda lingvokulturologik tadqiqotlar jarayonining zarur mavzularidan biriga aylanmoqda. Teliya maqollarni "direct cultural signs" deb ataydi va bu orqali u maqollar butkul millatning madaniyatini ko'rsatuvchi manbalar ekanligiga ishonadi. Har bir maqol, uning fikricha, millatning turmush tarzini qisqa va lo'nda umuman olganda butunligicha ifodalay oladigan oyna deb sanaydi. Demak, millatning tilida mavjud bo'lgan har bir so'z tilda ifodalanar ekan, ma'lum millatning maqollari shu xalq tilida berib o'tilgan so'zlardan shu millat vakillari tarafidan shu xalqning o'ziga munosib ahamiyatlari birga, yasalish usuli orqali qo'llaniladi. Bir qancha olimlar C. Kramish (1993), E. Sepir (1958), V. Gumboldt (1985), G. G. Morian (1986) madaniyat va tilning bo'g'liqligi kabi masalalarga o'z tadqiqotlarida to'xtalib o'tganlar. Tilda mavjud bo'lgan leksema o'sha millatning hayot kechirish tarzidan ya'ni millat tilidan kelib chiqqan bo'lib, to'g'ridan to'g'ri maqollarda ishtirok etadi va maqollar orqali millatning madaniyati namoyan bo'ladi. Aslida tadqiqot ishimizning asosiy qismidan biri bo'lmish o'zbek va nemis maqollarining lingvomadaniy xususiyatlarini ko'rib chiqib, ularning o'xshash va farqli jihatlarini o'rganish ishimizning asosiy bosqichlaridan biridir. Ularda xalq turmush tarzi qay darajada ifodalanganligini misollar yordamida keltiramiz. Shu asosda yuqorida keltirilib o'tilgan olimlarning qarashlariga asoslangan holda bir nechta nemis va o'zbek tillaridagi maqollarni chuqur tahlil etib, keltirilgan fikrlarimizni isbotlashga harakat

qilamiz. Xullas, biror millat hayotida mavjud va turmush tarzida aktiv ishlatiluvchi leksemalar tilda o‘z aksini paydo etadi. Ajdodlarimizdan bizgacha yetib kelgan ugit–nasihatlariga amal qiladigan bo‘lsak, unda doimo yaxshiyomonni tanish, halol- xaromni bir-biridan farqlash kabi masalalarga juda qattiq e‘tibor qaratilgan.

Ko‘rib turganimizdek, millat kundalik hayotida mavjud narsalar yoki hayotiy yumushlar maqollar orqali tasvirlanadi. Agar o‘xshash jihatlarini qarab chiqadigan bo‘lsak, har ikkala millat ham dindor va dinidan kelib chiqqan holda, o‘z dini uchun muqaddas joylari va muqaddas odatlari bor. Biroq bu ikki tilda ifodalangan maqolning mazmuni teng bo‘lgani bilan ularda qo‘llanilgan ba‘zi so‘zlar faqat shu tilga tegishli komponentlardir va har ikkala millatning yolg‘iz o‘zigagina tegishli bo‘lgan odatlarini aks etadi. Nemis va o‘zbek tillaridagi variantlarini tahlil etgan holda, o‘xshash va farqli tomonlarini ko‘rib chiqamiz:

Nemischa maqol (O‘zbekcha tarjimasi) O‘zbekcha varianti

1. Der Ton macht Mussik.

Tovushlar musiqa yaratadi.

Birlashgan o‘zar, birlashmagan to‘zar.

2. Begossene Hunde furchten das Wasser.

Cho‘kkan kuchuk suvdan qo‘rqar.

Og ‘zi kuygan qatiqni ham puflab ichar.

3. Alte Bäume lassen sich nicht biegen.

Keksa daraxtlarni egib bo ‘lmaydi.

Qari bilganni pari bilmas.

[20;63] Garchi bu mavzudagi maqollarning har ikkala tilda foydalanish o‘rinlari va mazmun mohiyatiga e‘tibor beradigan bo‘lsak, shu kabi so‘zlar ishtirok etgan maqollar har ikkala tilda ham salbiy obrazlarni shakllantiradi. Biroq eng so‘nggi keltirilgan “Alte Bäume lassen sich nicht biegen. ” maqoli o‘zbekchada “Qari bilganni pari bilmas” maqoli orqali ifodalandi. Maqolning o‘zbekcha variantida ijobiy ma’no kuzatilyapti. Agar o‘zbekcha varianti bilan solishtiradigan bo‘lsak,

o'zbek tilida bu ijobiy xislatlarni ko'rsatadi. Ya'ni o'zbek xalqi nuroniy, uzoq yashab kelayotgan qariyalarni hayot tajribasini qadrlashadi va ularni hatto pariga tenglashtiradi. Bu o'rinda maqol ikki tilda katta farq bilan ishlatilishini ko'rsatyapti. U holda nemischa. ushbu maqolga boshqacha o'zbekcha variant qidirish ehtiyoji tug'iladi. Yoki nemischa maqolga mualliflar tomonidan noto'g'ri variant qo'yilgan degan xulosaga kelinadi.

Demak, maqollarning kelib chiqish etimologiyasiga to'xtaladigan bo'lsak, bu maqol aynan qaysi millat tomonidan kelib chiqqanligini aniqlay olamiz. Avval ishimizga aniqlik kiritish niyatida maqolni grammatik tahlil qilsak. Bu o'z-o'zidan millat jon-joniga singib ketgan. Natijada bu holatlar tilga ta'sir eta boshlagan va maqollarda o'z qiyofasini topgan. Shuning natijasida o'zbek millat kundalik turmush tarzida ham bu so'zlarni uchratish qiyin. Demak, bir qancha olimlar tomonidan o'rganilgan bilimlar va yangiliklar fikrlarimizni isbotini nazariy tomondan asoslab bergan bo'lsa, yuqorida lingvokulturologik tomondan o'rganilgan ba'zi nemis va o'zbek maqollari nemis va o'zbek millatining o'ziga munosib tomonlarini ochib beradi. Ahamiyatli jihati shundaki, har ikki tilda mavjud bo'lgan turli xil maqollar ba'zan ikki millat tomonidan bir xil, ba'zan umuman aksincha ifoda bilan o'zining xususiyatlarini ko'rsatib beradi. Buning sababi shundaki, millatda mavjud narsa uning tilida ham ifodalanadi. Agar bir narsa yoki holat har ikkala tilda ham bor bo'lsa, maqol ko'pincha bir xil ma'no anglatadi. Agar buning aksi bo'lsa, maqollar mutlaqo boshqacha ma'no berishi yoki bir maqolning muqobil varianti qiyoslanayotgan tilda butkul mavjud bo'lmasligi mumkin. Bu o'rinda nemis va o'zbek maqollarida millatning o'tmishidan hozirgi kunigacha bo'lgan barcha millatga mos bo'lgan urf-odatlar o'z aksini topgan va xalq o'g'zaki ijodining noyob namunalari sifatida maqollar bu vazifani bajarishda yetakchilik qiladi. O'zbek va nemis xalqining mentalitetiga xos jihatlarni o'rganishda nemis va o'zbek maqollar bu ikki xalqning o'ziga yarasha o'xshash va farqli tomonlarini ko'rsatib bera oladi.

II bob yuzasidan xulosalar

Shunday qilib, nemis va o'zbek tillaridagi maqollarning semantik o'ziga xosligi va milliy-madaniy komponentlari tahlili quyidagi xulosalarni beradi.

1. Nemis va o'zbek maqollarini o'rganishda paremiyalarning frazeologik birliklarga nisbatlanishi, haqida savollar turli tuzilishga ega tillardagi maqollarni lingvistik tizimlashtirish mezonlari. L.A. Bulaxovskiy, I.E. Anichkova, G.L. Permyakova, N.F. Alifirenko asarlarida paremiyalari frazeologiyani keng ma'noda, ularning xususiyatlaridan kelib chiqqan holda takrorlanuvchanlik, taqlidlarni anglatadi. Boshqa olimlar, masalan, S.I. Ozhegov, B.G. Larina, M.T. Tagieva, N.N. Amosov maqollarni frazeologiya tarkibiga qo'shmaslik kerak deb hisoblaydi Frazeologizmlarning gapdagi boshqa til birliklari bilan bog'lanib nutqqa kirmasligiga asoslangan tarkibi. Elektron miyologiyaning juftliklari bo'yicha nemis tadqiqotlarida paremiyalarning frazeologik birliklarga tegishliligi bo'yicha ham umumiy fikr mavjud emas. Bundan tashqari, "maqol" va atamalar o'rtasida aniq bo'linish yo'q "Maqol"-ikkala atama Sprichwort atamasi bilan ham bog'liq.

2. Til va madaniyat o'zaro ta'sir qiladi: til nafaqat ifodalaydi madaniy voqelik, balki unga shakl beradi. Ko'chma va ko'chma ma'noning semantik talqini orqali Maqollarning ma'nosiga ko'ra, insonning xatti-harakati, fe'l-atvori, ma'lum bir xalqning tilda mustahkamlanib qolgan turmush tarziga baho berish mumkin.

3. Ma'lumki, milliy tillarda paremiologik fond 2008 yilda rivojlangan yozma til bo'lmagan o'sha tarixiy davr maqollarning lingvistik ifodasida iz qoldirish. Og'zaki xalq ijodiyotining janri sifatida ular adabiy tanqidda o'rganilgan. Maqol va maqollar bilan bog'langan maslahat, qoidalar, urf-odatlar, qonunlarni inson ongida mustahkamlash zarurati xalq amaliy hayoti sohasidan va ularni keyingi davrga o'tkazish ona tilida so'zlashuvchilarning avlodlari.

Yozuvning paydo bo'lishi bilan maqol va matallarning qo'lda yozilgan to'plamlari paydo bo'ladi, lekin mavjud bo'lishda davom etmoqda maqollarni og'zaki etkazish an'anasi. O'zbek tilida maqollar va maqollarni alohida turdagi maqollar sifatida ajratish masalasida yagona fikr mavjud emas. Turli "Maqol" va "aytmoq" atamalariga olimlar turlicha ta'riflar beradilar.

O'zbek va nemis maqollarining lingvokulturologik tomonlarini tahlil qilish paytida har ikkala millatning tili va madaniyatining bir – biriga bo'g'liq ekanligi juda zarurdir. Ushbu bobda lingvokulturologik jihatdan tahlil qilingan ba'zi maqollar ba'zan ikki millat tomonidan bir xil, ba'zan mutloq o'zgacha ifoda bilan o'zining jihatlarini ko'rsatib beradi. bu o'rinda nemis va o'zbek maqollarida millatning tarixidan hozirgi kunigacha bo'lgan hamma o'zbek va nemis xalqiga mos urf-odatlar o'z qiyofasini topgan va xalq o'g'zaki ijodining misollari sifatida maqollar bu vazifani amalga oshirishda yetakchi hisoblanadi. O'zbek va nemis xalqining mentalitetiga xos jihatlarni o'rganishda o'zbek va nemis maqollari bu ikki millatning o'ziga xos o'xshash va farqli jihatlarini namoyish eta oladi. O'zbek va nemis millat maqollarini mavzu tomonidan tahlil qilib, o'zbek tilida mavjud bo'lgan maqollardagi mavzularning hammasi nemis xalq maqollarida ham uchrashi mumkin degan xulosaga keldik. Har ikkala tildagi maqollarning bir xil mavzudagi bir-biriga o'xshash ekvivalentlarini topish mumkin. Natijada har qanday mavzudagi maqolni olmag, u har ikkala tilda o'z muqobil variantiga egadir. Demak, nemis va o'zbek maqollarining mavzu doirasi rang-barang va har ikki tilda deyarli bir xil mavzular mavjud. Biroq ayrim mavzudagi maqollar bir tilda ikkinchi tilga nisbatan ko'proq uchrashi mumkin. Buning sababi ko'p sonli maqollarni qamrab oluvchi mavzular xalq hayotining asosiy bo'g'inini tashkil qilishidadir.

Xulosa qilib aytganimizda, nemis va o'zbek xalq maqollari bu xalqlarining madaniy merosi sifatida sanalib kelgan. Ularda nemis va o'zbek xalqning barcha fikr– mulohazalari, dunyoqarashlari, hayot tarzi, fe'l – atvori va e'tiqodi aks etadi. Har bir millat o'ziga xos tavsiflarga ega ekan, bu ularning

maqollariga ham ta'sir etmay qolmaydi. Hatto ayrim nemis va o'zbek maqollardagi mavzular o'zaro o'xshash bo'lsada, ulardagi obrazlar takrorlanmasligi bilan ajralib turadi.

III BOB. NEMIS VA O‘ZBEK MAQOLLARINING KONSEPTUAL TAHLILI

3.1. Nemis va o‘zbek maqollarida lingvomadaniy konseptning chog‘ishtirma tadqiqi

Ushbu bobimizda nemis va o‘zbek maqollarining lingvomadaniy xususiyatlariga to‘xtalar ekanmiz, bu o‘rinda har ikkala tilda mavjud bo‘lgan maqollarning mavzu tomonidan bir-biriga mosligi va farqli jihatlarini o‘rganishda nemis va o‘zbek maqollarining ma’lum mavzu doirasiga kirishi va shu mavzuga xos maqollarning har ikki tilda muqobil variantlarini topa olish orqali xalqning ayrim o‘ziga xos lingvomadaniy xususiyatlarni ifodalashga harakat qilamiz.

Nemis va o‘zbek maqollarining mavzu jihatidan turfa ekanligini ko‘ramiz. Agar barcha nemis va o‘zbek xalq maqollari keltirilgan to‘plamlarni ko‘rib chiqadigan bo‘lsak, ularda o‘zbek xalqi hayot tarzining har jabhasida uchraydigan narsa-jismlar va turli xil voqea-hodisalarning maqollarda ifodalanishiga guvoh bo‘lamiz. Filologiya fanlari doktori, professor To‘ra Mirzayev, Asqar Musaqulov, Bahodir Sarimsoqovlar tomonidan 2005-yilda chop etilgan maqollar to‘plamida o‘zbek xalqi maqollarining 70 ga yaqin mavzudagi maqollarning jamlanmasi ko‘rsatib o‘tilgan.[18;11] To‘plamda o‘zbek xalq hayotining barcha jabhasida uchraydigan maqollarni topishimiz mumkin. Ushbu ilmiy ishimizda asosiy maqsadidan kelib chiqqan holda “O‘zbek xalq maqollari” to‘plamidagi bir xil mavzudagi maqollarning har ikki tilda muqobil variantiga ega yoki ega emasligi sabablarini millatlarning mentalitetidan kelib chiqqan holda isbotlashga harakat qilamiz. Tahlil qilinadigan barcha o‘zbek xalq maqollarining nemischa muqobil variantlarini DR. A. E. Grafning “ 6000 Deutsche und Russische Sprichwörter. ” deb nomlangan kitobidan keltiramiz.

	Mavzu	Nemisc	O'zbek	O'zbekcha
		ha maqol	cha tarjimasi	muqobil varianti
	Vatan va vatanparvarlik	Ost und West daheim das best.	Sharq va G'arb uyda eng yaxshi.	O'z uying ulan tushaging.
	Mehna tsevarlik va ishyoqmaslik	Wie die Arbeit, so der Lohn.	Ish qanday bo'lsa, maosh ham shunday.	Mehnat qilib topganing, Qandu asal totganing.
	Halolli k va tekinxo'rlik	Mit Dank Schmelztiegel man keine Suppe.	Shukr bilan oshni eritmaysiz.	Oshing halol bo'lsa, ko'chada ich.
	Yaxshi lik va yomonlik	Jedes(a lles) Ding hat zwei Seiten.	Har bir narsaning ikki tomoni bor.	Tanganing ikki tomoni bor.
	Do'stli k va dushmanlik	Freund schaft hin, Freundschaft her.	Bu yerda do'stlik, u yerda do'stlik.	Bir ko'rgan-tanish, Ikki ko'rgan-bilish.
	Donoli k va nodonlik	Für den Dummkopf gibt es keine Gesetze.	Ahmoq uchun qonunlar yo'q.	Tentakka qonun yo'q.
	Ilm va ilmsizlik	Die Gelehrten, die	Olimlar , noto'g'rilar.	Ilm- yorug'lik,

		Verkehrten.		Jaholat- zulmat.
	Tarbiya va odob	Als Esel geboren, als Esel gestorben.	Eshak bo‘lib tug‘ilgan, eshak bo‘lib o‘ladi.	Tulpor tubiga tortar.
	Mehmon va mehmondo‘stlik	Gehst du zu Gast, so lade auch Gäste zu dir ein.	Agar siz mehmon bo‘lmoqchi bo‘lsangiz, mehmonlarni siz ham taklif qiling.	Mehmon mezbonga aziz, Mezbon- mehmonga.
0	Kamtarlik va manmanlik	Jeder lobt das Seine.	Har kim o‘zini maqtaydi.	O‘zingni o‘zing maqtama, Seni birov maqtasin.
1	Oila va qo‘shnichilik	Kauf dir kein Haus, kauf dir den Nachbarn.	Uy olmang, qo‘shnilaringizni sotib oling.	Hovli olma, qo‘shni ol.
2	Ahillik va noahillik	Ein Mann, kein Mann.	Bitta erkak, erkak emas.	Qars ikki qo‘ldan chiqar.
3	Foyda va zarar	Wer das Lauf fürchtet, kommt nicht in den	Yuguris hdan qo‘rqqan o‘rmonga kirmaydi.	Barimtada n qo‘rqqan mol yig‘mas, Chigirtkad

		Walde.		an qo'rqqan ekin ekmas.
4	Vaqt va fursat qadri	Heute oben, morgen unten.	Bugun yuqoriga, ertaga pastga.	Bugungi ishni ertaga qo'yma.
5	Sog'lik va bemorlik	Viel Essen, viel Krankheit.	Ko'p ovqat, ko'p kasallik.	Sihat tilasang, ko'p yema, Izzat tilasang, ko'p dema.
6	Dehqonchilik va chorvachilik	Herde folgt dem Bock.	Poda sarkaga ergashadi.	Bedov boylovda semirar, Qo'y-qo'zi-yaylovda.
7	Yoshlik va qarilik	Jung gewohnt, alt getan.	Yosh odatlanishga, qari bajarishga.	Yosh kelsa-ishga, Qari kelsa-oshga.
8	Faqirlik va boylik	Geld kommt zu Geld.	Pul pulga keladi.	Pulni pul topar.
9	Sevinch va g'am	Nach Freud folgt Leid.	Quvoncdan keyin azob keladi.	Ko'p kulgan, bir yig'lar.
10	Sabab, bahona va natija	Erfahrung ist die beste Lehrmeisterin.	Tajriba - eng yaxshi o'qituvchi.	Ishni ko'rib ustaga bahober, Ustani

				ko‘rib-shogirdiga.
1	Tarbiya va odat.	Danke n kostet nichts und gefällt Gott und Menschen.	Minnat dorchilik hech narsaga olib kelmaydi va Xudoga va odamlarga yoqadi.	Bir kattaning gapiga kir, Bir- kichikning.

“O‘zbek xalq maqollari” to‘plamida 70 ga yaqin mavzu bo‘yicha xalq maqollarining berilishiga qaramasdan, biz asosan kundalik hayot tarzida eng ko‘p ishlatilib kelingan va aslida mavzu jihatidan bir- biriga o‘ta yaqin bo‘lgan maqollarni bir mavzu atrofida tanlab olishga qaror qildik. Jadvaldan ko‘rib turganingizdek, o‘zbek xalq maqollarida uchraydigan barcha mavzularga oid maqollarning deyarli hammasi nemis xalq maqollarida uchraydi. Fikrimizning isbotida shuni ko‘ramizki yuqorida o‘zbek xalq maqollarida uchraydigan barcha mavzuda berilib o‘tgan maqollarning nemischa yoki nemis xalq maqollarida uchraydigan o‘zbekcha maqollarning bir-biriga nisbatan ishlatiladigan muqobil variantini topib, keltirib o‘tishga harakat qildik.

Bundan tashqari maqollarni o‘rganishda qiyosiy metodning o‘rni beqiyos hisoblanib kelingan. Maqolning qiyosiy lingvokulturologik tadqiqi ikki tipologik o‘xshash bo‘lmagan tillar tizimi noyobligini aniqlashga imkon beradi. Bu usul, matnlar va maqol tahlillari orqali tilning xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi va turli tillardagi maqollar va frazeologik birliklarning o‘ziga xos xususiyatlarini tahlil qilishga yordam beradi. Bu usul bilan, turli tillardagi matallar va frazeologik birliklarning lingvokulturologik tahlili ham amalga oshiriladi.

Qiyosiy usul, taqqoslash asosini so'zlar va ularning turlari orasida farqlarni aniqlashga qaratadi. Bu usul, taxminiy talqini va tipologik xususiyatlarni ham qamrab oladi va turli tillardagi maqol, matallar va frazeologik birliklarning lingvomadaniy tahlilini amalga oshirishga yordam beradi. Bu usul, nemis va o'zbek tillardagi milliy xarakter belgilarini, semantikasini va tuzilishini tartibga solishga yordam beradi va xalq dunyoqarashining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi. Maqollar bir-biriga bog'liq bo'lmagan tillarning paremiyalarni taqqoslashga imkon beradi va tarjima qilishning optimal imkoniyatlarini ochib bera oladi. Bu usul, nemis va o'zbek tillardagi maqollarni solishtirish jihatlari bo'yicha tadqiqotlarni bir-birlari bilan biriktirishga yordam beradi.

Maqol gaplarning grammatik xususiyatlari, turli tillarda va maqollarning turlari bo'yicha farqlilik ko'rsatishi mumkin. Paremiologik fond, paremiyalar bo'yicha tadqiqot yuritish va tushunchalarini ifodalashda muhim ahamiyatga ega. Nemis va o'zbek tillardagi maqollar mazmuni bo'yicha o'ziga xosliklar va lingvistik xususiyatlar ko'rsatadi. Maqollar kognitiv tilshunoslik doirasida maxsus hisoblanishi mumkin va psixik shakllanishlar va ularning lisoniy xususiyatlari nuqtai nazardan ochib beriladi. Bu esa barcha maqollarning asosini antropotsentrizm tashkil etishini isbotlaydi.

Ro'yxatga olingan tematik guruhlar asosida biz ularning tuzilishini amalga oshir natijasida qiyosiy, semantik va lingvokulturologik tahlil qildik.

Tahlil jarayoni quyidagi tadqiqot usullarini o'z ichiga oladi:

1) turli davrlarga borib taqaladigan vaziyatlarning prototipi aniqlandi turtki bo'lgan o'rta asr odamining amaliy faoliyati sohalari yut maqollarning ichki shakli;

2) maqollarning tarkibiy tahlili o'tkazildi, bu tasvirlashga imkon berdi, birinchidan, o'zbek tili va kontsepsiya sohalarining kontseptualizatsiya jarayoni va xususiyatlari ikkinchidan, matallar va maqollarning tarkibi va ularning grammatik xususiyatlari o'rganildi ;

3) maqollarning tilshunoslik tahlili amalga oshirildi, shu bilan birga, ularning turli til axborot tizimlarida ko'rsatilishi;

4) maqollarning lingvokulturologik tahlili yuritildi, bu esa ulardagi milliy va madaniy xususiyatlarni va ularning o'ziga xos an'analarni aniqlashga yordam berdi.

Shunday qilib, paremiyalar va maqollar inson madaniyati va uning tarixiga ko'rsatilgan tasiriga to'g'ri keladi. Ular odamlarning o'zaro munosabatlariga, hayot tarziga, yashash joyiga, tajribalariga va bilimiga bog'liqdir. Maqollar yordamida insonlar o'z tajribalarini kelajak avlodlarga o'tkazish, milliy va madaniy an'analarni saqlab qolishadi.

Maqollarning semantikasini tahlil qilganda biz o'rgandik ularning quyidagi xususiyatlarini V.N.Gak ko'rsatib o'tgan:

1) ko'pincha bir xil masala bo'yicha ular diametrik ravishda amalga oshiriladi va bu qarama-qarshi hukmlar;

2) ularda analitik ta'riflar emas, balki baholovchi ta'riflar va tavsiflash mavjud; ularda haqiqat nima ekanligining qat'iy ta'rifini topa olmaydi, lekin odamlarning ushbu kontsepsiyaga munosabatini aniqlash mumkin;

3) maqollarning barcha qirrali xususiyatlarini tushuntiradigan "xalq" va "odam" kabi umumiy kontseptlar mavjud;

4) ularning amalda foydalanilishi katta, chunki ular katta tajriba va bilimga asoslangan;

5) maqollarning tushunilishi va ishlatilishi milliy madaniyatning o'ziga xos xususiyatlarini ajratib beradi". Bunday tadqiqotlar yordamida bizga oz bo'ylab ma'lum bo'ladi, turli tillardagi paremiyalar va maqollar bir-birining hamda turli tillar o'rtasidagi farqliliklar va o'xshashliklari. Bu tahlil aks ettirish va sinxronlashtirishning muhim aspektlarini aniqlashga yordam beradi.

Nemis tilida ko'pchilik maqollar nemis mentalitetiga ko'ra, siz qattiq ishlashingiz kerak, o'zingiz uchun yaxshi hayot kechirishingiz kerak, kabi fikrlar nemislarning pedantik va punktual ekanligini ko'rsatadi.

Willst du genießen, so Mühe nicht verdrießen.

Agar zavq olishni istasangiz, kuchingizni ayama.

Verschiebe nicht auf Morgen, was sich heute tun lässt .

Bugun ishni ertaga qoldirma. [20;156] Nemis va o‘zbek tillarining paremiologik fondini qiyosiy tahlil qilish tillar bizga ba'zi lingvistik va madaniy xususiyatlarni aniqlash imkonini berdi. Maqollarning tarkibiy tarkibini hisobga olgan holda, diqqat qilish kerak tematik guruhlarining leksik mazmuni. Tematik guruhda an‘analar va urf-odatlar ko‘p yillardan beri Yevropa xalqi urf-odatlarini bilan solishtirilgan va bu taqqoslash usullari hozirgacha amalda foydalanilmoqda. Nemis va o‘zbek maqollari obrazli va motivatsion tahlil qilish ham imkon beradi. Bu maqollar umumiy va milliy noyoblikni ochib berishga yordam beradi. Nemis va o‘zbek maqollari ko'pincha shakllanishida sifatlar, xususiyatlar va xususiyatlarni metaforik qayta ko‘rib chiqish asosida moslashtirilgan va atrofdagi voqelik, hodisa va hodisalarning har xil turlariga xos bo‘lgan.

Nemis va o‘zbek tillaridagi metaforalar ikkala tilga ham asoslanishi mumkin dunyo voqeliklari va hodisalari haqidagi insoniy obrazli tasavvurlar va milliy majoziy tafakkur xususiyatlarini aks ettiruvchi ruhiy o‘ziga xos tasvirlar xalqlar, o'xshash tillarda so'zlashuvchilar hisoblanganlar. Misol uchun; “Hübsch Kind fragt nicht, hübsch Kind kriegt nicht”, kabi misollar ham bu xususiyatlarga mos. Maqol va matallarning tuzilishini tahlil qilish ahmoqlik tavsifiga ham tegishli imkon beruvchi maqollarning mantiqiy va universal grammatik konstruksiyalari bir-biriga bog'liq bo'lmagan tillarning o'ziga xos xususiyatlari va rivojlanishini ko'rishga imkon beradi.

Maqol; Wie der Vater, so der Sohn

Ota qanday bo‘lsa, o‘g‘il ham shunday.

Keine Familie ohne Missgeburt

Tug‘ilishsiz oila bo‘lmaydi.

Nemis tillarida soʻzlar bir xil ma'no va ifoda shaklida ko'rinadi. Bu maqollar oilaviy munosabatlarda ko'p ishlatiladi va ularning ma'noni anglashga imkon beradi. Tasviriy-motivatsion tahlil tarkibidagi maqollarda;

Hübsch Kind fragt nicht, hübsch Kind kriegt nicht.

Yaxshi bola soʻramaydi, yaxshi bola olmaydi maqoli esa faqat nemis tilidagi yoshlarni o'z xohishlari uchun yaxshi xarakterlilik uchun motivatsiyaga undaydi. Frau hat, hat auch Ärger (lit. kim chiroyli ayolga ega bo'lsa, muammo ham ega bo'ladi) - bu erda predikat gap ergash gap, bosh gap esa fe'l bilan boshlanadi. Nemis va o'zbek tillaridagi maqollarning sintaktik tuzilishi va tartibi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularning nutqning janrida tili ixchamligi va soddaligi bilan ajralib turadigan ona ijodi va fikr ifodalari ko'rinadi. Grammatik tuzilish bu maqollar uchun tez-tez muhim ifoda vositasidir va bu chog 'ishtirma tadqiqida kommunikativlikni ifoda qilishda muhim sanaladi.[21;98] Nemis tilida paremiyalar orasida murakkab jumlar turg'un sintaktik konstruksiyalar mavjud, shuningdek, olmoshli gaplar ; was (nima), wer (kim) kabi turlari ham ko'p. O'zbek tilida esa murakkab jumalarda oddiy so'zlar bilan bir xil tartib qo'llaniladi. Nemis tilidagi gaplardagi egallagan asosiy inkor vositasi salbiy zarracha nicht va fe'ldan oldin ham, fe'ldan keyin ham qo'llanilishi va bu soʻz tartibining muhim xususiyatidir.[7;444]

Tugallanmagan jumalarda sub'ektning yo'qligi bilan qurilish zamon yoki fe'l-predikat nemis tili uchun atipik va kam uchraydi. Bunda shaxssiz es olmoshi g'oyaviy-etnik komponent vazifasini bajaradi va sub'ekt vazifasini ham bajaradi, u mavjud bo'lmasa ham ishlatiladi.

Nemis tilida grammatika bo'yicha odam mavzusi bilan ikki qismli jumlar ko'p sifatda shaxsiy takliflar sifatida qabul qilinadi. Shaxssiz es olmoshiga ham alohida e'tibor qaratiladi.

Nemis tilidagi gaplar ikki qismli jumalarga bog'liqdir; gapda predmet va predikat bo'lishi zarur. O'zbek tilining qiyosiy lingvokulturologik tahlili natijasida, paremiyalar universallikni aks ettiradigan prototipik vaziyatlar uchun

xizmat qiladi va insonning xatti-harakatlarini baholashga yordam beradi. O‘zbek va nemis maqollari, hayot davrlari va milliy xarakterning xususiyatlariga ko‘ra turmush tarziga xos bo‘lgan atrofdagi voqelikni yoritishda muhim ahamiyatga ega. Paremiyalarning sintaktik tuzilishiga kelib chiqish esa, nemis va o‘zbek tillarida oldingi qismlarini ifodalash usullari va pozitsiyalar orqali amalga oshiriladi. Qiymat va predikat ma‘lumki shaxs shaklidagi fe‘llar hisoblanadi. Taqqoslanayotgan tillarning sintaksisi ikki qismning majburiy mavjudligiga bog‘liqdir. Nemis tilidagi jumlarin sintaksisi o‘zbek tiliga nisbatan farq qiladi, chunki nemis tilidagi so‘z tartibi muntazamdir va oxiridan keluvchi qismi eng muhimdir. Bu erda o‘zbek tilidagi so‘zlarning tartibida hech qanday majburiyat yo‘q. O‘rganilgan tadqiqda semantik, sintaktik va lingvokulturologik xususiyatlarga ega bo‘lgan o‘zbek va nemis maqollari tematik guruhlarida joylashgan. Maqol va matallar, hayot va axloq haqidagi tasavvur va inson hayotining turli sohalarida xulq-atvor normalarini qamrab oladi.

Noaniq shaxs olmoshi ishtirok etgan gaplar xarakterlanadi umumlashtirilgan mavzu faqat nemis tiliga xosdir. Ular o‘z semantikasida umumlashtirilgan shakldagi o‘zbek konstruktsiyalari bilan sinonimdir. O‘rta asrlarning iqtisodiy ahvoli va bunda odamlarning turmush tarzi vaqt turli tillarda semantikada bir xil paremiyalar mavjudligini tushuntiradi.

3.2. Nemis va o‘zbek maqollarining tematik tasnifi.

Millatning o‘ziga xos madaniyati, tarixi va urf-odatlarini soddalashtirilgan holatda yetkazib beruvchi xalq maqollari millatning mentalitetini namoyish etishda asosiy o‘rinni egallab turadi. Ilmiy ishimizning ushbu qismida nemis va o‘zbek tillaridagi ba‘zi maqollarning tematik jihatdan tasniflagan holda, har ikkala millatning o‘ziga munosib milliy urf-odatlarini, kundalik hayot tarzidagi o‘ziga xos milliy xarakterning ifodalanishi ko‘rsatib beriladi. Nemis va o‘zbek tillarning maqollariga to‘xtalar ekanmiz, ular o‘sha til

egasi bo‘lmish millatning tarixiy, ma’naviy va moddiy madaniyati ko‘zgusi ekaniga shohid bo‘lamiz. Bu sababli, turli til maqollarini qiyosiy o‘rganish xalqning o‘ziga xos madaniy va milliy tomonlarini ko‘rsatishga yordam beradi, boshqacha qilib aytganda, o‘sha millatning mentalitetini aks ettiradi.

Mentalitet tushunchasini nemis tilshunosi V. fon Gumboldtning nazariyalarida ham ko‘rishimiz mumkin. Uning fikricha, “mentalitet – bu millatning faqat tilida, aksincha adabiyoti, dini va boshqa ma’naviy jabhalarida ham o‘z qiyofasini topgan xarakteridir”. Shunday ekan, yuqorida aytib o‘tilganidek, bu “milliy xarakter” millatning dini, siyosati, urf – odatlari, ijtimoiy qatlami, hayot tarzi, tarixi va hattoki geografik o‘rni bilan ham o‘zviy bog‘liq. Nemis tili maqollaridagi milliylik haqida ta’kidlar ekanmiz, nemis xalqining xarakteri haqida so‘z yuritmay ilojimiz yo‘q. Dunyo millatlari ichida bu millat vakillari o‘z so‘zida turadiagan va jasurliligi bilan ajralib turadi. Bu jihat maqollarida ham ko‘rinadi:

Nemischa: Besser ungelehrt als schlecht gelehrt..

O‘zbekcha tarjiması: Chalasavoddan savodsız afzal.

O‘zbekcha variantı: Chalasavod — chirik rabot.

Nemischa: Lieber als Bettler sterben, als als Bettler leben. Bu holatni esa o‘zbek xalq maqollarida biroz boshqacharoq holda ko‘rishimiz mumkin. Ya’ni o‘zbek xalqi boshqalarga izzat-hurmat ko‘rsatish oliyanob fazilat ekanligini o‘z maqollarida ifodalaydi.

- Kattaga hurmatda bo‘l, kichikka izzatda.

- Hurmat qilsang, hurmat ko‘rasan. [25;150]

Biroq farzandlar, bolalar haqidagi maqollar o‘zbek xalqining eng sevimli mavzularidan biridir. Chunki o‘zbeklar bolajon xalq bo‘lib, ona va bolaga bo‘lgan e’tibor ahamiyatga molik:

- Ona bilan bola – gul bilan lola.

- Bolali uy – bozor, bolasiz uy mozor.

- Bolamning bolasi – qandin o‘rik donasi.[26;360]

Ona va bola haqidagi maqollar kundalik turmushda ishlatib kelinmoqda. Bundan tashqari o‘zbek xalqini qay daraja mehmondo‘st ekani, u tabiatanshunday yaralgani parcha oxiridagi jumlada keltirilgan. Shuning uchun ham o‘zbek xalq maqollaridagi mentalitet tushunchasiga to‘xtaladigan bo‘lsak, xalqimiz qonidagi mehmondo‘stlik to‘g‘risida eslamay ilojimiz yo‘q. Maqollarimizda mehmonga bo‘lgan hurmat, bag‘rikenglik yaqqol ko‘rinib turadi. Misol uchun:

- Mehmon – atoyi xudo.
- Mehmon kelsa eshikdan, rizqi kelar teshikdan.

“Mehmon do‘stlik” va “Do‘stlik” maqollarining tematik guruhlarini tahlil qilishimiz orqali ikki millatning o‘ziga munosib lingvomadaniy xususiyatlarining qanchalik shakllanganligini ko‘rishimiz mumkin. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek va nemis tillarida juda ko‘p do‘stlik va mehmondo‘stlik mavzulariga oid maqol va matallar soni odatda odamlar o‘rtasidagi munosabatlarning xususiyatlariga qaratilib kelingan. O‘zbek tilida nemis tilida mehmondo‘stlik haqida maqollar (53 birlik) nemis tiliga qaraganda ko‘proq til (15 birlik)ga ega. Nemis va o‘zbek maqollara asosiy tushuncha mehmon va mehmondo‘stlik tushunchalari paydo bo‘lmoqda. Nemis tilida uning ekvivalenti “die Gastfreundschaft” o‘ziga xosdir. U borliqdan shakllanadi otlar “der Gast“ (mehmon) va “die Freundschaft“ (Do‘stlik). Ko‘rib turganingizdek, nemis tilidagi “die Gastfreundschaft” leksemasi va o‘zbek “Mehmondo‘stlik“ ekvivalentini o‘z ichiga olgan bo‘lsa-da, asl etimologiyasi bilan farq qiladi . Nemis va o‘zbek maqollarida mehmondo‘stlik an‘analari ifodalangan xalqlar tarixi davomida shakllangan xususiyatlar.O‘zbek tilidagi “Mehmondo‘stlik“ asosiy tushunchasi shundan dalolat beradiki, mehmondo‘stlik o‘zbek mentalitetining eng muhim shartidir,millatning milliy qiymatini yanada oshirgan. O‘zbek an‘analarida mehmonlarni eng yaxshi xarakter bilan qarshi olish odat tusiga kiradi. Masalan:

Kutilmagan mehmon ikki kutilgandan yaxshi;

Mehmon xursand - egasi xursand;

Nemis maqollarida esa, birinchi navbatda, bu mavzuga e'tibor qaratilgan. Hamma narsa, tashrif buyuruvchilarning uchrashuvi bilan bog'liq harakatlar, odob-axloq qoidalari. Masalan:

Wer Gäste ladet, gehe vorher hübsch auf den Fleischmarkt.

Kim mehmon chaqirsa, birinchi bo'lib go'sht bozoriga boradi. Shu bilan birga, nemis tilida ko'pincha maqollar mavjud joy mehmonlar bilan uchrashishga nisbatan salbiy ma'noga ega. Ushbu mavzu bo'yicha rus va nemis maqollari orasida faqat bittasi bor ko'pgina tillarning paremiologik tarkibiga kiradigan to'liq ekvivalent : Als Gast hat man gut, aber zuhause besser - Uzoqda bo'lish yaxshi, lekin uyda yaxshiroq. U, ehtimol, iz qog'ozidir. O'zbek va nemis tillarida ushbu mavzu bo'yicha oz sonli paremiyalar, ular o'zlarining tasvirlarida tasavvurga ega.

Masalan:

Die liebsten Gäste kommen von selbst

Xush kelibsiz mehmonlar . (ekviv; Xush kelgan mehmon ikki taklifni kutmaydi);

Erfroher Gast ist niemand

Quvnoq mehmon hech qachon yuk emas .(Yaxshi mehmonga teng, mezbon xursand). O'rganilayotgan mavzudagi maqollar soni va semantikadagi farqlar guruh turli iqtisodiy sohalarda rivojlangan mentalitetlarning farqi bilan izohlanadi. Shunday qilib, nemislarning xarakteri uzoq muddatli feodal parchalanish bilan bog'liq. Mehmondo'stlik, do'stlik haqidagi maqol va matallarni tahlil qilish natijalari eng dolzarb voqeliklar, ularning nomlari umumiy sifatida kiritilgan. Nemis maqollarining tarkibi zargarlik buyumlarining nomlarini o'z ichiga oladi: der Ohrring (erta ga), das Silber (kumush), das Gold (oltin); hayvonlar nomlari: die Gans (g'oz), das Schwein (cho'chqa). Maqollarning obrazli va motivatsion asoslari majoziydir. Metaforalar va

taqqoslashlar bilan ifodalangan osmon o'tkazmalari rus tilida , maqol-metaforalar soni 5% ni tashkil qiladi. Masalan: Mehmonlar ovqatlanmoqda, ular ichishadi. Maqollarning 5 foizi qiyoslashdir, masalan: Do'stlar g'ozdek somon yaqinida; Sinovdan o'tmagan do'st –parchalanmagan yong'oq. Nemis tilida oz sonli maqollar ham metafora va taqqoslash. Maqollarning 8 foizi metaforadir.[38;36] Masalan:

Gans und Schwein sind keine Freunde .

G'oz va cho'chqa do'st emas. (8% qiyosiy ifodalangan qattiq tuzilmalar). Der Gast ist wie der Fisch: er bleibt nicht lange frisch Mehmon baliqqa o'xshaydi: u uzoq vaqt toza qolmaydi. Maqollarning tuzilishi tahlili shuni ko'rsatdiki o'zbek tilida maqollarning 80% tuzilishi jihatidan sodda gaplardir. Paremiyalarning 20% uzilish jihatidan murakkab jumladir. Masalan: Do 'st - bu qimmatbaho xazina, hech kim dushmandan mamnun emas. Nemis tilida ham maqollar 72% soda gaplardan iborat. Masalan: Lob macht Freunde.

Shunday qilib, nemis va o'zbekmaqollarini nuqtai nazardan tematik tomondan tahlil qilish ularning majoziy va motivatsion manbalaridan keyin, majoziy ma'noda haqiqiy semantika, komponent tarkibi, o'zbeklarning lingvomadaniy an'analari va urf-odatlarini ko'rishimiz mumkin. Nemis xalqlari bizga quyidagi xulosalar chiqarishga imkon berdi: Shaxsning ijtimoiy xususiyatlarini aks ettiruvchi paremiyalarni umumlashtirish mumkin va bu 8ta tematik guruhga birlashgan: "Mehnat", "Oila", "Bolalar", "Uy", "Pul tizimi", "Do'stlik", "Mehmondo'stlik", "Salomatlik", mustahkamlanishini aks ettiradi. [21;160] O'zbeklarning shaxsiy va ijtimoiy hayotining turli tomonlarini tildan tashqari tavsif. Hayotning ushbu jihatlari haqidagi umumiy insoniy g'oyalar va bilimlar turli xalqlar, ularning bir xil tushunish va baholash borligini belgilaydi paremik parallellarning qiyoslash tillari ham semantika, ham komponent jihatidan tarkibi, obrazli asosi va grammatik tuzilishi. Bizning materialimizdan ko'rinib turibdiki, ko'pincha o'zbek va nemis maqollari asl bayonotni metaforik qayta ko'rib chiqish asosida shakllanadi. [9;20]. Atrofdagi

voqeliklar, shuningdek, qiyosiy konstruktsiyalar haqida ma'lumot. Taqqoslash va metaforalarda mustahkam singib ketgan umuminsoniy va milliy obrazlar shakllanadi. Nemis va o'zbek maqollarining tarkibiy tahlili aniqlash imkonini berdi amaliy hayot uchun muhim bo'lgan atrofdagi haqiqatlarni vizualizatsiya qilish turli til va madaniy jamoalar vakillari. Juflikka qo'shilish muayyan voqeliklarni ularning tarkibiy qismlari sifatida nomlash rus va nemis xalqlarining turmush tarzi. Bir qator tematik guruhlarda bir xil komponentlar sifatida namoyon bo'ladi, bu qandaydir o'xshashlikni ko'rsatadi

Bir xil komponentlar odatda universaldir tushunchalar: das Haus (uy), der Wald (o'rmon), das Feld (dala), der Boden (er), die Saat(ekin ekish), das Ackerwerk (qishloq xo'jaligi), der Ofen (o'choq), der Pflug (omoch), der Wagen (arava), das Gold (oltin), das Pferd (ot), die Kuh (sigir), die Biene (ari), der Bär (ayiq), das Korn (don), die Kuchen (pirojnoe), der Teich (hovuz), der Schmerz (og'riq), die Krankheit (kasallik). Milliy yorliqli komponentlar nemis tilining xususiyatlarini aks ettiradi madaniyatlar: kulba, o'roq, bolta, arfa, surma, marjon, poltina, kalachi, asal, karam sho'rva, un, piyoz, karam, turp, jele, dorixona, isitma. Nemis tilida bu komponentlar: der Pantoffel (terlik), der Teller (taler), der Pfennig (pfe-ning), die Schminke (kosmetika), die Burg (qal'a), der Ohrring (sirg'a), das Nest (uya), der Poda (o'choq).

Taqqoslangan tillar paremiyalarining tuzilishi va semantikasini tahlil qilish imkonini beradi. Sinonimik iboralarning mavjudligini ochib beradi, bu esa xuddi shu sababli muayyan hayotiy vaziyatlarni, ob'ektlarni, hodisalarni tushunish va baholash. Insonning fazilatlarini va xususiyatlarini; mehnatsevarlik, halollik, oilasi, farzandlari borligi, yaxshi sog'liq. Sinonim- taqqoslash tillarida mimik paremiyalar juda tez-tez uchraydi. Ekvivalent bo'lmagan maqollarda milliy psixologiya, xalqlar tafakkuri, dunyoqarashi aks etadi.[17;275] Nemis va o'zbek tillarining grammatik tuzilishini qiyosiy tahlil qilish Ayrim paremiyalar ham tillararo parallelliklarni aniqlash imkonini berdi. Maqollarning eng keng tarqalgan grammatik tuzilishi sodda taklif. Ular o'rganilgan jami jami sonining

80% ni tashkil qiladi. Tuzilishiga ko'ra murakkab gaplar bo'lgan paremiyalar uchraydi. Shunday qilib, tematik, murakkab strukturaviy-semantik va lingvistik-madaniy o'zbek va nemis maqollarini turologik tahlil qilish umumiy xulosa chiqarishga imkon beradi. Nemis va o'zbek tillarida dunyoning paremiologik tasnifi degan xulosa tufayli tematik jihatini ko'rsatib beradi. O'zining "Odam" fragmentida semantika va tuzilish jihatidan o'xshashlik ustunlik qiladi maqollar, bu birinchi navbatda umuminsoniy ontologik xususiyatga bog'liq. Maqollarning milliy o'ziga xos xususiyatlari o'zbek va nemis tillarining madaniy va tarixiy rivojlanishidagi farqlar tufayli tematik guruhlarga bo'linganligini ko'rib chiqdik.

III bob yuzasidan xulosalar

Nemis va o'zbek maqollarining semantik xususiyatlarini o'rganish asnosida, ba'zi mavzudagi maqollarning o'zaro o'xshash va farqli tomonlarini ko'rib chiqdik. Uchinchi bobda har ikkala tildagi eng faol mavzudagi maqollarning tahlillarini qilgan holda quyidagi xulosalarga keldik:

- Nemis maqollarini o'zbek tiliga yoki o'zbek maqollarini nemis tiliga tarjima qilish va maqollarning muqobil variantlarini keltirish jarayonida aynan ma'no mazmunini saqlab qolish juda zarur hisoblanadi. Shuning uchun ham maqollar bilan ishlash birinchi navbatda ularning lingvomadaniy xususiyatlarini, har bir maqolning asl ma'no-mazmunini chuqur o'rganib chiqishni zaruriy deb biladi. Aks holda xato tahlil qilingan maqol boshqa tilda o'zining sof ma'nosi butkul yetkazib bera olmasligi mumkin. O'zbek va nemis tillaridagi ko'pchilik yaxshilik va yomonlik mavzusiga oid maqollar ham deyarli bir xil ma'no-mazmunga egadir. Faqat har ikki tilda aynan bir-biriga mos keladigan so'zlardan foydalanilmagan. Odatda tarjimada turlicha ma'noga ega bo'lgan maqollarni semantik jihatdan chuqur tahlil qilish jarayonida bir xil ma'no anglatishi kuzatiladi. Yaxshilik va yomonlik mavzusiga doir nemis va o'zbek maqollarining barchasida yaxshilik eng buyuk ezgu ish sifatida baholangan

bo'lsa, yomonlik insoniyatning eng razil va jirkanch tomoni ekanligi ko'rsatiladi. Demak, keltirib o'tgan mavzulardagi maqollarning har ikkala tilda deyarli unchalik farqli jihatlari topilmadi. Ammo asosiy manba sifatida foydalanayotgan kitobimiz DR. A. E.Grafning "6000 Deutsche und Russische Sprichwörter" da ayrim maqollarning variantlari bir-biriga aynan to'g'ri kelmaydi. Shuning uchun ham, maqollarning qiyosiy jihatlari chuqur o'rganish va ularni chog'ishtirma tahlil qilish orqali nemis va o'zbek tillaridagi ekvivalentlarni to'g'ri tanlay olamiz. Nemis va o'zbek maqollarining lingvomadaniy jihatlari tahlil qilish jarayonida har ikkala xalqning tili va madaniyatining bir – biriga bo'g'liq ekanligi juda muhimdir. Ushbu bobda lingvomadaniy jihatdan tahlil qilingan ayrim maqollar ba'zan ikki xalq tomonidan bir xil, ba'zan umuman boshqacha ifoda bilan o'zining xususiyatlarini ochib beradi. Shu o'rinda nemis va o'zbek maqollarida xalqning o'tmishidan bugungi kunigacha bo'lgan barcha o'zbek va nemis millatiga xos urf-odatlar o'z aksini topgan va xalq o'g'zaki ijodining namunalari sifatida maqollar bu vazifani bajarishda yetakchilik qiladi. O'zbek va nemis xalqining mentalitetiga xos jihatlarni o'rganishda o'zbek va nemis maqollari bu ikki xalqning o'ziga yarasha o'xshash va farqli tomonlarini ko'rsatib bera oladi. O'zbek va nemis xalq maqollarini mavzu jihatdan tahlil qilib, o'zbek tilida mavjud bo'lgan maqollardagi mavzularning barchasi ingliz xalq maqollarida ham uchrashi mumkin degan xulosaga keldik. Har ikkala tildagi maqollarning bir xil mavzudagi bir-biriga o'xshash ekvivalentlarini topish mumkin. Natijada har qanday mavzudagi maqolni olmag, u har ikkala tilda o'z muqobil variantiga egadir. Xullas, nemis va o'zbek maqollarining mavzu doirasi rang-barang va har ikki tilda deyarli bir xil mavzular mavjud. Ammo ba'zi mavzudagi maqollar bir tildan ikkinchi tilga qaraganda ko'proq uchrashi mumkin. Bunga sabab ko'p sonli maqollarni qamrab oluvchi mavzular millat hayotining asosiy tarmog'ini paydo etilishidadir. Har ikki tildagi maqollarni chog'ishtirma tahlil qilish natijasida millatning mentaliteti va milliy qiyofasi asosiy o'rinda

hisoblanadi. Shuni ta’kidlab o’tishimiz mumkinki, nemis va o‘zbek xalqining o‘ziga xos mentaliteti va urf-odatlaridan kelib chiqqan tarzda tildagi maqollar ixcham va ma’noli tarzda xalqning milliy o‘zligini ifodalay oladi. Oila va qarindosh urug‘chilik munosabatlariga jiddiy e’tibor berilishi o‘zbek maqollarida aniq tus olgan bo‘lsa, uy jonivorlariga bo‘lgan mehrning kuchliligi nemis xalq maqollarida ko‘proq gavdalanadi. Bundan tashqari, millatlarning milliy ovqatlari, milliy kiyimlari ham xalq maqollarida keltirilib o‘tilgan. Ana shu xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, bu ikki xalqning o‘zaro o‘xshash va farqli jihatlarini o‘rgana olamiz. Xulosa qilib aytganda, nemis va o‘zbek xalq maqollari millat madaniy merosining yo‘qolmas boyligidir. Ularda nemis va o‘zbek xalqning barcha o‘y – fikrlari, dunyoqarashi, hayot tarzi, fe’l – atvori va e’tiqodi ko‘rsatilgan . Har bir xalq o‘ziga munosib tavsiflarga ega bo‘lgan, shu jihatlar ularning maqollariga ham o‘z ta’sirni ko‘rsatmay qolmaydi.

XULOSA

Maqol va matallar har qanday xalqning ajralmas qismidir. Ular ko'p asrlik tarixning qisqacha mazmuni odamlarning hayotiy tajribasi, hissiy ekspressiv bahoni o'z ichiga oladi. Tirik tabiat, inson harakatlari, hodisalar, hodisalar. Antropotsentrizm yoki dunyoning til rasmidagi inson omili paremiologiyaning asosiy xususiyati, maqol va matallarning har biri. Bir tomondan, maqollarning har birida biz majoziy tavsifni ko'ramiz inson faoliyatining tavsifi, uning xatti-harakatlari va xarakter xususiyatlaridir. Paremiologiyani alohida fan sifatida o'rganish bizga insonning o'ziga e'tibor qaratish imkoniyatini berdi. Majoziy semantikaga turtki beruvchi prototip vaziyatlarni tahlil qilish paremiya, inson hayotining asosiy sohalari ekanligini ko'rsatdi. Guruhlarning har biri an'anaga muvofiq inson xatti-harakatlarini aks ettiradi ularning madaniyati, xalqining urf-odatlarini va urf-odatlarini. Strukturaviy-semantik va lingvokulturologik tahlil qilishga ruxsat berildi tarkibi va mazmunidagi umuminsoniy xususiyatlar va milliy xususiyatlarni aniqlash. Nemis va o'zbek tillari paremiyalaridagi o'xshashlik universallik bilan bog'liq. Bundan tashqari, turli xil madaniyatlararo doimiy aloqa mavjud. O'zbekiston va Germaniya xalqi o'rtasida do'stlik aloqalari azaldan o'rnatilgan, ular o'rtasida uzoq vaqt o'rnatilgan siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalar. Bu shaklga ta'sir qilmasligi mumkin edi paremiologik. Bu ikki millat o'rtasidagi o'xshash dunyoqarashni rivojlantirish va har bir xalq uchun hayot tarzi o'ziga xos bo'lishi mumkin, garchi ba'zi umumiy xususiyatlarga ega: bular iqtisodiyotni, tuzilmani boshqarish usullari uyda, oiladagi munosabatlar, hunarmandchilik va hunarmandchilik sohasidagi an'analar. Ko'rib chiqilgan va tahlil qilingan tematik guruhlar Bizning tadqiqotimiz yaxlit mavzuning faqat bir qismidir qiyoslash tillarida maqollarning ideografik tasnifi, motividan boshlab.

Barqaror til birliklarini shakllantirish uchun yana ko‘plab ta‘lim manbalari mavjud. Ammo paremiologiyadagi ijtimoiy munosabatlar antropotsentriklikni aniq aks ettiradi zamonaviy tilshunoslikning xarakteri.

Paremiyalar orasida sakkizta sinonimik paremiya bor, bu ham nemislar va ruslarning turmush tarzi o‘xshashligidan dalolat beradi. “Do‘stlik” va “Mehmondo‘stlik” maqollarining tematik guruhining chog‘ishtirma tadqiqi olib borildi. Ushbu tematik guruhning maqollari orasida faqat bir nechta ekvivalent mavjud. Maqollarning ko‘chma va ko‘chma semantikasini qiyosiy tahlil qilish shuni ko‘rsatdi o‘zbek maqollarida ko‘proq majoziy ma‘no qo‘llaniladi Taqqoslash tillari bir xil raqamga ega metaforik kelib chiqishi paremiyalari - 21%, lekin o‘zbek tilida maqollarda qiyosiy konstruktsiyalar yorqinroq ko‘rsatilgan. O‘zbek tilida ularning soni maqollarning umumiy sonining 12 foizini, nemis tilida esa atigi .4 foizini tashkil qiladi. Nemis va o‘zbek tillari paremiyalarining sintaktik tarkibi ham xarakterlidir umumiy va turli xil xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Nemis tilida maqollarning umumiy sonidan iboralar ustunlik qiladi, bu esa tuzilishi jihatidan murakkab jumlar - 55%, qaysiki nemis tilining murakkab grammatik tuzilishi tufayli. Nemis tilidagi fe'l konstruktsiyalari, qoida tariqasida, faqat maqollarda. Ularning soni paremiklarning umumiy miqdorining 20%ni tashkil etdi . Semantik yoki yordamchi qo‘llanilgan konstruktsiyalarning eng ko‘p soni inkor fe‘li “Ish” tematik guruhida uchraydi (10 birlik). Nemis maqollari sintaksisidagi idioetnik komponent sub‘ekt odam ishtirokidagi gaplar. Bu faqat nemis maqollarining grammatik xususiyati. Shaxssiz olmosh es bilan sintaktik yasaliş ham nemis tiliga xos bo‘lgan idioetnik komponent. Olmosh es shaxssizlikni, shuningdek, ikki qisimli jumlanı bildiradi, chunki bir qisimli konstruktsiyalar nemis tiliga xos emas. Noaniq shaxs olmoshi bilan yasalgan yasamalar faqat yasaladi Maqollar umumiy sonining 5%. Bunday tuzilmalarning eng katta soni “Pul tizimi” maqollarining tematik guruhida uchraydi.

Nemis jumlasini qurish xususiyatlari - psixologiyaning aksi odamlar. Nemischa jumlada sobit so'z tartibi ko'rsatadi milliy xarakterga xos xususiyatlar, aniqlik, ravshanlik, ratsionallik, amaliylik. Tahlil qilingan turli mavzudagi maqollar orasida ekvivalentlarning umumiy soni 71 ta sinonimik maqol va 27 ta ekvivalentni tashkil etdi, bu esa nemis tilining tahlil qilingan maqollari umumiy sonining 9% ni tashkil qiladi. Tillararo paremiologik ekvivalentlar universallikni belgilab berdi bir xil komponent mavjudligida namoyon bo'ladigan dunyoni bilish tajribasi maqollarning tarkibi, ma'lum bir hayotiy ma'noning bir xil semantik talqini Maqollarning bir xil tarkibiy tarkibi o'xshashlikni ko'rsatadi .

Aslo o'zbek xarakterining xususiyatlari prizmasi orqali haqiqatni baholash mavjud: xushmuomalalik, yordam berish istagi, murossasizlik, mehnatsevarlik. Nemis maqollarida birinchi navbatda nemis xususiyatlari birlashtirilgan: mas'uliyat, oqilonalik, ehtiyotkorlik, tanqidiylik. Komponentning milliy va madaniy o'ziga xosligi maqollarning tarkibi, ularning semantikasi, grammatik tuzilishi xususiyatlarni aks ettiradi. Hozirgi globallashuv davrida kompyuterdan foydalanish texnologiyalar, virtual aloqa tarmoqlarini rivojlantirish, o'zaro aloqalarni faollashtirish. lingvokulturologlar va psixolingvistlarning fikriga ko'ra, madaniy aloqalar milliy o'ziga xoslik va mentalitetning o'ziga xosligini asta-sekin yo'qotishkeladi. Har bir xalqning savodxonligida milliy mentalitetning birlashuvi mavjud. Maqollar va maqollar muloqot jarayonida muhim rol o'ynaydi, ayniqsa madaniyatlararo muloqotda. Paremiologik rasmning ko'plab tadqiqotlariga qaramay dunyoni turli tillar materiallari bo'yicha, turli usullardan foydalangan holda va ularni tahlil qilish usullari, tilning o'zi bilan bog'liq ko'plab munozarali masalalar mavjud. Asosan, o'zbek va nemis tiliga maqollar qadimdan to'plovchilik orqali yetib kelgan. Maqollar ustida qizg'in izlanishlar asosan XIX-asrdan boshlangan bo'lib, o'zbek folklorshunoligida Hodi Zarifov, Buyuk Karimov, G'ozzi Olim Yunusov; keyinchalik Mansur Afzalov, Oxunjon Sobirov, Ibrohim Haqqulov, R. Zarifov, Asqar Musaqulov kabi olimlar asosan maqollarni yig'ib ularni to'plam holiga

keltirish ishlarida o‘z hissalarini qo‘shganlar. Keyinchalik maqollarning ichki strukturaviy tuzulishi va boshqa tillar bilan qiyosiy o‘rganish ya’ni maqollar bo‘yicha tarjimashunoslik ishlari boshlangan. Bu o‘rinda M. Abdurahimov, X. Abdurahmonov, M. Sodiqova, G‘.Salomov, H. Karomatov, K. Karomatovalarning o‘rni beqiyos. Nemis maqollari ustida ko‘plab izlanishlar olib borgan olimlardan biri sifatida Dr. A. E. Graf, W. Binder, F.Herg, Fr. Seiler, K. F. Wanderlarni ayta olamiz. Ular maqollarni o‘ziga munosib eng zarur tomonlarini fanda isbotlab, asosan, ulardagi strukturaviy tuzulish, qanday badiiy vositalarning foydalanilishi, ijtimoiy hayotdagi o‘rni kabi masalalarga e’tibor qaratganlar va ularni o‘z asarlarida ko‘rsatib o‘tganlar. Biroq o‘zbek va nemis maqollarining lingvomadaniy jihatlari haqida uncha ko‘p ishlar qilinmagan. O‘zbek va nemis maqollarining lingvomadaniy jihatlari tahlil qilish jarayonida har ikkala xalqning tili va madaniyatining bir – biriga bo‘g‘liq ekanligi juda zarurdir. O‘zbek va nemis xalq maqollarini mavzu jihatdan tahlil qilib, o‘zbek tilida mavjud bo‘lgan maqollardagi mavzularning barchasi nemis xalq maqollarida ham uchrashi mumkin degan xulosaga keldik. Har ikkala tildagi maqollarning bir xil mavzudagi bir-biriga o‘xshash ekvivalentlarini topish mumkin. Ana shu xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, bu ikki xalqning o‘zaro o‘xshash va farq qilish tomonlarini o‘rgana olamiz. Bir so‘z bilan aytganda, nemis va o‘zbek xalq maqollari millatning madaniy merosidir. Xullas, keltirib o‘tilgan mavzulardagi maqollarning har ikkala tilda deyarli katta farqlari topilmadi. Ammo asosiy manba sifatida foydalanilayotgan kitobimiz Dr. A. E. Grafning “6000 Deutsche und Russische Sprichwörter” da ba’zi maqollarning variantlari bir-biriga aynan to‘g‘ri kelmaydi. Shuning uchun ham, maqollarning semantik lingvomadaniy tomonlarini chuqur o‘rganish va ularni semantik tahlil qilish orqali nemis va o‘zbek tillaridagi ekvivalentlarni to‘g‘ri tanlay olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni//Xalq so‘zi, 2017 yil, 8 fevral. №-28 (6722)
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 5.06.2018 y. PQ–3775 –son “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta‘minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi “Olily va o‘rta maxsus ta‘lim vazirining Magistratura to‘g‘risida”gi nizom” 2012 yil 29-oktabrdagi 418-sonli buyrug‘i.
4. Dal’, Vlad., Poslovisi russkago naroda. 1-2. Izd. 3. SPB i M.1904. -18s.
5. Karasik.V.I. Kulturnie dominante v yazike . Avtoref... dokt . filol.nauk.- V.,1996.-57s.
6. Kubryakova.E.S. The initial stages of the formation of cognitivism linguistics-psychology –cognitive science// 1994,- №4.-Moscow.-31p.
7. Kononov A.N. Grammatika sovremennogo uzbekskogo literaturnogo yazika. || M: 1960.-444 b.
8. Stepanov.M.G. Syntax. 2001.Menisci.13p.
9. Sokolov. Yu. M., Russkiy folklor. M. 1938. -20 s.
10. Pimenova.M.V. Conceptual Worldview//,2004,- №4.-Moscow.-10 p.
11. . Teliya. B.H. Konnotativniy aspekt semantiki nominativnix yedinis .-M. Nauka, 1986.144-208 s.

12. Abdullayev X.D. Xalq maqollarining “Qutadg‘u bilig” poetikasidagi o‘rni va badiiy estetik funksiyalari: T, 2005.150-156 b.
13. Babaeva.Ye.V. Lingvokulturologicheskie xarakteristika russkoyi nemeskoy aksiologicheskix kartin mira,2004.-Moskva. 24-164 s.
14. Darvishov. I. O‘. Lingvokulturologiya. –Namangan. 2021. -98 b.
15. Hojiyev A., Nurmonov A. Hozirgi o‘zbek tili faol so‘zlarining izohli lug‘ati .-T.:Sharq .2001.
16. Irisqulov M.T. Tilshunoslikka kirish.-T.: O‘qituvchi,1992.-244 b.
17. Mamatov A.E. Hozirgi zamon o‘zbek adabiy tilida leksik va frazeologik norma muammolari.-Toshkent:1991.-275 b.
18. Mirzayev. T, Musoqulov. A, Sarimsoqov.B. O‘zbek xalq maqollari.-T. Sharq, 2016. -11-15b.
19. Murodova M.Folklor va Etnografiya. T.-2006. 48-61b.
20. Nazarov Z. T,Xamraxodjayeva. Nemischa-o ‘zbekcha-ruscha maqol va matallar lug ‘ati. Toshkent. 2021. 63-156 b.
21. Nazarov P.J. Zamonaviy nemis tili mashg‘ulotlarida maqollardan foydalanish. 2003. 98-160 b.
22. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tili etimologik lug‘ati (arab so‘zlari va ular bilan hosilalar.-T.: Universitet,2003.-335 b.
23. Ruscha –o‘zbekcha lug‘at. M.1984.
24. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. Jizzax:2006.-39 b.
25. Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi.T.:2000.-150 b.
26. O‘zbek xalq maqollari.2-tom.T.: Fan.1987.-360 b.
27. O‘zbek xalq maqollari. 1-tom.T.: Fan.1987.-366 b.
28. Arthaber. Aug., Dizionario comparato di proverbie modi proverbale italiani, latini, francesi, spagnoli, tedeschi, inglesi e greci antichi. National □Sprichwörtern nachgebildet. Milano 1929. -25 s.
29. Büchmann. G., Geflügelte Worte. Der Zitatenschatz des deutschen Volks. Aufl. 1925. -27.

30. Duden. Deutsche Universalwörterbuch.2001.
31. Graff A.E. 6000 Deutsche und russische Sprichwörter.3 Auflag,1960.227 s.
32. Gumboldt. V. Yazik i filisofiya kulturi. –M., 1985. 266-373s.
33. Graf. DR. A. E. Deutsche und Russische Sprichwörter. Veb Max Niemeyer Verlag. Halle (Saale) 1956.
34. Harald Burger. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin. 1936. -221 s.
35. Livia A.Moderne Linguistik eine Propädeutik für Germanisten.Wien. 2005. 56-83s.
36. Seiler. Fr., Deutsche Sprichwörterkunde . München 1922. -15 s.
37. Tetzner. Deutsche Sprichwörter. Leipzig (Reclam) 1905. -175 s.
- 38.Xagen. Sh. Kratkaya istoriya Germanii.-M: Ves Mir, 2004. 256-360s.

Foydalanilgan internet saytlar ro'yhati

39. <http://www.lex.uz>.
- 40.<http://www.dissercat.com>;
41. <http://www.books.google.co.uz>.
42. <https://www.peterlang.com>.
43. <https://www.redensarten-index.de.com> ;
44. <https://www.weltbild.de.com> ;
45. <https://www.aphorismen.de.com> ;
46. <https://www.reisebloggerin.de.com> ;

ILOVALAR

	Nemischa	O'zbekcha	O'zbekcha
	maqol	ma'nosi	ekvivalenti
	Achtung ist besser als Gold.	E'tiborlilik oltindan afzal.	Hurmat bitmas boylik.

	Alle Flüsse laufen ins Meer.	Hamma daryo dengizga qo'yiladi	Toma toma ko'l bo' lur,yig'ilaversa mo'l bo'lur.
	Aller Anfang ist schwer.	Hamma narsaning boshlanishi qiyin.	Har.ishning boshlanishi qiyin.
	Arbeit ist des Lebens Würze.	Mehnat hayotning ildizi.	Mehnatning tagi rohat.
	Begangene Tat leidet keinen Rat.	Qilingan ish hechqanday maslahat bermaydi.	Aytilgan so'z- otilgan o'q.
	Besser arm in Ehren als reich in Schanden.	Uyatga boy bo'lgandan ko'ra, nomusli kambag'al yaxshiroqdir.	Uyat o'limdan qattiq.
	Besser eigenes Brot als fremdes Braten.	Birovning qovurdog'idan ko'ra, o'z noning yaxshi.	Birovning yog'lik nonidan o'zingning zog'arang yaxshi.
	Bücher machen keine Weisen.	Kitoblar donishmandlarni yaratmaydi.	So'rab o'rgangan olim, orlanib so'ramagan o'ziga zolim.
	Daheim ist es am besten.	Uy eng yaxshisi.	O'z uying- o'lan to'shagim
0	Das Alter soll man ehren.	Keksalarni hurmat qilish kerak.	Kattaga hurmatda bo'l,

			kichikka izzatda.
1	Das Glück ist dem Kühnen hold.	Omad jasurlarga mehribondir.	Botirlarga dunyo tegishlidir.
2	Das Werk lobt den Meister.	Asar ustani maqtaydi.	Ish ustasidan qo‘rqar.
3	Ehrlich währt am längsten.	Halollik eng yaxshisidir.	To‘g‘ri o‘zadi, egri to‘zadi..
4	Eigenlob stinkt.	O‘z-o‘zini maqtash sarmast bo‘lish.	Maqtanma g‘oz, hunaring oz.
5	Ein vertrauter Freund steht mit Rat und Tat.	Ishonchli do‘st yordam va maslahat bilan mavjuddir.	Do‘st kulfatda bilinadi.
6	Eintracht das Kleine mehrt, zwietracht das Große verheert.	Birlik kichikni ko‘paytirar, nifoq kattani vayron qiladi.	Birlashgan o‘zar, birlashmagan to‘zar.
7	Die uns lehren, sollen wir ehren.	Bizga o‘rgatganlarni hurmat qilishimiz kerak.	Bilim berganlarni hurmat qilish kerak.
8	Fleiß bericht Eis.	Mehnatsevarlik hisoboti muzqayqaymoq.	Sabr tagi sariq oltin.
9	Früh auf, gut lauf.	Erta tur, yaxshi yugur.	Erta turganning ishi erta

			bitar.
0	Geben ist besser als nehmen.	Qabul qilishdan ko‘ra berish yaxshiroqdir.	Kambag‘alga birni bersang, xudo senga mingni berar.
1	Gesundheith ist leichter verloren als wiedergewonnen.	Sog‘likni tiklashdan ko‘ra yo‘qotish osonroq.	Sog‘liging- boyliging.
2	Gesunder Mann, reicher Mann.	Sog‘lom boy odam.	Sog‘ tanda – sog‘ aql.
3	Gewohnheit ist andere Natur.	Odat har xil tabiat.	Har kimning o‘z didi bor.
4	Gute Bücher sind gute Freunde.	Yaxshi kitoblar yaxshi do‘stdir.	Kitob eng yaxshi do‘st.
5	Guter Grüß, guter Dank.	Hurmat bilan, rahmat.	Salomga yarasha alik.
6	Halbes Wissen ist kein Wissen.	Yarim bilim bilim emasdir.	Yarim bilim bilim emas.
7	Handwerk hat einen goldenen Boden.	Hunarmand oltin polga ega.	Hunarli kishi xor bo‘lmas.
8	Hübsch Kind fragt nicht, hübsch Kind kriegt nicht.	Chiroyli bola so‘ramasin, chiroyli bola tushunmaydi.	Bola aziz, odobi undan aziz.
9	Hunger ist der beste Koch.	Ochlik –eng yaxshi oshpaz.	Ochlik eng yaxshi oshpaz.

0	Im Spaß gesagt, im Ernst gemeint.	Qiziqarli aytilgan, jiddiy nazarda tutilgan.	Bilsang chin, bilmasang hazil
1	In den Kürze – liegt die Würze.	Qisqalikda ziravorlar yotadi..	Oz gapir - soz gapir.
2	Irren ist menschlich.	Aqldan ozgan odam.	Adashish insonga xos.
3	Je bitterer Schale, je süßer der Kern.	Po'sti qanchalik achhciq bo'lsa, mag'zi shunchalik shirin bo'ladi.	Sabr achchiq – mevasi shirin.
4	Jeder singt auf seine Weise, der eine laut, der andere leise.	Har kim o'ziga xos tarzda qo'shiq aytadi, kimdir baland ovozda, boshqalari yumshoq.	Har kim o'z qarichi bilan o'lchar.
5	Jeder Vögel hat sein Nest lieb.	Har bir qush o'z uyasini yaxshi ko'radi.	Har kim o'z yurtida sulton.
6	Jeder ruht so, wie er sich bettet.	Hamma o'z o'rnini yig'ishtirib dam oladi.	Har kim ekkanini o'radi.
7	Jugend hat keine Tugend.	Yoshlikda fazilat yo'q.	Bolalik- podsholik.
8	Kein Ding währt ewig.	Hech narsa abadiy davom etmaydi.	Hech narsa mangu emas.

9	Keiner ist zu alt zum Lernen.	Hech kim o‘rganish uchun keksa emas.	O‘qishning erta – kechi bo‘lmas.
0	Kleider machen Leute.	Kiyim odamni yaratadi.	Odamga libos, eshakka to‘qim.
1	Leben heißt kämpfen.	Yashash kurash demakdir.	Yashamoq-kurashmoq.
2	Lesen und nicht verstehen ist ein halbes Müßiggehen.	O‘qish va tushunmaslik –yarim bekorchilik.	O‘qigan olim emas, uqqan olim.
3	Lügen haben kürze Beine.	Yolg‘onning oyoqlari qisqa	Yolg‘onning umri qisqa.
4	Man hat nie ausstudiert.	Hech qachon o‘rganmaydilar	O‘qish, o‘qish va yana o‘qish.
5	Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben.	Tovuqlar kun chiqmasdan oldin bo‘lmasligi kerak.	Jo‘jani kuzda sanaydi.
6	Mit Fragen kommt man durch die Welt.	Savollar bilan dunyoni aylanib o‘tish	So‘rab-so‘rab Makkani topganlar.
7	Mutterliebe ist immer neu.	Ona sevgisi har doim yangi.	Onaning ko‘ngli bolada, bolaning ko‘ngli dalada.
8	Ohne Fleiß keine Preiß	Mehnatning tagi rohat.	Mehnatsiz – rohat yo‘q.
9	Reinlichkeit ist halbe Gesundheit.	Tozalik – yarim salomatlik.	Tozalik sog‘likning garovi.

0	Streben ist Leben.	O'lim hayotdir.	Intilganga tole yor.
1	Tue recht und scheue niemand.	To'g'ri ish tuting va hech kimdan qo'rqmang	Yaxshilik qila olmasang, yomonlik ham ham qilma.
2	Übung macht den Meister.	Amaliyot ustalarni yaratadi.	Takrorlash o'qishning onasi.
3	Viel Köpfe viel Sinne.	Ko'p boshlar, ko'p aql.	Ko'pdan ko'p aql chiqar.
4	Wenn die Birne reif ist, fällt sie von selbst ab.	Nok pishganida o'z- o'zidan tushib ketadi.	Mevali daraxtga tosh otiladi.

**Termiz davlat universiteti Roman-german tillari kafedrası 70230101-
Lingvistika (nemis tili) mutaxassisligi 2-kurs magistranti Ibrogimova Sojida
Panjiyevnaning «Nemis va o‘zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy
xususiyatlari» mavzusidagi magistrlik dissertatsiyasiga ilmiy raxbar**

XULOSASI

Ibrogimova Sojida Panjiyevnaning «Nemis va o‘zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari» mavzusidagi magistrlik dissertatsiya ishi yakunlangan ilmiy ish bo‘lib, ushbu dissertatsiya ishi nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning lingvomadaniy xususiyatlarini o‘rganishga bag‘ishlamadi.

Dissertatsiya ishining kirish qismida keltirilgan izlanish natijalari va xulosalarning aniqligini va asoslanganlik darajasini qayd etilgan, ishda qo‘llanilgan zamonaviy tadqiqot va tahlil usullari yoritilgan. Shuningdek, ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar yetarli darajada asoslangan va isbotlangan.

Ibrogimova Sojida Panjiyevnaning ushbu magistrlik ishida mavzu buyicha bir qancha ilmiy qarashlari va izlanishlari e‘tiborga loyiq. Dissertatsiya ishi ayrim juziy kamchiliklardan xoli emas, lekin bu kamchiliklar asosiy ish mazmuniga ta‘sir kursatmaydi. Shuningdek, mavzu buyicha boblar va fasllar to‘g‘ri tanlangan. Magistrlik dissertatsiya ishi tarkibi, tuzilishi va xulosalarini zamonaviy tadqiqot usullari yordamida o‘rganish maqsad qilingan. Mazkur tadqiqot yo‘nalishida bir qancha ishlar amalga oshirilgan bo‘lib, kelajakda tadqiqot natijalari asosida maqollarning adabiy janr sifatida tasnifi tahlil etish rejalashtirmoqda.

Ibrogimova Sojida Panjiyevna o‘z magistrlik ishida nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning lingvomadaniy xususiyatlarining bir qancha tematik guruhlarni o‘rganishda qo‘llanilayotgan ilmiy tekshirish usullaridan keng foydalangan, ayniqsa maqollarning tahlillarini o‘rganishda chog‘ishtirma usullarni qo‘llaganligi maqsadga muvofiqdir. Tadqiqot tahlillarining ishonchliligi va ushbu ilmiy ishi bo‘yicha tahlillar hamda xulosalar olinganligi bilan asoslangan.

Chiqarilgan xulosa va tavsiyalar ilmiy jihatdan to'g'ri va yetarli dallilarga asoslangan. Ibrogimova Sojida Panjiyevna ishida qo'yilgan maqsad va vazifalarni to'liq bajargan.

Ibrogimova Sojida Panjiyevnaning " Nemis va o'zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari" mavzusidagi magistrlik dissertatsiya " Magistratura to'g'risida"gi nizom talablariga javob beradi, ish plagiatdan o'tgan, dissertatsiyani himoyaga tavsiya etish mumkin.

Ilmiy rahbar

f.f.d., prof. R.Shirinova.

Termiz davlat universiteti Roman-german tillari kafedrasida Lingvistika(nemistili)
yo'nalishi magistranti Ibrogimova Sojida Panjiyevna "Nemis va o'zbek tillarida
maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari" mavzusidagi magistrlik
dissertatsiyasiga

TAQRIZ

Ushbu magistrlik dissertatsiyasi "Nemis va o'zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari" mavzusi, xususan, nemis va o'zbek xalqining milliy madaniyatini ifodalovchi maqollar asosida tadqiq qilingan bo'lib, magistrant dissertatsiyani yozish mobaynida nemis va o'zbek tillarida maqollarning tematik tarkibi va tasnifini yoritishni maqsad qilgan.

Dissertant Ibrogimova Sojida Panjiyevna tomonidan tayyorlangan magistrlik ishi kirish, uch bob, xulosa hamda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovadan tashkil topgan.

Tadqiqotchi ushbu dissertatsiyani yozishda nemis va o'zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari, nemis olimlarining maqollarining nemis xalqi hayotida tutgan o'rni xususidagi ilmiy-nazariy qarashlarini tahlil etadi hamda ularga o'z munosabatini bayon etadi. Ayniqsa, maqollarning amaliy jihatlari tahlil etishda nemis olimi Dr.A.E.Grafning "6000 Deutsche und Russische Sprichwörter" kitobidan paremiyalarni yalpi tanlash usulida tanlab olishga alohida urg'u bergan. Yana shuni ham qayd etib o'tish lozimki, dissertant nemis tilidagi maqollarning o'zbek tilidagi muqobillarini berish bilan birga o'zbek lingvomadaniyatiga xos maqollarning o'ziga xos xususiyatlarini talqin qilishga, ularning ma'no va mazmunining chog'ishtirma tahliliga mohirona yondashgan.

Magistrlik dissertatsiyasining chog'ishtirma tahlil usulida olib borilganligi nemis va o'zbek maqollarining stereotipik xususiyatlarini yanada yaqqol ochib berishga imkon berdi. Nemis maqollari halollik, ehtiyotkorlik, mehnatsevarlik,

ma'suliyatlilik, xushmuomalalik, qat'iyatlilik, madaniyatlilik darajasi, mehnatga munosabat kabi qadriyatlarni ifoda etishiga ko'ra o'ziga xos stereotipik xarakterga ega ekanligini yetarlicha misollar orqali tahlil etilgan (jami 70 ta maqol). O'zbek tilida esa maqollarning tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanligi "yaxshilik- yomonlik" kabi xarakterli tematik guruhlariga bo'lib o'rganilgan (jami 50 ta maqol).

Ishda yutuqlar bilan birgalikda ba'zi kamchiliklar ko'zga tashlanadi:

1. Nemis va o'zbek tillari paremiologik tadqiqotlari yetarlicha yoritilmagan.

Mazkur dissertatsiyaning adabiyotlar sharhida quyidagi ilmiy manbalarni kiritish lozim: 1. Umarxodjayev M. Til ilmi ummoniga qo'shilgan tomchi /M.Umarxodjayev. - Toshkent. Toshkent. Akademnashr. 2013.-256 b.; Pazilova Zilola Shuxratovnaning "O'zbek va nemis tillarida urf-odatni ifodalovchi leksik lingvokulturologik tadqiqi". Aftoref: Filol.fan.falsafa doktori, 2023. 2. Nemis va o'zbek tillari maqol va matallarini o'xshashlik va farqli jihatlariga ko'ra tematik guruhga bo'lish tavsiya etiladi.

3. Ushbu magistrlik dissertatsiyada ba'zi imloviy hamda uslubiy kamchiliklar ko'zga tashlansa-da, biroq ishdagi mohirona yondashuv, ilmiy qarashlar, badiiy salohiyat dissertantning bilim saviyasi naqadar yuqori ekanligidan dalolat beradi.

Умуман олганда, кўрсатилган камчиликлар ишнинг сифатига таъсир кўрсатмайди, улар тавсиявий характерга эга.

Ishda shakllantirilgan xulosalar yetarli darajada asoslab berilgan, taklif va tavsiyalarni amaliyotda qo'llash mumkin.

Umuman olganda, Ibrogimova Sojida Panjiyevna " Nemis va o'zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari" nomli magistrlik dissertatsiyasi ilmiy tilda yozilgan. Ushbu dissertatsiya magistrlik dissertatsiyani yozish bo'yicha tavsiya etilgan Nizom talablariga mos shakllantirilgan bo'lib, har bir bob

xulosalargan va umumiy xulosa esa boblardan olingan xulosalar asosida aniq bayon etilgan. Ish plagiatdan o'tgan. Mazkur magistrlik dissertatsiyasini a'lo bahoga tavsiya etaman

Tashqi taqrizchi:

O'zMU f.f.d., (DSc), dotsenti

Kurbanova G.S.

**Termiz davlat universiteti Lingvistika(nemistili) yo'nalishi magistranti
Ibrogimova SojidaPanjiyevna "Nemis va o'zbek tillarida maqollarning
lingvomadaniy xususiyatlari" mavzusidagi magistrlik dissertatsiyasiga**

TAQRIZ

Barchamizga ma'lumki, nemis va o'zbek adabiyotlarida maqollarning tutgan o'rni har tomonlama millatning o'ziga xos milliy mentalitetning rivojiga zamin yaratib kelmoqda. Ana shunday kishilik jamiyatining kamolga yetishida nemis va o'zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari barchamiz uchun naqadar ahamiyatga ega ekanligi Ibrogimova Sojida Panjiyevna tomonidan "Nemis va o'zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari" mavzusidagi magistrlik dissertatsiyasidan o'rin olgan, desak sira mubolag'a bo'lmaydi.

Ushbu magistrlik dissertatsiyasi " Nemis va o'zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari" mavzusi , xususan, nemis va o'zbek xalqining milliy madaniyatini ifodalovchi maqollar asosida tadqiq qilingan bo'lib, magistrant dissertatsiyani yozish mobaynida nemis va o'zbek tillarida maqollarning tematik tarkibi va tasnifi yoritishni maqsad qilgan hamda qaysidir ma'noda o'z oldiga qo'ygan vazifani bajarishning uddasidan chiqqan, deyish mumkin..

Dissertant Ibrogimova Sojida Panjiyevna tomonidan tayyorlangan magistrlik ishi kirish, sakkiz bo'limni o'z ichiga olgan uch bob, xulosa hamda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovadan tashkil topgan.

Muallif ushbu dissertatsiyani yozishda nemis va o'zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlari, nemis olimlarining nemis maqollarining nemis xalqi hayotidagi tutgan o'rni hamda, nemis olimi Dr.A.E.Grafning "6000 Deutsche und Russische Sprichwörter" kitobidagi maqollarga alohida urg'u bergan. Yana shuni ham qayd etib o'tish lozimki, dissertant nemis va o'zbek tillarida maqollarning lingvomadaniy xususiyatlarini talqin qilishga, ma'no va mazmunan maqollarning ekvivalentligining xususiyatini ochishda hamda ikki millat madaniyatini aks ettirgan maqollar qiyosiy tahlilini ochib berishga mohirona yondashgan.

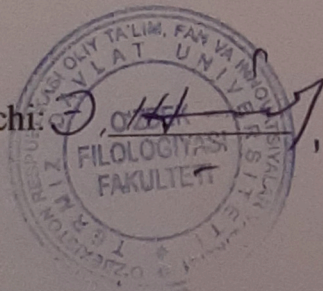
Ushbu magistrlik dissertatsiyada ba'zi imloviy hamda uslubiy kamchiliklar ko'zga tashlansa-da, biroq ishdagi mohirona yondashuv, ilmiy qarashlar, badiiy salohiyat dissertantning bilim saviyasi naqadar yuqori ekanligidan dalolat beradi.

Magistrlik dissertatsiyasining turli metodik usullar yordamida ochildirilganligi, undagi ilmiy dalillarning mavjudligi hamda ijodkorona mahorat yordamida tahlil qilingan baytlar ushbu ish ko'lamining salmoqli ekanligini namoyon etadi.

Ishda shakllantirilgan xulosalar yetarli darajada asoslab berilgan, taklif va tavsiyalarni amaliyotda qo'llash mumkin.

Xulosa sifatida, Lingvistika (nemis tili) yo'nalishi magistranti Ibrogimova Sojida Panjiyevna tomonidan tayyorlangan magistrlik dissertatsiyasi talablarga javob berishini e'tirof etish mumkin. Ishni ijobiy bahoga tavsiya qilaman hamda dissertant mavzuni tayanch doktorantura bosqichida kengroq tadqiq qilishi muhim ahamiyatga ega ekanini qayd etaman.

Taqrizchi:

Falsafa doktori. Eshnazar Jabborov

Ter.D.U O'zbek adabiyotshunosligi kafedrasini

katta o'qituvchisi.

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI MAGISTRATURA BO'LIMI
40230101 Lingvistik (nemis tili)
MUTAXASSISLIGI 2-BOSQICH MAGISTRANTNING
MAGISTRLIK DISSERTATSIYASINING DASTLABKI HIMOYASINING
"26" 10 sonli BAYONNOMASIDAN KO'CHIRMA
2023 y

Yig'ilish raisi: Imamova U.M.
Yig'ilish kotibi: Ergasheva F.B.

Termiz shahri

Qatnashdilar: kafedraning barcha professor-o'qituvchilari, 2-kurs magistrantlari hamda ularning ilmiy rahbarlari.

Kun tartibida:

40230101 Lingvistik (nemis tili)
2-kurs magistrantining magistrlik dissertatsiyasi ishlarining dastlabki himoyasi to'g'risida.
Kafedra mudiri Imamova U.M. yig'ilish qatnashchilariga 2-kurs magistrantining magistrlik dissertatsiyasi dastlabki himoyasiga barcha tayyor ekanligini aytib, reglament har bir ma'ruzachiga 10 daqiqa berilishini qayd etib o'tdi.

1. 40230101 - Lingvistik (nemis tili)
magistratura mutaxassisligi 2-kurs magistranti
Ibrogimova Sajida Pariyevna ning
"Nemis va o'zbek tillarida maqollarning
lingvoadaniy xususiyatlari"

ma'vzusidagi magistrlik dissertatsiyasi dastlabki himoyasida magistr tomonidan mavzu atroficha ochib berildi. Mavzu bo'yicha o'tkazilgan ilmiy tadqiqot ishi, tajribalar va natijalar tahlili yakuniga yetkazilgan. Ilmiy rahbar ffd prof. Shirinova R.H. tomonidan ijobiy xulosa berilgan. Mazkur dissertatsiya ishiga tashqi taqrizchi dotsent Kurbonov G. hamda ichki taqrizchi dotsent. E. Jabborov. tomonidan ijobiy taqriz berilgan. Muhokamada berilgan savollarga magistrantning javoblari yetarli bo'ldi. Ishda ko'rsatilgan kamchiliklarni yakuniy himoyagacha bartaraf etish vazifasi berildi. Dissertatsiya himoyaga tavsiya etildi.

KAFEDRA YIG'ILISHI QAROR QILADI:

1. 40230101 - Lingvistik (nemis tili)
magistratura mutaxassisligi 2-kurs magistranti Ibrogimova Sajida ning
Nemis va o'zbek tillarida maqollarning
lingvoadaniy xususiyatlari
ma'vzusidagi dissertatsiyasi bajarilishi ijobiy deb hisoblansin va keyingi bosqichga tavsiya etilsin.

Yig'ilish raisi:
Yig'ilish kotibi:

E.K. Imamova U.M.
Ergasheva F.B.

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI MAGISTRATURA BO'LIMI 70540101-
40230101 Lingvistik (nemis tili)
MUTAXASSISLIGI
BO'YICHA BITIRUVCHI 2-KURS MAGISTRNING MAGISTRLIK
DISSERTATSIYASI ISHLARI TAVSIYALARINI O'QUV JARAYONLARIGA
QO'LLANISHI BO'YICHA

DALOLATNOMA

Termiz shahri.

2023 yil «10» iyun

Magistr Ibroqimova Sojida Panjiyevna ning
(familyasi, ismi, otasining ismi)
Nemis va o'zbek tillarida maqollarning
(ishi mavzusi)
lingvomadaniy xususiyatlari

Ilmiy rahbari: f.f.d prof - Shirinova R.H.

Magistrlik dissertatsiyasi ishining asosiy natijalari boblar va paragraflar bo'yicha betlari ko'rsatilgan holda fanning ma'ruza matnlarida, amaliy mashg'ulotlar bo'yicha masalalar to'plamlarida, laboratoriya, kompyuter ishlarida hamda magistrlik dissertatsiyalarda yoki keys stadilar tayyorlashda foydalanishini aniq ko'rsatish kerak.

1. Ma'ruza matnlarida (betlarini ko'rsating): lingvomadaniy shunoslik ma'ruza matnlarida 9-17 - betlardan.

2. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha masalalar to'plamlarida (betlarini ko'rsating): Folklorshunoslikda amaliy mashg'ulotlarda 19-30 - betlardan

3. Laboratoriya va kompyuter ishlarida (betlarini ko'rsating) maqollarning ikki tildagi jaddallardan, 54-57 - betlardan

4. Keys stadilarda (betlarini ko'rsating): Cho'g'ishtirma, lingvomadaniy, semantik, qiyosiy, 53-62 - betlar.

5. Magistrlik dissertatsiyalarda (betlarini ko'rsating): Magistrlik dissertatsiyalarda 65-68 - betlardan

Komissiya raisi Sh. Kenjaboev

A'zolari: 1. Rudoygulova A.E.

2. Kaydarova R.Sh.

3. Begasheva Sh.N.

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

Magistratura bo'limi

mutaxassisligi

Magistrant Ibrogimova Sojida Panjiyevna ning
Nemis va o'zbek tillarida magollarning
lingvovadaniy xususiyatlari

mavzusida magistrlik dissertatsiyasi ishiga DAK ning

XULOSASI

Termiz davlat universiteti DAK tomonidan Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi MD ni bajarish haqida 12.12.2018 yil 1963-2-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining Yakuniy Davlat Attestatsiyasi to'g'risidagi Nizomga asosan quyidagilari aniqladi:

Magistrlik dissertatsiyasini baholash mezonlari

№	Baholash mezonlari	Maksimal ball	Magistrant to'plagan ball
1	Mavzuning dolzarbligi asoslanganligi	Maksimal (10 ball)	7
	Dolzarblik mavzu bo'yicha jahondagi amaliyot, dunyo miqyosidagi ilmiy ishlar va mamlakatimizdagi ustuvor yo'nalishlarga mosligini ochib bergan holga asoslangan	9-10 ball	
	Ilmiy ishlar vositasida asoslangan	7-8 ball	7
	Dolzarblikni yozishda mavzudan chetga chiqilgan	6 ball	
	Dolzarbligi qisman yoritilgan yoki yoritib berilmagan	0-5 ball	
2	Mavzuning davlat va universitet grant dasturi asosida yoki dolzarb muammolar bo'yicha tanlanganligi	Maksimal (8 ball)	7
	Davlat dasturiga kirgan	8 ball	
	Grant loyihasi bo'yicha	7 ball	7
	Termiz davlat univaersiteti dasturi bo'yicha	6 ball	
	Boshqa dolzarb muammolar bo'yicha	5 ball	
	Mavzuning davlat va universitet grant dasturi asosida yoki dolzarb muammolar bo'yicha tanlanilmagan	0-4 ball	
3	Kirish qismining to'g'ri rasmiylashtirilganligi	Maksimal (7 ball)	6

	Magistratura to'g'risidagi Nizom talablari asosida to'g'ri rasmiylashtirilgan	7 ball	
	Magistratura to'g'risidagi Nizomga mos lekin kichik hatoliklar uchraydi	5-6 ball	6
	Kirish qismini Magistratura to'g'risidagi Nizom talablariga mos lekin to'g'ri yozilishida xatoliklarga yo'l qo'yilgan	4 ball	
	Kirish qismini Magistratura to'g'risidagi Nizom talablariga mos kelmaydi va to'g'ri yozilishida xatoliklarga yo'l qo'yilgan	0-3 ball	
4	MD ning hajmi va matning talab bo'yicha rasmiylashtirilganligi	Maksimal (5 ball)	4
	Talabga javob beradi.	5 ball	
	Talabga qisman javob beradi	4 ball	4
	Talabdan chetga chiqish holatlari mavjud	3 ball	
	MD talab darajasida rasmiylashtirilmagan	0-2 ball	
5	MD bajarishda ilmiy tekshirish metodlaridan foydalanganlik darajasi:	Maksimal (8 ball)	6
	To'liq foydalanilgan	8 ball	
	Qisman foydalanilgan	6-7 ball	6
	Yetarli emas	5 ball	
	Qisman foydalanilgan yoki foydalanilmagan	0-4 ball	
6	Olingan natijalarning yangiligi va ishonchilik darajasi	Maksimal (8 ball)	6
	Olingan natijalar yangi	8 ball	
	Olingan natijalar eskirgan	6-7 ball	6
	Natija to'la ishonchli emas	5 ball	
	Natija olinmagan yoki to'liq oxiriga yetmagan	0-4 ball	
7	MD ning xulosa qismida tavsiyalar keltirilganligi	Maksimal (6 ball)	5
	Bevosita ishlab chiqarishga tavsiyalar berilgan	6 ball	
	Bir maqsadga yo'naltirilgan tavsiyalar berilgan	5 ball	5
	Har xil maqsadga yo'naltirilgan tavsiya keltirilgan	4 ball	
	Qisman tavsiyalar keltirilgan yoki umuman keltirilmagan	0-3 ball	
8	Tadqiqot mavzusiga taalluqli boshqa manbalarda keltirilgan nazariy, amaliy va empirik tadqiqotlar natijalarining tanqidiy tahlili	Maksimal (8 ball)	7
	Ilmiy tadqiqot ishlari, dissertatsiya, monografiya, ilmiy maqola va tezislar, tahlil qilingan	8 ball	
	Faqat darslik ma'ruza matnlari, o'quv-qo'llanma va ma'lumotlar tahlil qilingan	6-7 ball	7
	Qisman tahlillar keltirilgan	5 ball	
	Ishonchligi past tahlillar keltirilgan yoki umuman tahlillar keltirilmagan	0-4 ball	

9	Tadqiqot metodikasi va ishning amaliy qismi bayoni	Maksimal (8 ball)	8
	Tadqiqot metodikasi va ishning amaliy qismi bayoni to'liq yoritilgan	8 ball	8
	Tadqiqot metodikasi va ishning amaliy qismi bayoni yoritilgan lekin chizmalar asosida ko'rsatilmagan	6-7 ball	
	Tadqiqot metodikasi va ishning amaliy qismi bayoni qisman yoritilgan	5 ball	
	Tadqiqot metodikasi to'g'ri ochib berilmagan yoki umuman keltirilmagan	0-4 ball	
10	Adabiyotlardan foydalanganlik darajasi:	Maksimal (6 ball)	6
	Ilmiy-amaliy jurnallar, monografiya, yetakchi olimlar asarlari, dissertatsiya va avtoreferatlardan to'la foydalanganligi	5-6 ball	6
	Faqat darslik ma'ruza matnlari, o'quv-qo'llanma va ma'lumotlardangina foydalanilgan	4 ball	
	Adabiyotlardan foydalanganlik darajasi past	0-3	
11	Bitiruvchining ma'ruzasiga baho:	Maksimal (10 ball)	9
	A'lo	10 ball	9
	Yaxshi	7 ball	
	Qoniqarli	6 ball	
	Qoniqarsiz	0-5 ball	
12	Berilgan savollarga javoblari:	Maksimal (8 ball)	8
	To'liq	8 ball	8
	O'rta	6 ball	
	Qoniqarli	4 ball	
	Qoniqarsiz	0-3 ball	
13	MD ning ichki va tashqi taqrizchi tomonidan baholanishi:	Maksimal (8 ball)	7
	A'lo	7 ball	7
	Yaxshi	6 ball	
	Qoniqarli	5 ball	
	Qoniqarsiz	0-4 ball	
	MD ga qo'yilgan yakuniy ball	Jami 100 ball	86

DAK raisi: Sh. Kenjaboyev *Yaf*

A'zolari: A.E. Kudoyqulov *A'loq*
fish

R. Sh. Kaydarova *[Signature]*
fish

Sh. N. Begasheva *[Signature]*
fish

fish

fish

fish

fish

(MO')

Sana " _ " _ 2023 yil

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

Davlat attestatsiya komissiyasining yig'ilishi

BAYONNOMASI

Magistrant Ibroqimova Sajida Panjiyevna ning
Nemis va o'zbek tillarida magollarning
lingvomadaniy xususiyatleri 2023 y.

mavzudagi magistrlik dissertatsiyasi ishini ko'rib chiqish bo'yicha.

Qatnashganlar:

DAK raisi Kenjaboyev Sh. A.

DAK a'zolari Rudoyqulov A. E.

Kaydarova R. Sh.

Begasheva Sh. N.

Magistrlik dissertatsiyasi

Ilmiy rahbar f.f.d prof Shirinova R. H.

Ilmiy maslahatchisi

DAKga quyidagi hujjatlar taqdim qilingan:

1. Magistrant Ibroqimova Sajida Panjiyevna ning o'quv rejadagi fanlarni topshirganligi haqida magistratura bo'limining 2023 yil 3-iyunda bergan ma'lumotnomasi.

2. Magistrlik dissertatsiyasi ish 70 varaq hajmda bajarilgan.

3. Ilmiy rahbar xulosasi

4. Ichki taqrizchi taqrizi

5. Tashqi taqrizchi taqrizi

6. Plagiat ma'lumotnomasi

7. Magistrlik dissertatsiyasi ishning qisqacha annotatsiya o'zbek tilda yozilgan.

8. Maqola va tezislari nuxsasi

9. Malumotlarning elektron nuxsasi saqlangan CD disk

Magistrlik dissertatsiyasi ishning bajarilishi bo'yicha talaba bergan axborotdan so'ng minut davomida magistrga ushbu savollar berildi:

1. Magollarning o'rganilmagan
jihatlari haqida ma'lumot bering

2. Gloxiqni kunda ham darslarda
magollar qollanadimi?

3. Magollarning lingvo- madaniy
jihatleri?

4. _____

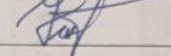
5. _____

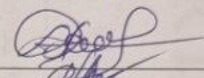
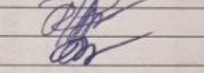
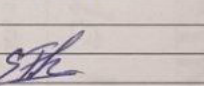
DAK qarori

Magistrant Ibroqimova Sejida Panjiyevna
Magistrlik dissertatsiyasini 86.41yalku ballga bajardi va himoya
qildi.

Magistrant Ibroqimova Sejida Panjiyevna ga
Lingvistika (nemis tili) mutaxassisligi bo'yicha Magistr darajasi berilib,
namunadagi diplom yozilsin.

Quyidagilar alohida ta'kidlab o'tilsin

DAK raisi Sh. Kenjaboyev
(F.I.Sh., imzo)

A'zolar: Rudoygulob A.E.
Kaydarova R. Sh.
Belgashewa Sh. N.

DAK kotibi: Ergasheva F.B.